

Journal of New Century Innovations

VOLUME

15

ISSUE-2

Journal of new
century innovations

Exact and natural sciences

Pedagogical
sciences

Social sciences
and humanities

Engineering and
Medical Sciences

AREAS

ISSN (p): 2181-3671
ISSN (e): 2181-368X

Google
Scholar

newjournal.org

**JOURNAL OF NEW CENTURY
INNOVATIONS**

VOLUME - 15 | ISSUE - 2

OCTOBER - 2022

ATROF-MUHIT HAMDA EKOLOGIK TA'LIM

*Berdiyeva Kamola**Shaxrisabz Davlat Pedagogika Instituti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi*

Kalit so'zlar: global, jamoa, ekologiya, ekologik muammo, tabiiy ofat, ekologik tarbiya.

Dunyo bo'ylab global, moliyaviy va iqtisodiy inqiroz davom etayotgan bugungi kunda O'zbekistonda ijtimoiy sohalarni, jumladan, ta'lim tizimini rivojlantirishga katta mablag' yo'naltirilayotgani, qolaversa, yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol insonlar etib tarbiyalashga katta e'tibor qaratilayotgani jahon jamoatchiligi tomonidan keng e'tirof etilmoqda.

Haqiqatan ham, endilikda kelajagimiz bo'lgan yosh avlod tarbiyasiga davlatimiz va hukumatimiz tomonidan katta e'tibor berilmoqda. Birgina <<Barkamol avlod yili>> Davlat dasturini hayotga tadbqiq etishga 8 trln. so'm hamda 165 mln. AQSH dollarining sarflanganligi, 2011 yilgi davlat byudjetining esa 60 foizi ijtimoiy sohaga yo'naltirilganligining o'zi yoki har yili mamlakat yalpi ichki mahsulotining 10-12% ta'lim tizimini rivojlantirishga ajratilayotga ham yoshlar tarbiyasi va taqdiri ustuvor davlat siyosati ekanligining yorqin isbotidir.

Bugungi kunda tabiat bilan jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning tobora jiddiy tus olayotgani va buning oqibatida tabiat muvozanatining sezilarli darajada buzilgani, ya'ni dunyoning turli burchaklarida ko'plab tabiiy ofatlar (suv toshqinlari, zilzilalar, o'rmon yong'inlari va h.k) ning ro'y berayotgani hech kimga sir emas. Inson tabiiy muhitga ta'sir etar ekan, uning o'zi ham <<aks ta'sir>>ga duch kelmoqda. Tabiatdagi muvozanatning buzilishi insonning tabiat qonunlariga yetarlicha e'tibor bermasligi, ba'zi hollarda esa ushbu qonunlarga panja ortidan qarashi natijasida sodir bo'lmodaki, bu kabi ko'ngilsiz hodisalarni bartaraf etish, ro'y berishi mumkin bo'lgan nohush vaziyatlarning oldini olish hozirgi kunning dolzarb vazifalariga kiradi. Tabiatga ko'r-ko'rona munosabat tufayli, yuzaga keladigan salbiy holatlarning to'g'ri idrok etish va ularning oldini olishda ekologik ta'lim -tarbiyaning o'rni nihoyatda kattadir.

Kishlarning ekologik ongi va madaniyati tabiat muhofazasini muntazam amalga oshirishda asosiy ijrochi omil hisoblanadi. Shunday ekan, bog'cha yoshidagi bolalardan tortib, to keksalargacha atrof-muhit muhofazasiga nisbatan yakdil bo'lish talab etiladi. Buning uchun bolaning yoshligidan tabiat va undagi hodisalarga nisbatan munosabatini to'g'ri shakllantirib borishga katta e'tibor qaratishimiz lozim. Aytaylik, farzandimizga toza va ifloslangan suvning farqini, nima uchun ifloslanganligini hayotiy misollar orqali tushintirib bersak, foydadan xoli bo'lmaydi. Ularni yoshligidan behuda oqib turgan kran jo'mragini bekitishni unutmaslik, gul va daraxt novdalarini

sindirmaslik, chiqindini faqat belgilangan joylargagina tashlashga odatlantirish ham ularda tabiatga nisbatan mehr-muhabbat xislatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuni aytish joizki, umumta'lim maktablari va kasb -hunar kollejlariida ekologik ta'lim -tarbiyaga e'tibor bugungi kun talablari darajasidan bir oz orqada ya'ni, ekologiyani o'qitish boshqa tabiiy-ijtimoiy fanlarga integratsiyalashgan holda amalga oshirilmoqda. Bu kutilgan samarani berishi qiyin, albatta. Ekologiyani mustaqil fan sifatida o'qitishga erishilsagina ko'zlangan natijani qo'lga kiritish mumkin. Bu kabi hlltlarni hisobga olgan holda 2005-yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'limi, Xalq ta'limi vazirliklari hamda Tabiatni muhofaza qilish Davlat qo'mitasining qo'shma qaroriga asosan "Respublikada ekologik ta'limni rivojlantirish va ekolog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash hamda malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish istiqbollari" dasturi va konsepsiyasi tasdiqlangan edi.

Xulosa qilib aytganda yoshlar ongida ekologik tarbiyaning mavjudligi bugungi kun uchun dolzarb muammodir. Ekologik ta'lim, ekologik tarbiya ta'lim tizimida muhim rol o'ynovchi muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni. O'zbekiston Respublikasi hujjatlari ma'lumotlar milliy bazasi 23.09.2020-y.
2. Ekologiya. Abdullayeva. Q . T.2016y.
3. www.eco.uz
4. www.edu.uz

O'ZBEKISTONGA INTRODUKSIYA QILINGAN MAYMUNJON (RUBUS) TURKUMI TURLARINING BIOEKOLOGIYASI

Usmonova Marjona Shuxratjon qizi

Andijon davlat universiteti ekologiya va botanika kafedrası

Annotatsiya: Ushbu maqolada “O‘zbekistonga introduksiya qilingan maymunjon(Rubus)turkumi turlarining bioekologiyasi”nomli maqola bo‘luib,unda malinaning tur va turkumlari bilan tanishishadi.

Kalit so‘zlar: Malina, tur, turkum, nav, oila, rubus.

Malinaning nomi uning nomidan kelib chiqqan *raspise*, "shirin atirgul rangidagi sharob" (15-asr o'rtalari), dan [Ingliz-lotin](#) *vinum raspeys*, yoki dan *raspoie*, "qalin" degan ma'noni anglatadi, kelib chiqishi german.^[1] Ism tashqi ko'rinishidan ta'sirlangan bo'lishi mumkin, chunki u ingliz tiliga oid qo'pol yuzaga ega *rasp* yoki "qo'pol berry".^[1] G'uborli maymunjon (*Rubus caesius* L.) Ushbu yarim buta nafaqat Markaziy Osiyoning togii hududlarida, balki Qrim, Kavkaz MDH ning Yevropa qismida ham keng tarqalgan. Namlik bilan yaxshi ta'minlangan yerlarda, daryo bo'ylarida, eroziyaga uchragan jarliklarda, o'rmonlarda va yoilar yoqasida o'sadi. Maymunjon lianaga o'xshovchi yoysimon ko'rinishda tikanlar bilan qoplangan shoxlar to'plamidan iborat. Ushbu shoxlar 4-5 yildan so'ng quriydi, ular tez o'suvchi ildiz bo'g'imidagi tinim holatidagi kurtaklardan rivojlanuvchi, yangi shoxlar bilan doimiy ravishda almashinib turadi. Malinalar kuchli va mahalliy darajada invaziv bo'lishi mumkin. Ular yordamida tarqaladilar [bazal kurtaklar](#) (shuningdek, so'rg'ichlar deb ham ataladi), ildizlarni va alohida o'simliklarni rivojlantiradigan er osti kurtaklar. Ular yangi o'simliklarni asosiy o'simlikdan bir oz uzoqlikda so'rib olishlari mumkin. Shu sababli, malinalar yaxshi tarqaladi va tekshirilmasa bog'larni egallashi mumkin. Malinalar ko'pincha so'qmoqlar yordamida ko'paytiriladi va nam tuproq sharoitida tezda ildiz otadi.

Barglari murakkab, uchtalik, gullari oq, shirali, urug'chali to'q siyohrang qora rangda bo'lib oq g'ubor bilan qoplangan. Mevalaridan sharbat, murabbo, qiyomlar tayyorlashda hamda vinochilikda foydalaniladi. Maymunjonlar asosan vegetativ yo'l bilan tez ko'payadi, ba'zan o'tib bo'lmas chakalakzorlar hosil qiladi. Shu sababli maymunjondan manzarali bog'dorchilikda yashil devorlar sifatida ham foydalanilsa bo'ladi. Eroziyaga uchragan jarliklarni mustahkamlashda maymunjon ekish juda ham qo'l keladi. Bog'dorchilikda anatoliya maymunjoni (*Rubus anatolicus* Focke.) serhosilligi va tez o'sishi sababli keyingi paytlarda ko'plab ekilmoqda.

Oddiy malina (*Rubus idaeus* L). Balandligi 1,0-1,5 metrgacha tikka o'suvchi shoxlardan iborat. Barglari murakkab, uchtalik, ostki tomoni oqish rangda. May oxiri iyun oyining boshlarida gullaydi. Iyul oyida mevalari pishib yetiladi. Mevalari asosan qizil (ba'zan sariq) rangda bo'lib, sharbatli, shirin, qand moddasiga boy bo'lib, o'ziga xos xushbo'y hidga egadir. Mevalari ko'p urug'lidir, oziq-ovqat sanoatida qimmatli xomashyo sifatida murabbo, jem, marmelad, konfetlar tayyorlashda ishlatiladi.

Malina keng miqyosda madaniylashtirilgan, ko'pgina yirik mevali navlari yaratilgan va hududlashtirilgan. Malina tabiiy holda MDH ning Yevropa qismi hamda g'arbiy va sharqiy Sibir o'rmonlarida ko'plab o'sadi. Unumdor tuproqlarni afzal ko'radi, malina ko'plab o'sadigan tuproqlar tarkibida azot ko'pligidan dalolat beradi. Malina ko'p tanali buta sifatida shakllangan. Bir yillik novdalar ildiz bo'g'imidagi tinim holatidagi kurtaklardan rivojlanadi va tez o'sib vegetatsiya oxirida 1,0- 1,5 metr balandlikkacha o'sadi va ikkinchi yili hosil beradi. Odatda novdalar 4-5 yildan so'ng quriydi va yangi novdalar bilan doimiy ravishda almashinib turadi.

Malinalar yangi va muzlatilgan holda iste'mol qilinadi yoki murabbo, jele, marmelad, sharbatlar tayyorlash uchun ishlatiladi. Malinali vinolar, likyorlar, likyorlar, likyorlar yuqori ta'mga ega. Malinali meva (lat. *Ffructus Rubi idaei*) dorivor xom ashyo sifatida ishlatiladi. Meva yetishtirilgan, pedikel va idishlarsiz yig'ib olinadi. Dastlab quritgandan keyin quritgichlarda 50-60 ° S haroratda, xom ashyoni mato yoki qog'ozga ingichka qatlamga yoyib yuboring. Tibbiyotda quritilgan mevalar diaphoretik, sirop sifatida ishlatiladi - aralashmalarning ta'mini yaxshilash uchun. Xalq tabobatida mevalar va barglar shamollashda, grippda, isitmani tushiruvchi va terni tushiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Asal o'simlik. Malinali gul uchi tushirilganligi sababli, nektarni chiqaradigan ari go'yo tabiiy soyabon ostida va hatto engil iliq yomg'ir paytida ham ishlashi mumkin. 1 gektar gullab-yashnayotgan o'rmon malinasidan yig'ilgan nektardan asalarilar 70 kg asal, 1 gektar bog 'malinasidan esa 50 kg. Malinali asal tarkibida 41,34% levuloza va 33,57% glyukoza bor, yoqimli hid va ta'mga ega. Nektar yig'ish orqali asalarilar malining hosilini 60-100% ga oshiradi.

Barglar choy o'rnini bosuvchi sifatida xizmat qilishi mumkin. Ular qo'l bilan eziladi, barglari sharbat chiqaradi va qorayadi, so'ngra pechda quritiladi. Qiyomlar (Sirupi) deb. qandning suvdagi eritm alari yoki ularning dori m oddalar bilan aralashmasiga aytiladi, Qiyomlar quruq va tiniq suyuqlik, o'ziga xos shirin ta'mli hamda ichish uchun mo'ljallangan bo'ladir. Ular asosan dori m oddalarning yoqimsiz hidi hamda m azasini yaxshilash uchun va shuningdek. dori modda sifatida ham ishlatiladi. Odatda, qiyomlar qand eritm asidan tayyorlanadi. Oddiy qand qiyomi ekstraktlar. tindirmalar yoki meva sharbatlari bilan aralashtirilib, zarur bo'lsa, qizdirib tayyorlanadi. Tayyor qiyom qalin material (mato) yoki filtr qo'g'ochi orqali suziladi. Isitib tayyorlangan qiyomlar esa issiq holda suziladi. Buningda hollarda qiyomlarga konservant sifatida etil spirti qo'shiladi. Qiyomlar zichligi, sofligi va dorivor m oddalarning miqdori bo'yicha baholanadi. Qiyomlar ishlatilishiga ko'ra ta'in beruvchi qiyomlarga va dorivorlarga bo'linadi. Ta'm beruvchi qiyomlarga: qand, olcha va maymunjon (malina) qiyomlari kiradi. Qiyomlar tibbiyotda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa u bolalar va qariyalar uchun tayyorlanadigan dorilarningla'mini yaxshilaydi. dorilarning tanada ko'rsatadigan noxush ta'sirini susaytiradi yoki yo'qotadi. Lekin biofarmatsiyaga amal qilinadigan bo'lsa, ularni ko'r-ko'rona ishlatish m aqsadga muvofiq bo'lmaydi. Bio-farmatsiya ta'lim o'tiga ko'ra, eritmalarining ta'mini qiyomlar yordamida yaxshilab berilishi ularning terapevtik faolligiga salbiy ta'sir etadi. Masalan, kalsiy xlor. tetratsiklin, amidopirin. izoniazid eritmalarining ta'mini yaxshilash uchun qo'shilgan qand olcha, qoraqat qiyomi, ularning so'rilish tezligi va terapevtik faolligini pasaytiradi. Shuning uchun dori turlarining noxush ta'm va hidini o'zgartirishda texnologiya, fiziologiya va biofarmatsiya nuqtayi nazaridan yondoshish lozim.

Qiyomlar ishlatilishiga ko'ra ta'in beruvchi qiyomlarga va dorivorlarga bo'linadi. Ta'm beruvchi qiyomlarga: qand, olcha va maymunjon (malina) qiyomlari kiradi.

Qiyomlar tibbiyotda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa u bolalar va qariyalar uchun tayyorlanadigan dorilarningla'mini yaxshilaydi. dorilarning tanada ko'rsatadigan noxush ta'sirini susaytiradi yoki yo'qotadi. Lekin biofarmatsiyaga amal qilinadigan bo'lsa, ularni ko'r-ko'rona ishlatish m aqsadga muvofiq bo'lmaydi. Bio-farmatsiya ta'lim o'tiga ko'ra, eritmalarining ta'mini qiyomlar yordamida yaxshilab berilishi ularning terapevtik faolligiga salbiy ta'sir etadi. Masalan, kalsiy xlor. tetratsiklin, amidopirin. izoniazid eritmalarining ta'mini yaxshilash uchun qo'shilgan qand olcha, qoraqat qiyomi, ularning so'rilish tezligi va terapevtik faolligini pasaytiradi. Shuning uchun dori turlarining noxush ta'm va hidini o'zgartirishda texnologiya, fiziologiya va biofarmatsiya nuqtayi nazaridan yondoshish lozim.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. ^ [a b](#) "[Malina](#)". Onlayn etimologiya lug'ati. 2016 yil. [Arxivlandi](#) asl nusxasidan 2016 yil 18 oktyabrda. Olingan 16 oktyabr 2016.
2. ^ [a b](#) Xakslı, A., ed. (1992). *Bog'dorchilikning yangi RHS lug'ati*. Makmillan ISBN 0-333-47494-5.
3. ^ "[Brambles \(uy bog'bonlari uchun meva ishlab chiqarish\)](#)". *Uy bog'bonlari uchun meva ishlab chiqarish (Penn State Extension)*. [Arxivlandi](#) asl nusxasidan 2017-05-23. Olingan 2017-05-07.
4. ^ "Yuqori tunnelli malina va BlackBerry", Bog'dorchilik bo'limi nashri, Keti Xaydenreich, Marvin Pritts, Meri Jo Kelli. Va Keti Demchak.
5. ^ [Vulfri, Sandra Marshal. Qishloqda bitta panjasi bo'lgan qishloq sichqonchasi: Shahzoda Eduard okrugida o'sgan](#) (PDF). [Arxivlandi](#) (PDF) asl nusxasidan 2013-09-21.
6. ^ [Xedrik, Buyuk Britaniya; Xau, G.H.; Teylor, O.M.; Berger, A.; Slate, G.L.; Einset, O. \(1925\). Nyu-Yorkning kichik mevalari. Albani, Nyu-York: J. B. Lion. Arxivlandi](#) asl nusxasidan 2012-03-18. sahifa 96
7. ^ [RHS o'simlik tanlovchisi Rubus idaeus 'Glen Moy' PBR \(F\) AGM / RHS bog'dorchilik Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.
8. ^ [RHS Plant Selector Rubus idaeus 'Malling Jewel' \(F\) AGM / RHS Gardenening Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.
9. ^ [RHS o'simlik tanlovchisi Rubus idaeus 'Glen Ample' PBR \(F\) AGM / RHS bog'dorchilik Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.
10. ^ [RHS o'simlik selektori Rubus idaeus 'Glen Prosen' PBR \(F\) AGM / RHS Gardenening Arxivlandi](#) 2013-06-17 da [Orqaga qaytish mashinasi](#). Apps.rhs.org.uk. 2012-09-24 da olingan.

7-12 YOSHLARDAGI BOLALARNING TANASINING ANTROPOMETRIK KO'RSATKICHLARI

*Niyozov N.Q., Safarova D. X.
Toshkent tibbiyot akademiyasi*

Ortirilgan immun tanqisligi sindromi (OITS) - retrovirus guruhiga mansub [virus](#) qo'zg'atadigan kasallik- ikki davrga bo'linadi: OITV infeksiyasi va bevosita OITS (SPID) davri. OITV infeksiyasi davri odam organizmida virus bor, lekin, kasallik alomatlari hali namoyon bo'lmagan davr. Virus deyarli bir vaqtda Parijda professor Lyuk Montanye hamda AQShda professor Gallo boshchiligidagi olimlar tomonidan kashf etilgan (1983). Bu virus odamning [immunitet](#) tizimiga ta'sir ko'rsatadi, ayniqsa, SD4+ immun hujayralariga qirg'in keltiradi. Virus odam organizmiga tushgach, 2-3 kundan so'ng, 25-30% hollarda birlamchi infeksiya davriga xos alomatlar kuzatilishi mumkin. Bu "o'tkir serokonversiya sindromi" deb ataladi, bunda harorat ko'tariladi, tunda terlash, bo'g'imlar va bosh og'rig'i, loxaslik, qayt qilish, ich ketishi, badanda, ayniqsa, uning yuqori qismida toshmalar paydo bo'lishi mumkin. Bu alomatlar odam organizmiga tushgan virus ta'siriga immunitet tizimi ma'lum darajada javob qaytarish reaksiyasi bilan bog'liq. Lekin bu davrda antitelolarni aniqlash natija bermaydi, chunki immunitet tizimining javobi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Kasallikning bu davri 8-10 yilgacha, ba'zan undan ham uzoq davom etishi mumkin. Hozirgi kunda amaliyotda OITV infeksiyasi tashhisini qo'yish qonda kasallik virusiga qarshi paydo bo'lgan antitelolarni aniqlash, immun ferment taxlili (IFT) reaksiyasiga asoslangan. Dastlabki antitelolar virus organizmga tushgach, 3 haftadan so'ng shakllana boshlasa ham, qo'llanadigan diagnostikalar ularni ilg'ay olmaydi. Shu bois, odamga ushbu infeksiya ilashgani to'g'risida virus organizmga tushganidan so'ng 90 kun o'tkazib olingan tekshirish natijasiga qarab xulosa chiqarish mumkin.

Yuqoridagi keltirilgan ma'lumotdagi insonga tegishli bo'lgan barcha natijalar, bir homilador ayolga tegishli bo'lsa, uning qornidagi bolaga ham OITS/OITV vertikal tarzda qornidagi bola orqali yuqadi. Yoki, o'sha ayol bolasini tug'ish natijasida jinsiy a'zo orqali, tug'ulgandan keyin bolani o'z ko'krak suti orqali oziqlashtirsa o'sha bolaga ham kasallik yuqadi. Bolaga yuqishi natijasida unda ham kasalliklarga kurashish immune tizimlari ishdan chiqishi mumkin. OIV bilan kasallangan onalardan tug'ilgan bolalar shifokor nazorati ostida bo'lishi kerak. Perinatal aloqada bo'lgan bolalarni nazorat qilish OITSning oldini olish va unga qarshi kurashish shahar markazining pediatri tomonidan amalga oshiriladi. Sankt-Peterburgdagi Sog'liqni saqlash qo'mitasi va Sanitariya-epidemiologiya nazorati markazining 2002 yil 4 fevraldagi 29-r / 4-son buyrug'iga binoan tavsiya etilgan tekshiruv muddati: tug'ilganda, 1 oyda, 3, 6, 9, 12, 18, 24 oy. OIVning klinik va laboratoriya belgilari 12 oyligida aniqlansa, 15 oyligida

qo'shimcha tekshiruv o'tkaziladi. Belgilangan muddatlarda bolaning jismoniy va psixomotor rivojlanishi baholanadi, qon testlari (klinik va biokimyoviy, immunologik - CD4, CD8, CD4 / CD8), siydik sinovlari tekshiriladi, OIV infeksiyasi bilan bog'liq kasalliklar qayd etiladi. Gepatit B va C, HSV, CMV, toksoplazmoz belgilari uchun Elishay tomonidan serologik qon testini vaqti-vaqti bilan takrorlash lozim. CMV uchun tupuk va siydikning sitologik tekshiruvini o'tkazish. Immunoglobulinlarning tarkibi va proteinogramma parametrlari har 6 oyda bir marta aniqlanadi.

OITS ga chalingan ona qornidagi bolalarni ushbu kasalligidan himoya qilish uchun turli tajribalar olib boriladi. Lekin, katta ehtimollik natijasida OITS bolaga ham yuqadi va u rivojlangani sari immun tizimida va boshqa rivojlanishlarida salbiy o'zgarishlar yuz bera boshlaydi. Ayniqsa, uning eng rivojlanish payti 7-12 yoshida unda juda ham ko'p salbiy o'zgarishlar yuzaga keladi. Har bir shu yoshdagi bolaning organizmi antropometrik va anatomik o'zgarishlarga muhtoj bo'lib qoladi, aynan shu davrda bolalar o'sish, suyaklar harakati, va boshqa sog'liqdagi o'zgarishlarni boshdan o'tkazadilar. Ammo, OITS bilan tug'ulgan bolalar bu davrda ko'p qiyinchiliklarni boshdan o'tkazadilar, chunki ularning sog'likdagi kamchiliklari tufayli bu ularda og'ir kechadi. Jahon sog'liqni saqlash vazirligi va UNICEF tomonidan har yili shunday bolalarga katta e'tibor qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абидова З. М., Азимова Ф. В. “Определение видового состава возбудителей орофарингеального кандидоза у больных ВИЧ-инфекцией”. Журнал “Дерматовенерология и эстетическая медицина”. 2011. №1-2, с. 93-94.
2. Азизов Б. С., Исмаилова Г. А. “Видовой спектр возбудителей при гнойничковых поражениях кожи у больных с ВИЧ-позитивным и ВИЧ-негативным статусом”. “Новости дерматовенерология и репродуктивного здоровья”. 2010. №1-2. с.6-9.
3. Axmedov K. R. “SPID” nima? - T.: “Meditsina”. 1990.
4. Arifov S., Eshboyev E. “Teri va tanosil kasalliklari”. - T. : 2010.
5. Атабеков Н.С. и др. “Возрастные особенности ВИЧ-инфекции в Узбекистане “. В кн. “Материалы Республиканской научно-практической конференции “Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ/СПИДа”. 2011. с.367-368.
6. Атабеков Н.С. и др. “Болаларда ОИВ-инфекциясининг профилактикаси”. В кн. “Материалы Республиканской научно-практической конференции “Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ/СПИ- Да”. 2011. с. 365-367.
7. Атабеков Н.С. и др. “Об эффективности профилактических мероприятий по борьбе со СПИДом в Республике”. В кн. “Материалы Республиканской научно-практической конференции “Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ СПИДа”. 2011, с.370-371

**OITS BILAN KASALLANGAN ONALARDAN TUG'ILGAN 7-12
YOSHLARDAGI BOLALARNING ANTROPOMETRIK
KO'RSATKICHLARINI O'ZGARISHLARI**

Ahmedova S.M., Safarova D. X., Xudoiberdiev B. E.

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, OITS bilan kasallangan onalardan tug'ilgan 7-12 yoshlardagi bolalarning tanasining, antropometrik, anatomik o'zgarishlari va OITS/OITV ning kelib chiqish sabablari, oldini olish usullari haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: virus, SD4+, immune. Ferment, tahlil, antropometrik, anatomik

Annotation: This article presents information about the anthropometric and anatomical changes of the body of children aged 7-12 born to mothers with AIDS, the causes of AIDS/HIV, and methods of prevention.

Keywords: virus, SD4+, immune. Enzyme, analysis, anthropometric, anatomic

Аннотация: В статье представлены сведения об антропометрических и анатомических изменениях организма детей 7-12 лет, рожденных от матерей, больных СПИДом, причинах возникновения СПИД/ВИЧ и методах профилактики.

Ключевые слова: вирус, SD4+, иммунитет. Фермент, анализ, антропометрический, анатомический

Ortirilgan immun tanqisligi sindromi (OITS) - retrovirus guruhiga mansub [virus](#) qo'zg'atadigan kasallik- ikki davrga bo'linadi: OITV infeksiyasi va bevosita OITS (SPID) davri. OITV infeksiyasi davri odam organizmida virus bor, lekin, kasallik alomatlar hali namoyon bo'lmagan davr. Virus deyarli bir vaqtda Parijda professor Lyuk Montanye hamda AQShda professor Gallo boshchiligidagi olimlar tomonidan kashf etilgan (1983). Bu virus odamning [immunitet](#) tizimiga ta'sir ko'rsatadi, ayniqsa, SD4+ immun hujayralariga qirg'in keltiradi. Virus odam organizmiga tushgach, 2-3 kundan so'ng, 25-30% hollarda birlamchi infeksiya davriga xos alomatlar kuzatilishi mumkin. Bu "o'tkir serokonversiya sindromi" deb ataladi, bunda harorat ko'tariladi, tunda turlash, bo'g'imlar va bosh og'rig'i, loxaslik, qayt qilish, ich ketishi, badanda, ayniqsa, uning yuqori qismida toshmalar paydo bo'lishi mumkin. Bu alomatlar odam organizmiga tushgan virus ta'siriga immunitet tizimi

ma'lum darajada javob qaytarish reaksiyasi bilan bog'liq. Lekin bu davrda antitelolarni aniqlash natija bermaydi, chunki immunitet tizimining javobi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Kasallikning bu davri 8-10 yilgacha, ba'zan undan ham uzoq davom etishi mumkin. Hozirgi kunda amaliyotda OITV infeksiyasi tashhisini qo'yish qonda kasallik virusiga qarshi paydo bo'lgan antitelolarni aniqlash, immun ferment taxlili (IFT) reaksiyasiga asoslangan. Dastlabki antitelolar virus organizmga tushgach, 3 haftadan so'ng shakllana boshlasa ham, qo'llanadigan diagnostikalar ularni ilg'ay olmaydi. Shu bois, odamga ushbu infeksiya ilashgani to'g'risida virus organizmga tushganidan so'ng 90 kun o'tkazib olingan tekshirish natijasiga qarab xulosa chiqarish mumkin.

OITS OITV infeksiyasining yakuniy davri hisoblanadi. Virus bilan organizm o'rtasidagi kurash uzoq davom etib, virusning ustunligi bilan tugaydi. Shu vaqtdan OITS davri boshlanadi. Bu davrda odam organizmi har qanday mikrobgga bardosh berish xususiyatini yo'qotadi. Jumladan, nafas, me'daichak, siydik yo'llarida doimo mavjud bo'lgan va kasallik qo'zg'ata olmaydigan mikroblar ham faollashib, turli xastaliklarni keltirib chikari-shi mumkin. Ularning namoyon bo'lishi organizmda yuzaga kelgan OITS holati bilan bog'liq bo'lgani uchun, ushbu guruhga kiruvchi kasalliklar jamlangan holda OITS bilan bog'liq (assotsiirlangan) infeksiyalar deb ataladi. Bular bakterial infeksiyalar, zamburug'li kasalliklar, viruslar qo'zg'atadigan kasalliklar, Kaposhi sarkomasi va hokazo.

Kasallik virusi infeksiya yuqqan odamning qonida, erkaklar shahvatida, ayollarning jinsiy a'zolari chiqindilarida va ko'krak sutida bo'ladi. Shuning uchun OITV, asosan, uch xil yo'l bilan yuqadi: qon orqali, jinsiy aloqa vositasida va infeksiya yuqqan onadan homilasiga vertikal yo'l bilan o'tadi.

OITS bilan og'riganlarning ko'pchiligini narkomanlar (giyoxvandlar), fohishalar, gomo- va biseksuallar tashkil etadi. OITS organizmga jinsiy aloqa, parenteral muolajalar (nosteril igna, shprints va boshqa tibbiy anjomlar ishlatilganda), inifitsirlangan qon va uning o'rnini bosuvchi dorilarni qo'llash, a'zo va to'qimalarni ko'chirib o'tkazish (transplantatsiya) vaqtida, shuningdek, virusni yuktirib olgan onadan homilaga homiladorlik davrida, tug'ish jarayonida va go'dak emi-ziladigan bo'lsa, ko'krak suti bilan yuqib qolishi mumkin.

O'zbekistonda OITV/OITS bilan bog'liq masalalar Sog'liqni saqlash vazirligining OITV/OITS xizmati tomonidan amalga oshiriladi. Respublika.OITV/OITS markazi, Qoraqalpog'iston Respublikasi OITV/OITS markazi, Toshkent shahar va viloyatlar OITV/.OITS markazlari o'z xududlarida ushbu soha faoliyati bilan bog'liq barcha profilaktik, epidemiologik, lab. tekshiruv, davolash tadbirlarini olib boradi. Har bir markaz qoshida o'z ixtiyori bilan lab. tekshiruv uchun kelganlarni sir saqlagan holda tekshiradigan anonim xonalar mavjud. Maqsadli guruhlar giyohvandlar va seksilog xodimlari bilan virus yuqib qolishining odsini olish maqsadida xufiyona ish olib boradigan Ishonch punktlari (IP) ham ishlaydi.

Profilaktika. Ushbu infeksiya keng tarqalgan kasalliklardan biri bo'lgani uchun muhofaza tadbirlari ijtimoiy hayotning barcha soha vakillari ishtirokida olib borilishi lozim. Har bir yigit-qiz bu infeksiyaning tarqalish yo'llari, uning oldini oladigan tadbirlardan xabardor bo'lishi va o'zini undan ehtiyot qilishi kerak.

Yuqoridagi keltirilgan ma'lumotdagi insonga tegishli bo'lgan barcha natijalar, bir homilador ayolga tegishli bo'lsa, uning qornidagi bolaga ham OITS/OITV vertikal tarzda qornidagi bola orqali yuqadi. Yoki, o'sha ayol bolasini tug'ish natijasida jinsiy a'zo orqali, tug'ulgandan keyin bolani o'z ko'krak suti orqali oziqlashtirsa o'sha bolaga ham kasallik yuqadi. Bolaga yuqishi natijasida unda ham kasalliklarga kurashish immune tizimlari ishdan chiqishi mumkin. OIV bilan kasallangan onalardan tug'ilgan bolalar shifokor nazorati ostida bo'lishi kerak. Perinatal aloqada bo'lgan bolalarni nazorat qilish OITSning oldini olish va unga qarshi kurashish shahar markazining pediatri tomonidan amalga oshiriladi. Sankt-Peterburgdagi Sog'liqni saqlash qo'mitasi va Sanitariya-epidemiologiya nazorati markazining 2002 yil 4 fevraldagi 29-r / 4-son buyrug'iga binoan tavsiya etilgan tekshiruv muddati: tug'ilganda, 1 oyda, 3, 6, 9, 12, 18, 24 oy. OIVning klinik va laboratoriya belgilari 12 oyligida aniqlansa, 15 oyligida qo'shimcha tekshiruv o'tkaziladi. Belgilangan muddatlarda bolaning jismoniy va psixomotor rivojlanishi baholanadi, qon testlari (klinik va biokimyoviy, immunologik - CD4, CD8, CD4 / CD8), siydik sinovlari tekshiriladi, OIV infeksiyasi bilan bog'liq kasalliklar qayd etiladi. Gepatit B va C, HSV, CMV, toksoplazmoz belgilari uchun Elishay tomonidan serologik qon testini vaqti-vaqti bilan takrorlash lozim. CMV uchun tupuk va siydikning sitologik tekshiruvini o'tkazish. Immunoglobulinlarning tarkibi va proteinogramma parametrlari har 6 oyda bir marta aniqlanadi.

OITS ga chalingan ona qornidagi bolalarni ushbu kasalligidan himoya qilish uchun turli tajribalar olib boriladi. Lekin, katta ehtimollik natijasida OITS bolaga ham yuqadi va u rivojlangani sari immun tizimida va boshqa rivojlanishlarida salbiy o'zgarishlar yuz bera boshlaydi. Ayniqsa, uning eng rivojlanish payti 7-12 yoshida unda juda ham ko'p salbiy o'zgarishlar yuzaga keladi. Har bir shu yoshdagi bolaning

organizmi antropometrik va anatomik o'zgarishlarga muhtoj bo'lib qoladi, aynan shu davrda bolalar o'sish, suyaklar harakati, va boshqa sog'liqdagi o'zgarishlarni boshdan o'tkazadilar. Ammo, OITS bilan tugu'lgan bolalar bu davrda ko'p qiyinchiliklarni boshdan o'tkazadilar, chunki ularning sog'likdagi kamchiliklari tufayli bu ularda og'ir kechadi. Jahon sog'liqni saqlash vazirligi va UNICEF tomonidan har yili shunday bolalarga katta e'tibor qaratiladi.

Bugungi kunda qo'llaniladigan terapiya usullari va erishilgan natijalar tarixi:

- 1985-yilda Zidovudin preparati (Retrovir, ZDV, AZT) — OIV-infektsiyani davolash uchun klinik tekshiruvlardan o'tdi. 1987-yildan buyon antiretrovirus terapiyada keng qo'llaniladi. 1964-yilda saratonga qarshi kurashish uchun sintez qilingan edi.

- 1991-1994 yillarda zaltsitabin, didanozin va stavudin paydo bo'ldi. Taxminan shu davrda opportunistik infeksiyalarga qarshi kurashish uchun trimetropim/sulfametoksazol, pentamidin, gansiklovir, foskarnet va flukonazol qo'llanila boshladi.

- 1995-yil dekabri va 1996-yil mart oylarida — proteazaning birinchi ingibitorlari paydo bo'ldi: sakvinavir, ritonavir, indinavir. Ularni qo'llash o'lim ko'rsatkichini 38% dan 22% gacha pasayishiga olib keldi.

- 1996-yil — birinchi teskari transkriptazaning nonukleozid ingibitori — nevirapin va proteaza ingibitori — nelfinavir ishlab chiqildi.

- 1994-yildan 1997-yilga qadar Yevropada YAART oluvchi bemorlar ulushi 2% dan 64% gacha oshdi.

- 1994-yildan 1998-yilgacha OITS bilan kasallanish 30,7% dan 2,5% gacha pasaydi.

- 1998-yilda terapiyaning asorati sifatida lipodistrofiya tushunchasi paydo bo'ldi. 1999-yilda u preparatlarning mitoxondriyaga toksik ta'siri natijasi bo'lishi mumkinligi haqida xabarlar tarqaldi.

- 2000-yilda Harrington va Carpenter`ning terapiyani CD4 limfositlar sonidan kelib chiqib tanlash kerakligi haqida izlanishi chop etildi.

- 2005-yildan 2016-yilga qadar OITSDan o'lish ko'rsatkichi deyarli ikki baravar — yiliga 1,9 million kishidan 1 million kishigacha pasaydi.

So'nggi yillarda davolash usullari ancha yaxshilandi. Bemorlarning sog'ligi va hayot sifatini kuniga qabul qilinadigan bir tabletka sezilarli darajada yaxshilasi mumkin.

Oldini olishda homiladorlikdagi ayolga nisbatan, ayrim ARV preparatlari tug'ilmagan chaqaloqqa zarar yetkazishi mumkin. Biroq, samarali davolash rejasi OIV infeksiyasini onadan bolaga yuqishini oldini oladi. Bolaning sog'lig'ini himoya qilish uchun ehtiyot choralarini ko'rish zarur. Kesarcha kesishtalab qilinishi ehtimoli mavjud. Ushbu virus bilan kasallangan onalar bolalarini emizmasliklari kerak.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, virus va u keltirib chiqaradigan immunitet tanqisligi sindromi haqida keng tarqalgan noto'g'ri tushunchalar kamayishi sezilgan. Holbuki, dunyoning ko'plab mamlakatlarida bu holat saqlanib qolmoqda. Virus bilan kasallangan odamlar o'zlarini cheklangan, rad etilgan, kamsitilgandek his etishi mumkin. Bu holatda psixolog yordami juda muhimdir.

Shifokor aralashuviz bunday ikkilamchi kasalliklar virusning turiga qarab o'rtacha 9-11 yildan keyin bemorning o'limiga sabab bo'ladi. OITS bosqichida o'rtacha umr davomiyligi taxminan 9 oyni tashkil etadi. Antiretrovirus terapiya o'tkazilganda bemor hayotining davomiyligi 70-80 yilga yetadi.

Shu kasallikka chalingan odamlarning ruhiyatida katta buzulishlar ro'y beradi, bu kasallikning oxiri esa insonning ushbu kasallikga yengilishi bilan tugaydi. Hayotda, bunday beshavqat kasallikni orttirib olishni oldini olish uchun, inson doim sog'lom turmush tarziga, ilm o'rganishga va boshqa hayotdagi barcha ijobiy fazilatlarga ega bo'lish barobarida o'zini turli hil falokat va yomon holatlardan asrashi lozim. Hozirda, olimlar, zamonaviy texnologiyalar yordamida manashu kasallikni butkul davolash yo'llarini izlamoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абидова З. М., Азимова Ф. В. “Определение видового состава возбудителей орофарингеального кандидоза у больных ВИЧ-инфекцией”. Журнал “Дерматовенерология и эстетическая медицина”. 2011. №1-2, с. 93-94.
2. Азизов Б. С., Исмаилова Г. А. “Видовой спектр возбудителей при гнойничковых поражениях кожи у больных с ВИЧ-позитивным и ВИЧ-негативным статусом”. “Новости дерматовенерология и репродуктивного здоровья”. 2010. №1-2. с.6-9.
3. Axmedov K. R. “SPID” nima? - T.:”Meditsina”. 1990.
4. Arifov S., Eshboyev E. “Teri va tanosil kasalliklari”. - T. : 2010.
5. Атабеков Н.С. и др. “Возрастные особенности ВИЧ-инфекции в Узбекистане “. В кн. “Материалы Республиканской научно-практической конференции “Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ/СПИДа”. 2011. с.367-368.
6. Атабеков Н.С. и др. “Болаларда ОИВ-инфекциясининг профилактикаси”. В кн. “Материалы Республиканской научно-практической конференции “Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ/СПИДа”. 2011. с. 365-367.
7. Атабеков Н.С. и др. “Об эффективности профилактических мероприятий по борьбе со СПИДом в Республике”. В кн. “Материалы Республиканской научно-практической конференции “Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ СПИДа”. 2011, с.370-371

ОСОБЕННОСТИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ У СЛЕПЫХ ДЕТЕЙ

Якубова Ф.Р., Каттаходжаева Д.У., Тулаганова Ш.

Ташкентская медицинская академия

Здоровье человека можно определить гармоничностью физического развития, показателями работы функциональных систем организма, уровнем развития физических качеств. Младший школьный возраст является одним из наиболее благоприятных возрастных периодов для развития и становления двигательных и функциональных возможностей, однако возможные нарушения зрения резко снижают адаптационный потенциал и функциональные резервы организма [5]. По данным Всемирной организации здравоохранения, около 1,3 миллиарда людей всех стран мира страдают различными нарушениями зрения. Количество лиц, которые имеют умеренные и тяжелые патологические состояния зрительного анализатора, – около 217 миллионов, а слепота выявлена у 36 миллионов. Однако следует отметить, что до 80% всех нарушений зрения можно было бы предотвратить при проведении своевременной коррекционной работы. Физическое развитие детей является индикатором благополучия общества, а также экологического состояния территории. Именно развитие в период роста определяет основные черты здоровья того или иного поколения в старших возрастах, включая потенциальное долголетие и передачу соответствующих качеств будущим поколениям.

С целью изучения физического развития у слепых детей школьников младшего возраста мы проводили антропометрическое исследование измерением роста, веса, окружности грудной клетки. Выяснилось, что у школьников с нарушением зрения с возрастом отмечается закономерный биологический рост и развитие. Но вместе с тем при сопоставлении данных со здоровыми школьниками того же возраста отмечаются некоторые различия. Как видно рост здорового школьника в 7 лет в среднем составляет $112,03 \pm 1,12$ см, тогда как у слепых $109,12 \pm 1,1$ см и у слабовидящих $111,2 \pm 0,95$ см, или же в возрасте 8 лет у здоровых $116,21 \pm 1,9$ см, у слепых $111,8 \pm 1,16$ см, слабовидящие $113,21 \pm 2,3$ см, в возрасте 9 лет $123,12 \pm 3,2$ см, у слепых $115,11 \pm 1,9$ и слабовидящих $118,2 \pm 2,2$ см, что говорит об отставании в росте детей с нарушениями зрения от своих сверстников того же возраста на 4-5 см. Наиболее выражены отклонения в росте учащихся старших классов. Длина тела у у к 10 годам меньше в среднем на 5-5,5 см по сравнению с контрольной группой. При определении массы тела, обнаружено наиболее выраженные отличия в 8 летнем возрасте, когда в группе контроля этот показатель составляет $24,2 \pm 2,3$ кг, у

слепых $20,9 \pm 1,9$ и слабовидящим $22,4 \pm 1,7$ кг. У здоровых детей 15 летнем возрасте вес составляет $45,6 \pm 1,4$ кг, а у слепых детей этот показатель составляет $41,5 \pm 1,3$ и слабовидящих также меньше чем у здоровых детей и составляет в среднем $41,9 \pm 2,23$ кг. Анализ этих данных показывает что вес у слепых и слабовидящих детей меньше, что говорит о недостаточной упитанности детей основной группы. Хотя показатели веса в 11 летнем возрасте мало отличаются во всех 3 группах ($29,61 \pm 1,76$; $29,16 \pm 1,51$ и $29,21 \pm 2,01$ кг). Показатель окружности грудной клетки при вдохе составляет у здоровых мальчиков в 10 летнем возрасте $69,51 \pm 2,52$ см, у слепых и слабовидящих соответственно $63,09 \pm 2,01$ и $64,01 \pm 2,02$ см. А в 14 летнем возрасте эти отличия резко выражены, где $78,17 \pm 2,45$ см у здоровых и детей с нарушениями зрения $72,67 \pm 2,44$ и $72,77 \pm 1,91$ см, что показывает о меньших размерах грудной клетки примерно на 4-5 см у детей с нарушениями зрения. Исследование силы дыхательных мышц и произвольной задержки дыхания у школьников общеобразовательных школ выявило неуклонный рост изучаемых показателей в процессе возрастного развития детей. Так у мальчиков сила дыхательных мышц на выдохе увеличивается с 96,8 мм рт ст (7-8 лет) до 175,6 мм рт ст (17-18 лет) и на вдохе соответственно с 72 до 120 мм рт ст, т.е. на 81,2 и на 66,6%. Для девочек этих же возрастных групп средние величины показателей силы дыхательных мышц увеличивается с 64,2 до 109,6 мм рт ст на выдохе и с 55 до 83 мм рт ст на вдохе. Сравнение указанных показателей обнаруживает, что во всех возрастных группах абсолютные величины силы дыхательных мышц у мальчиков выше, чем у девочек, причем эта разница повышается с возрастом. Наиболее интенсивное увеличение силы дыхательных мышц у слабовидящих школьников отмечалось в младшем школьном возрасте (7-10 лет), где прирост силы дыхательных мышц составил 23,2% у мальчиков и 32,1 у девочек. В среднем в возрасте 11-14 лет темпы прироста ниже, чем у учеников начальных классов. В пубертатном, т.е. в 15-18 летнем возрасте прирост силы дыхательных мышц у мальчиков составил 4,5%, в то же время как у девочек отмечалось снижение изучаемых показателей в 0,99% на выдохе и 0,97 на вдохе. Снижение темпов прироста силы дыхательных мышц у слабовидящих детей в старшем школьном видимо, является следствием существенного сокращения объема двигательной деятельности по сравнению с младшим и средним школьными возрастами. Сопоставляя средние величины силы дыхательных мышц слабовидящих школьников с соответствующими показателями учащихся массовых школ, можно отметить отставание этих показателей на всем протяжении школьного возраста.

Использованная литература:

1. Горохова Е.В. Анализ влияния занятий АФК на динамику физической подготовленности младших школьников с миопией слабой степени //Ученые записки университета им. ПФ Лесгафта. – 2015. – №. 1 (119), 75-77.
2. Каёткина Е.В., Иванова Н.В., Кондратюк Г.И., Османова Л.Ш. Пути профилактики и лечения детей с нарушением зрения в специальной школе-интернате - Таврический медико-биологический вестник 2016, 19(1), 42-44.
3. Ланская О.В., Рощина Л.В. Уровень физического развития детей младшего школьного возраста с нарушением зрения //NovaInfo. Ru. – 2017. – Т. 1. – №. 59. – С. 33-41.
4. Синельников И.Ю. Состояние здоровья российских школьников: факторы влияния, риски, перспективы //Наука и школа. – 2016. – №. 3.
5. Poperekov V.S., Bandakov M.P., Kovyazina G.V., Ovsyannikova E.U. The development of coordination abilities of children diagnosed with myopia, as the basis of their physical rehabilitation - Оценка физического развития студентов с различным уровнем здоровья в педагогическом ВУЗе 2016, 275.

GIPOTERIOZ HOLATIDA AYOLLAR BACHADONINING O'ZGARISHLARI

Saidmurodova G.I., Xudoiberdiev B. E., Nisanbayeva A.U.

Toshkent tibbiyot akademiyasi

saidmurodovagulhayo@gmail.com

Tel: +998900919593

Annotatsiya: Ushbu maqolada gipoterozning kelib chiqishi, uning salbiy oqibatlari va jiddiy asoratlari, bugungi kunda kasallikning tarqalishi, gipoteriozda ayollar bachadonining anatomik va gistologik o'zgarishlari.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi kunda mamlakatimizda reproduktiv yoshdagi xotin qizlarda qalqonsimon bez faoliyatining keskin susayib ketishi, yetishmasligi holatlari ko'plab holatlarda uchramoqda. Gipoteriozning belgilari sifatida toliqish, jismoniy va ruhiy zaiflik, uyquchanlik, xotira susayishi, qovoqlar shishishi, teri quruqlashishi, soch to'kilishi, qabziyat, asosiy moddalar almashinuvi buzilishi, ayollarda hayz siklining buzilishi, bepushtlikni keltirib chiqishini olishimiz mumkin. Yod tanqisligi mavjud mintaqalar, jumladan O'zbekistonda qalqonsimon bez soxasidagi muammolar ko'p uchraydi, bunga misol tariqasida reproduktiv yoshdagi xotin qizlarda hayz siklining buzilishi, gormonal bepushtlikka olib kelishini ko'rsatishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: gipoterioz, endokrin kasalliklar, kasallikning tarqalishi, yod tanqisligi, tiroksin, TTG, hayz siklining buzilishi, bepushtlik.

Kirish: So'nggi yillarda ayollar salomatligining muhofazasi dunyo miqyosida dolzarb muammo hisoblanadi. Yod tanqisligi mavjud mintaqalar, jumladan O'zbekistonda qalqonsimon bez soxasidagi muammolar ko'p uchraydi, bunga misol tariqasida reproduktiv yoshdagi xotin qizlarda hayz siklining buzilishi, gormonal bepushtlikni misol qilib keltirishimiz mumkin. Bugungi kunda mamlakatimizda reproduktiv yoshdagi xotin qizlarda qalqonsimon bez faoliyatining keskin susayib ketishi, yetishmasligi holatlari ko'plab holatlarda uchramoqda. Gipoterioz endokrin kasalliklari qatoriga kiradi, u klinik sindrom bo'lib uzoq vaqt davomida organizmdagi qalqonsimon bez gormonlarining qat'iy yetishmasligi yoki ularning to'qimalar darajasida biologik ta'sirining pasayishi natijasida yuzaga keladi. Gipoterioz kelib chiqishida ko'plab sabablar va omillar bo'lishi mumkin. Ular birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi toifadagi gipoteriozga ajratiladi va aniqlanadi [1,2].

Birlamchi gipoterioz rivojlanishiga olib keladigan jarayon bevosita qalqonsimon bezda shakllanadi va lokalizatsiya qilinadi. Ushbu sindromning aksariyat qismi birlamchi toifadagi gipoterioz ulushiga kiradi. Agarda qalqonsimon bez funksiyasining

pasayishi stimulyatsion ta'sir qilinadigan tireotrop (TTG) yoki rilizing (TTG-RG) gormonining yetishmasligi yoki yo'qligi oqibatida bo'lsa, unda ikkilamchi va uchlamchi turdagi gipofizar gipoterioz yoki gipototalimik genez haqida gap boradi [2].

Gipoterioz epidemiologiyasi:

- Gipoterioz bilan kasallanish yiliga 1000 odamdan 0,6-3,5 holatida uchraydi.
- Tug'ma gipoterioz chastotasi – har 4-5 ming yangi tug'ilgan chaqaloqlar orasida 1 tasida uchraydi.
- Aholi o'rtasida birlamchi klinik gipoterioz tarqalish miqdori 0,2-1 % ni tashkil etadi; birlamchi subklinik gipoterioz ayollar orasida 7-10 %, erkaklar orasida esa 2-3 % ni tashkil etadi (6:1 nisbatda)
- Kasallik boshlangandan so'ng 1 yil ichida subklinik gipoterioz holatlarining 5-18 % aniqlanadi.

Ko'rsatkichlarga qarab shuni aytishimiz mumkinki, ayollar orasida ushbu kasallikni oldini olish va o'rganishimiz juda muhimdir, chunki ukar erkaklarga qaraganla qalqonsimon bezning gipofunksiyasidan ko'proq aziyat chekadilar[3].

Gipoteriozning klinik ko'rinishi:

Gipoteriozning belgilari sifatida jismoniy va ruhiy zaiflik, uyquchanlik, loqaydlik, xotira susayishi, depressiv holatlar, mushakdagi og'riq, nafas siqilishi, kardialgiya, qovoqlar shishishi, lab va tilning kattalashishi, ishtaxa yo'qolishi, ko'ngil aynishi, qon ketishlar, teri quruqlashishi, soch to'kilishi, qabziyat, asosiy moddalar almashinuvi buzilishi, ayollarda hayz siklining buzilishi, ikkilamchi tuxumdon polikistozi, giperprolaktinematik gipogonadizm, bepustlikni keltirib chiqishini olishimiz mumkin. Gipoterioz ko'pincha o'rta yoshli va katta yoshli insonlarda uchraganligi sababli, reproduktiv yoshdagi xotin qizlarda gipoterioz holatida bachadonning o'zgarishlarini o'rganish lozim [3,4].

Agar gipoteriozga shubxa qilinsa, unda faqat qon zardobida TTG konsentratsiyasini aniqlash kifoya. Agar bu ko'rsatkich normal qiymatlarda bo'lsa yoki 10 mME/l dan oshsa, aksariyat hollarda qo'shimcha gormonal tekshiruvlar tavsiya etilmaydi. Chegara doirasida TTG (4-10 mME/l) konsentratsiyasimiqdori oshib borishida erkin T4 tarkibini aniqlash tavsiya qilinadi [4,5].

Gipoteriozda bemor qon zardobidagi gormonlar: prolaktinning ortishi, estradiolning pasayishi kuzatiladi, bu esa o'z navbatida hayz siklining buzilishi va bepustlikka olib keladi [5,6].

Ayollarda menstrual sikl fazasiga bog'liq ravishda bachadon o'lchamining ifodali o'zgarishi belgilanadi, bachadon sekretor fazasining boshida eng kichik o'lchamga, bevosita menstruatsiyadan oldin esa eng katta o'lchamga ega bo'lishi aniqlanib, boshqa tomondan esa menstrual sikl fazalariga bog'liq ravishda bachadonda katta o'zgarishlar bo'lmasligi aniqlangan. Biroq bachadon o'lchamlarining faqat klimatirik davr siklida lyuten fazada ortishini va menopauza sodir bo'lishi bilan bachadon kichrayishi

aniqlangan. Bugungi kunda mamlakatimizda onalarga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmat sifatini yaxshilash va takomillashtirish zarur bo'lib ko'plab ayollardagi surunkali holatlarning rivojlanishi hamda shakllanishining oldini olishga qaratilgan keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda [7,8].

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida sog'liqni saqlash tizimini tubdan yaxshilash tibbiyot sohasini sog'liqni saqlashning jahon talablariga moslashtirish ,mamlakatimizning turli mintaqalarida reproduktiv ayollar salomatligini yaxshilash va kasalliklar oldini olishga qaratilgan bo'lib, quyidagilar orqali vazifalarni hal qiluvchi maqsad belgilanmoqda: mamlakatimizda aholiga ko'rsatilayotgan tibbiy yordamning samaradorligi, sifatini oshirish va ommabopligini oshirish , shuningdek , kasalliklarni erta tashxislash va davolashning yuqori texnologik usullarini joriy qilish, patronaj xizmatini yaratish orqali , sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlash va kasalliklarni oldini olish kabi vazifalari belgilangan. Bu esa o'z navbatida fertil yoshdagi ayollarga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmat ko'rsatishda innovatsion texnologiyalarni qo'llash asosida zamonaviy tashxisot usullarini ishlab chiqish va amaliyotga tadbiiq qilishni taqozo etadi. Ushbu vazifalar aholining turli qatlamlaridagi ayollar reproduktiv sog'ligini yaxshilash, onalar va perinatal o'limni kamaytirish , aholi orasida profilaktik cora-tadbirlarni ishlab chiqishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llashni takomillashtirish orqali saraton oldi kasalliklar asoratlari natijasidagi nogironlik va o'lim ko'rsatkichini kamaytirish imkonini beradi [9,10,11].

Adabiyotlarga ko'ra, faol reproduktiv yoshdagi ayolarning 40-60% i ginekologik kasalliklarga chalingan bo'lib. Ular homiladorlik va tug'ruqning asoratlanishiga olib keluvchi xavf omillariga ega. Ayrim xududlarda qiz bolalarda deyarli 1/3 holatlarda jinsiy a'zolar funksiyasining, ya'ni hayz siklining buzilishi, jinsiy rivojlanishda nuqsonlari kuzatiladi.

Adabiyotlar

1. Гипотериоз. Руководства для врачей общей практики. Под редакцией Денисова И.Н.,2015.-30 с.
2. Дедов И.И., Мельниченко Г.А., Фадеев В.В.,Эндокринология. ГЭОТАР- Медиа , 2009.-422 с.
3. Garber J. R, Cobin R.N, Gharib H, et al: Clinical practice guidelines for hypothyroidism in adults: cosponsored by the American Association of Clinical Endocrinologists and the American Thyroid Association. Thyroid 2012; 22:1200-1235
4. Guideline: Management of Subclinical Hypothyroidism. Eur.Thyroid J.2013; 2: 215-228 DOI: 10. 1159/000356507.
5. Ismoilov S.I. Endokrinologiyadan tanlangan ma'ruzalar. –Toshkent, 2005.-B. 105-183.
6. Salomatlik kutubxonasi. // Ilmiy jurnal.-Toshkent, 2015. -32 b.
<https://uz.hypothyroidism.com/>
7. <https://www.hindawi.com/journals/ijvm/2012/918267/>
8. <https://physoc.onlinelibrary.wiley.com/>
9. <https://journals.sagepub.com/>
10. <https://www.vsmu.by/>
11. <https://rae-org.ru/>

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE IN ENGLISH TEACHING

Yuldasheva Gulnigor Otabek qizi

Samarkand State Institute of Foreign Languages

2nd year master Faculty of Linguistics(English)

Abstract: This article discusses the relationship between linguistic competence and intercultural communication competence and the role of English language teaching in the intercultural communication competence of trainees. The article explores how to develop the intercultural communication competence of English language learners in English language teaching, as well as understanding the important goals of English language teaching.

Key word: Competence, skill, ability, linguistics, communication

If we look at the history of linguistics, the term "competence" was first used by N. Chomsky in the middle of the 20th century, and evaluates it as a set of knowledge, skills and abilities oriented towards activities in the process of language use. Some scientists who are his followers interpreted this concept as a competence approach. In this case, the concepts of competence and competence approach are noted as factors indicating effectiveness in education. Speaking about the competence of intercultural communication, first of all, we should pay attention to the literal meaning of the word competence. Therefore, the concept of "competence" is derived from the Latin word "competere" - to match, and means "suitable, worthy of one's profession".[1] In addition, this word in a broad sense means the ability to apply existing knowledge and skills in practical experience in solving general or specific comprehensive issues. Therefore, competence is the ability to apply the acquired knowledge, skills and abilities in practice, activities that lead to the expected result.

"Competence" is a description given to the subject and his activity, and it is often used in the lexical-normative literature, which provides various information, as "the knowledge that allows one to think about something, express one's opinion is defined as "deep acquisition". In other words, competence is primarily a knowledge-based level of understanding what is needed to perform a job (achieve a goal). Professional competence is the ability to effectively apply knowledge and skills in practical experience in solving problems related to professional activity. R.P. According to Milrud: "... competence is a special field of activity in which an individual (person) demonstrates a mastered achievement strategy at a high level. Based on experience, existing knowledge, and continuous self-improvement, strategies for how to perform actions in various spheres of the surrounding existence are actions performed in order

to acquire skills and practical knowledge. So, competence is the ability to work effectively due to mastering success strategies on the basis of formed skills and acquired practical knowledge [2]. Therefore, the modern understanding of competence includes the ability of a person to use his capabilities and perform certain functions, as well as the existence of mental states that allow him to act independently and responsibly. The problem of applying a competency approach to the educational process It has its own history, and according to its origins, it goes back to the researches of foreign authors such as N. Chomsky, R. White, J. Raven, D. Hymes.

The introduction of the competency-based approach to education in our Republic has led to the improvement of the State Education Standard based on this approach, and changes to the contents of the curriculum and textbooks of all levels of the continuous education system. The State Education Standard, improved on the basis of the competence approach and approved by the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan on April 8, 2017, specifies the requirements for the formation of basic and special competencies in accordance with the age characteristics of students at the stage of general secondary education. Communicative competence, information processing competence, self-development competence, socially active citizenship competence, national and general cultural competence, mathematical literacy, awareness and use of science and technology innovations are defined as basic competencies. Today, the types of competence are reflected in the State educational standards for all subjects and competences related to a private subject have been developed. In the state educational standards, in particular, the following competencies are defined for teaching foreign languages:

Linguistic competence means knowledge of language material (phonetics, vocabulary, grammar) and acquisition of skills in speech activities (listening, speaking, reading and writing). Sociolinguistic competence is the competence that allows the speaker to choose the necessary linguistic form and expression based on a speech situation, communicative goal and desire. Pragmatic competence refers to the ability to get out of difficult situations by repeatedly asking, apologizing,

It is expected that these above-mentioned competencies will lead to the formation of students' communicative competences in a foreign language. It can be seen that the communicative competence is the main competence that is based on the basic competences and arises from the set of special competences, which serves to ensure competence. In turn, communicative competence includes such competences as linguistic, sociolinguistic, discursive, strategic, socio-cultural and social competences. Nowadays, the main goal of teaching foreign languages is only to convey linguistic knowledge, skills and abilities, and even it should not consist only of studying the information about country studies as in the brochure. Ter-Minasova's opinion about this is as follows: "...in the pedagogical process, the ability to participate in intercultural

communication should occupy the main place. This is especially important now, when "the intermingling of peoples, languages, and cultures is unprecedentedly widespread - to educate tolerance to other cultures, to arouse interest and respect for them, as well as the excesses and deficiencies of other cultures." or coping with feelings of dissimilarity are cross-cutting. It is in this connection that a comprehensive interest in the issues of intercultural communication arose" [3].

In fact, we can say that the socio-cultural context of teaching foreign languages has changed. At the current stage of teaching languages of international communication, knowing the culture of the country whose language is being studied is important in using the language. Learning language together with culture is the main direction of modern language education, and being able to effectively use it in practice leads to great success. Language cannot be studied in isolation from the culture of the society being studied, language and culture are a whole concept that is always used side by side. Because language is a product of society's development and a carrier of its culture. Even when linguistic competence is sufficient or even at a high level, the effectiveness of communication in a foreign language may decrease due to the lack of knowledge about non-linguistic existence.

A.V. Khutorskoy also studies and differentiates between valuable-meaningful, general cultural, educational, informational, communicative, social-labor, and personal self-improvement competencies. The author states that such a list of basic competencies "is based on the main goals of general education, the structural structure of social experience and personal experience, and the main types of activities that allow the student to acquire the skills of social experience, living and practical activities in modern society"[4] notes that.

Another scientist D.F. And Ilyasov includes the following among the main competencies in learning a foreign language as an academic subject:

- social competence - the ability to act taking into account the views of other people in a society;
- subject competence, that is, the ability to understand language as a means of learning and communication;
- informational competence - the ability to acquire information technologies, the ability to work with any type of information and the ability to use information technologies in language learning;
- projective competence - the ability to create one's own product, to make decisions in individual and collective activities and to be responsible for one's decisions;
- socio-cultural competence - the ability to act in accordance with one's own culture and that of others, using universal etiquette, cultural identity and legal knowledge;

□ communicative competence, that is, the ability to understand others and be comprehensible to them using means of communication in a foreign language[5].

Development of socio-cultural competence requires socio-cultural adaptation, integration of a person into a new culture.[6] Most researchers interpret socio-cultural competence in relation to country studies and cultural studies. The emergence of the science of linguistics and cultural studies also confirms the emergence of these views.

N.A. Salanovych states as follows that studying the language together with country studies arouses a strong interest in the study of students and allows solving four issues related to language, folk culture, history of country studies, and traditions in modern education in the process of communication. creates[7].

According to the classification of I. A. Zimnyaya and in accordance with the recommendation of the Council of Europe, socio-cultural competence is a competence related to life in a multicultural society, that is, a group of competences "relating to interactions between a person and the social sphere"[8]. So, socio-cultural competence is inextricably linked with universal and social competences, and it serves as the main factor in the development of intercultural communication competence.

Intercultural communication aims to develop the component:

- achieving competence in foreign culture;
- know their culture and be able to talk about it;
- achieving intercultural understanding that leads to respect for others and tolerance;
- to have the ability to analyze one's own culture and that of others.

We defined the competence of intercultural communication as follows: competence of intercultural communication - a person communicating in a foreign language is aware of the national-cultural characteristics of the social and speech behavior of the speakers, their traditions, rules of conduct, history and culture, and in the process of communication It is the ability to demonstrate the ability to successfully communicate with representatives of other cultures using this knowledge. Again, we must say that the students' mother tongue and the factors in the socio-cultural environment reflected in it are also of primary importance in forming perceptions about the culture of the country where the language is being studied.

Cholevki said, "Linguists do not always pay attention to linguistic difficulties faced by foreign language speakers. However, it is these that can be a decisive factor in studying or getting a job in the country where this language is being studied"[8]. That is why we should pay special attention to this issue in the course of language teaching to cadets, that is, we should eliminate linguistic difficulties.

Thus, the competence of intercultural communication helps to form a sociological component based on information about culture, philosophy, ethnolinguistics, history, literature, geography and country studies. Therefore, this component is based on the

generalization of the knowledge obtained from the fields of sociology, linguistics, and country studies, and introduction to ethnocultural universal culture.

List of references

1. Mengliyev B.R. Competency approach in language education// Enlightenment. 2014.8-9 pages.
2. Asadov Y.M. Competency approach in education// School and life. 2014. pp. 8-10.
3. Turdiyev N. Competency approach in physics education// Marifat, 2014, page 7
- 4 . Rozmetova M.Sh. Language-didactic content of teaching English based on the formation of competencies in the stages of continuous education// Continuous education. 2014. pp. 114-119.
5. Botirova, S. (2020). The Role of Artistic Psychology in the Metaphorical Harmony of Man and the Reality of Life. Asian Journal of Multidimensional Research, 9(4), 16-20
6. Khodjamkulov, U., Botirova, S., Shofkorov, A., & Abdirimova, I. (2020). Bases of Organizing Cooperation between Educational Institutions through Clusters (on the Example of the Education System of Uzbekistan). Journal of Critical Reviews, 7(12), 166-169. <https://dx.doi.org/10.31838/jcr.07.12.47>

ТЕПЛОФИЗИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА АЛКИЛРЕЗОРЦИНОВЫХ ПОЛИМЕРНЫХ КОМПОЗИЦИЙ

К.т.н.доц Шарафутдинов Мадаминжон Насритдинович

Аннотация: Создание борсодержащих полимеров является перспективным направлением в полимерной химии. На основе боратов получают огнестойкие, высокопрочные полимерные покрытия и конструкционные материалы, работающие в агрессивных средах. Для установления механизма влияния соединений бора на межмолекулярное взаимодействие в полимерной матрице исследованы полиуретановые и алкилрезорциновые композиты с борной кислотой.

Ключевые слова: полимер, материал, свойства, метод.

ВВЕДЕНИЕ

Фенольные газонаполненные полимеры получали одностадийным способом, разработанным ранее в НИИПФП им. А.Н. Севченко, а борсодержащие соединения с полиуретаном - путем проведения реакции этерификации борной кислоты. Для осуществления данной реакции борную кислоту вводили в полиэфирный компонент полиуретановой композиции с последующим добавлением изоцианатного компонента. Полученные образцы композитов исследовали методом ИК спектроскопии, с привлечением квантово-химических расчетов, используя теорию функционала плотности (DFT).

Известно, что бороксин обладает характерным ИК-спектром, что позволяет использовать методы колебательной спектроскопии для определения бороксинового фрагмента в полимерной цепи. А именно, длинноволновые сдвиги полос поглощения бороксина, в области 900-1000 см⁻¹, а также отсутствие в спектре бор-содержащего полимера полосы 2620 см⁻¹ могут свидетельствовать о полном замещении атомов водорода в бороксиновом цикле.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Анализ ИКС композитов алкилрезорцинового(фенольного) полимера с борной кислотой, зарегистрированных при различных температурах и концентрациях наполнителей позволил установить следующие закономерности: - в ИКС с увеличением температуры наблюдается размывание контуров полос с максимумами при 1470, 1200 и 750 см⁻¹, возникают дополнительные полосы и изменяются контуры полос в области 650 и 520 см⁻¹, а также изменяется соотношение интенсивностей полос с

максимумами при 1470 и 1200 см⁻¹. - наблюдается значительный низкочастотный сдвиг полосы поглощения валентных колебаний гидроксильных групп (с 3400 до 3150 см⁻¹), изменяется контур полос и происходит перераспределение интенсивностей полос поглощения в области 1700-1100 см⁻¹, появляются новые полосы при 940, 890 и 780 см⁻¹. - полосы при 3340 и 3530 см⁻¹ обусловлены валентными ОН-колебаниями фенильных групп, с участием водородных связей полимерного и димерного типов, соответственно. Установлено, что количество борной кислоты в композиции для получения пенополимера влияет на контур и положение данных полос.

Указанные спектральные закономерности и отсутствие поглощения в области свободных колебаний гидроксила (при 3600 см⁻¹) свидетельствуют о снижении концентрации димерных и полимерных водородных связей за счет возможного участия гидроксильных групп в формировании бор-содержащих фрагментов полимера. Кроме того, появление новых полос при 940, 890 и 780 см⁻¹ может быть обусловлено валентными и деформационными колебаниями, локализованными на фрагментах -ВО - в линейной или циклической бор-содержащей группировке [4].

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Для ИК спектров полиуретановых композитов с борной кислотой установлены следующие закономерности: - в области 1775-1625 см⁻¹ при введении наполнителя растет интенсивность длинноволнового крыла широкой полосы поглощения, которая относится к валентным колебаниям карбонил $\nu(\text{C}=\text{O})$ уретановой, амидной, сложной эфирной групп связанных водородными связями, - в области 1510-1550 см⁻¹ изменяется контур сложной полосы, обусловленной смешанными по форме колебаниями с участием уретановой группы $\nu(\text{амид II})$ и колебаниями ароматического кольца.

Наблюдаемые изменения в экспериментальном спектре могут быть вызваны как образованием сетки водородных связей с участием соединений бора, так и с взаимодействием борной кислоты с образованием межмолекулярных комплексов боратов или бороксинов.

Для объяснения наблюдаемых спектральных изменений предложены структурные модели, и выполнены квантовохимические расчёты колебательных ИК спектров фрагментов бор-содержащих полимеров на основе алкилрезорцинов и на основе полиуретана. Вычисления осуществлялись в рамках формализма DFT при помощи прикладной программы GAMESS-US в приближении B3LYP/cc-pVDZ.

Предварительно расчёты выполнены для изолированных молекул борксина (с учётом четырёх изотопмеров), резорцина и фрагмента полиуретановой цепочки [1].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В экспериментальном спектре композита наблюдается длинноволновое плечо 1650 см⁻¹ только у полосы 1700 см⁻¹, ответственной за $\nu(\text{C}=\text{O})$ карбонила уретановой группы ($\Delta\nu = 1700 - 1650 = 50$ см⁻¹), и отсутствуют существенные изменения в области 1350-1410 см⁻¹, характерные для колебаний борксинового кольца. Исходя из этого, при формировании урета нового композита с борной кислотой наиболее вероятным представляется образование межмолекулярных связей с участием борксидной группы BO_3 . Полученный результат согласуется с данными по синтезу полиуретанов на основе аминоэфиров борной кислоты [1].

Таким образом, анализ экспериментальных колебательных спектров и результатов квантово-химических расчетов позволил установить, что у уретанового полимера происходит образование композитов при участии борксидной группы. Для алкилрезорцинового полимера наиболее вероятно образование связей через борксиновое кольцо. Различия в способе связывания, на наш взгляд, обусловлены большим содержанием гидроксильных групп в составе алкилрезорцинового полимера.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Полимерные композиционные материалы: структура, свойства, технология: уч. пособие / М.Л. Кербер, В.М. Виноградов, Г.С. Голловкин и др.; под ред. А.А. Берлина. – СПб: Профессия, 2018 – 560 с.
2. Технология полимерных материалов: учеб. пособие / А.Ф. Николаев, В.К. Крыжановский, В.В. Бурлов и др.; под ред. В.К. Крыжановского. – СПб: Профессия, 2018 – 544 с.
3. Михайлин Ю.А. Конструкционные полимерные композиционные материалы. – СПб: Научные основы и технологии, 2018 – 822 с.
4. Шур, А. М. Высокмолекулярные соединения: учебник для университетов /А.М. Шур. -3-е изд., перераб. и доп. - М.: Высшая школа, 2011.- 656 с.

XMLDA MA'LUMOTLAR BAZASINI TASVIRLASH

Pulatov G'iyos Gofurjonovich
Azamov Shohruhmirzo Alisher o'g'li
Muhammd al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali
E-mail: rnabijonov19@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada XML ma'lumotlar bazasi haqida ma'lumotlar keltirilgan. XML faylini qanday ochish kerakligi, XML formati MusicXML fayllari uchun, XML asosidagi musiqiy formati uchun ishlatilishi o'rganilgan. XML fayllaridan birini ochish mumkin, ammo bu faqat Finale NotePad kabi dasturida foydali ekanligi ko'rsatilgan. XML-da umumiy ajratilgan belgilar, XML qoidalarini tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: XML, MusicXML, EditiX, Adobe Dreamweaver, XPath, XPointers, XSL, XSLT, DOM, SAX, SOAP.

XML [fayl kengaytmasi](#) bo'lgan fayl Extensible Markup Language fayli. Ma'lumotlar tashish, tuzilishi va saqlashni ta'riflashdan tashqari, ular ichida va o'zlaridan hech narsa qilmagan [oddiy matnli fayllar](#).

Ba'zi bir XML fayllari Cinelerra video tartibga solish dasturi bilan ishlatiladigan Cinelerra Video Project fayllari. Fayl loyihaga tegishli o'zgarishlar, loyihaga kiritilgan so'nggi tahrirlar ro'yxati hamda media fayllari joylashgan joylar kabi yo'llarni tutadi.

XML faylini qanday ochish kerak

Ko'plab dasturlar Code Beautifying Online XML Viewer va ba'zi veb-brauzerlari, shu jumladan XML fayllarini ochadi. XML fayllarini tartibga soladigan bir qancha mashhur dastur mavjud.

Ba'zi ahamiyatli bepul XML tahrirlovchilari eslatma kitoblari XML notepad 2019ni o'z ichiga oladi. EditiX va Adobe Dreamweaver bir nechta mashhur XML tahrirlovchidir, lekin agar siz sinov versiyasini olishni boshqarishingiz mumkin bo'lsa, ular faqat bepul.

Shuni yodda tutingki, faqatgina XML faylini osongina ochish va ko'rib chiqish mumkinligi, bu hech narsa qilmasligini anglatmaydi. Ko'pgina turli xil dasturlarda ma'lumotlar XML-ni standart tarzda saqlash uchun foydalanadi, lekin aslida ma'lum bir maqsad uchun XML faylini ishlatish siz uchun maxsus XML fayli uchun ma'lumotlarni saqlashni talab qiladi.

Masalan, XML formati MusicXML fayllari uchun, XML asosidagi musiqiy formati uchun ishlatiladi. Albatta, qanday ma'lumotlarni ko'rishni ko'rish uchun har

qanday matn muharriri ichida ushbu XML fayllaridan birini ochishingiz mumkin, ammo bu faqat Finale NotePad kabi dasturda foydalidir.

Belgilar	Qiymat	Misol
#PCDATA	Belgilangan belgilar yoki matnlarni o'z ichiga oladi	
#PCDATA element nomi	Matn va boshqa elementlardan iborat; #PCDATA har doim birinchi bo'lib qoidada paydo bo'ladi	bola) *\u003e
, (vergul)	Ushbu tartibda foydalanish kerak	bola3)\u003e
(quvur paneli)	Taqdim etilgan variantlardan faqat bittasidan foydalaning	bola3)\u003e
element nomi (o'zi)	Faqat bitta ismdan foydalaning	
element nomi?		bola3?)\u003e
element nomi +	Bir yoki bir necha marta foydalaning	bola3)\u003e
element nomi *	Bir marta, ko'p marta foydalaning yoki umuman yo'q	bola3)\u003e
()	Guruhlarni bildiradi; joylashtirilgan bo'lishi mumkin	yoki bola4)\u003e

XML-da umumiy ajratilgan belgilar

Ba'zi ob'ektlar XML-da ichki foydalanish uchun saqlangan va ularning tarkibidagi ramziy havolalar bilan almashtirilishi kerak. Ushbu beshta keng tarqalgan ichki ob'ekt allaqachon XML ning bir qismi sifatida belgilangan va foydalanishga tayyor:

XSLT 1.0?	Ha	Ha	Yo'q	Yo'q
Internet Explorer 6.0	Ha	Ha	Ha	Ha
Mozilla 1.7.5	Ha	Ha	Ha	Ha

Mozilla Firefox 1.0	Ha	Ha	Ha	Ha
Netscape Navigator 7	Ha	Ha	Ha	Ha
Opera 7	Ha	Ha	Ha	Yo'q

Agar XML-ni o'zingiz o'rganishga harakat qilgan bo'lsa, o'tmishda menga zarba bergan ko'plab chalkash tushunchalarga duch kelishingiz mumkin. DTD, XML sxemasi, nom maydonlari, XPath, XPointers, XSL, XSLT, DOM, SAX, SOAP, shu bilan men voz kechaman. Shuni qo'shimcha qilamanki, ushbu materiallarning aksariyati dasturlarga asoslangan, ularning kodida xatolar bo'lishi mumkin. Ehtimol, XML-ni amalga oshirish va undan foydalanishning millionlab usullari mavjud, ammo ularning barchasi juda murakkab bo'lishi mumkin. Bilasizmi, XML juda oddiy bo'lishi mumkin. Agar biz DTD, XML sxemalari, ism maydonlari va boshqalarni unutsak.

Sizga XML bilan ishlashni tezda o'rgatish maqsadida, iloji boricha, tegishli adabiyotlarda o'qishingiz mumkin bo'lgan ma'lumotlarning ko'pini e'tiborsiz qoldiraman. Va men e'tiborsiz qoldiradigan birinchi narsa - bu ism maydonlari va sxemalar. Bu sizga g'alati tuyulishi mumkin, chunki aksariyat kitoblar ushbu tushunchalardan boshlanadi, ammo XMLni bolg'a kabi muayyan muammoni hal qilish vositasi deb o'ylashga harakat qiling. Bolg'ani ishlatish uchun qanday qilib uy qurishni bilish kerakmi? Agar menga rasmni osib qo'yish uchun faqat mixni mixlash kerak bo'lsa-chi? XML-da xuddi shunday, u juda murakkab, ko'p qirrali bo'lishi mumkin, agar yuzlab, minglab dasturlarda ishlatilishi mumkin, va agar siz bir nechta narsalarga e'tibor bermasangiz. Ushbu maqolada men XML yordamida aniq muammolarni echishga e'tibor qarataman.

XML qoidasi # 2 Eslatma: Agar siz VB-da dasturlashtirsangiz, esda tuting: XML harflar uchun katta ahamiyatga ega. XML kichik harflar uchun sezgir. XML kichik harflar uchun sezgir. XML kichik harflar uchun sezgir. Ushbu jumlaning 1000 marta yozing va hech qachon unutmaysiz.

XML qoidasi # 3: Teglar odatda elementlar deb nomlanadi va har bir ochilish yorlig'i mos keladigan yopilish yorlig'iga ega bo'lishi kerak. Ushbu qoidaga rioya qilgan holda, siz haqiqiy XML fayliga ega bo'lasiz. Bu juda muhimdir, chunki XML fayli yaxshi shakllanmaguncha, u tahlil qilinmaydi va Hujjat ob'ekti modeliga yuklanmaydi. E'tibor bering, agar elementda hech qanday qiymat bo'lmasa va boshqa (ichki) elementlar bo'lmasa, yopilish yorlig'i ko'rinishi mumkin yanada noqulay dizayn o'rniga ... Ushbu yondashuvni avvalgi misolda ko'rishingiz mumkin ().

XML qoidasi # 4: Elementlar atributlarni o'z ichiga olishi mumkin va atributlar qiymatlari tirnoq ichiga olinishi kerak (bitta yoki ikkita).

XML qoidasi # 5: Xususiyat nomlari bir necha marta ishlatilishi mumkin, ammo element nomlari butun faylda noyob bo'lishi kerak. Oldingi misolda qty atributi qaysi elementda ishlatilishiga qarab turlicha ma'noga ega edi. ,, yoki ... Atributning ma'nosi uni ishlatish kontekstiga bog'liq. Faylning qaerda bo'lishidan qat'i nazar, elementning qiymati har doim bir xil bo'ladi. Oldingi misolda element va bizning hujjatimiz davomida har doim bir xil ma'noga ega. masalan, har doim stakan balandligini tavsiflash uchun ishlatiladi.

XML qoidasi # 6: XML-da to'g'ridan-to'g'ri ishlatib bo'lmaydigan ba'zi bir maxsus belgilar mavjud, chunki ular XML sintaksisida saqlangan. Shuning uchun bunday belgilarni ishlatish uchun siz & belgisi va maxsus koddan (& belgisi & deb yozilishi kerak) ("belgisi" sifatida yozilishi kerak) (< должен писаться как <) (СИМВОЛ > \u003e) va ("belgi sifatida yozilishi kerak" deb yozilishi kerak). Buning o'rniga siz yo'riqnomadan ham foydalanishingiz mumkin, bu erda "..."]\u003e" dan tashqari har qanday belgilar ketma-ketligi bo'lishi mumkin. Bunday qurilish har qanday joyda paydo bo'lishi mumkin, lekin uni uyalash mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlar:

1. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "SQL SO'ROVLAR TILIDA SODDA SELECT OPERATORINING IMKONIYATLARI." (2022): 130-135.
2. Pulatov G'iyos Gofurjonovich. "SIMSIZ TARMOQNI UZAYTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI."
3. Iskandarov Usmonali Umarovich, Khalilov Mukhammadmuso Mukhammadyunusovich, Dalibekov Lochinbek Rustambekovich. (2020). Methods of reducing the probability of signal loss on optical fiber communication lines. *Наука, техника и образование*, (6 (70)), 27-31.
4. Abbasovna, Saidova Makhsudakhon. "DETERMINE PRAGMATIC COMPETENCE BY LISTENING IN PRACTICAL SESSIONS." *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences* 1.6 (2022): 139-142.
5. Khalilov, D. "СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ВА РАДИАЛ НЕЙРОН ТАРМОҚЛАРНИНГ МАТЕМАТИК АСОСЛАРИ." *Science and innovation* 1.A6 (2022): 664-671.

**AXBOROTLARNI QAYTA ISHLASHNING TEXNOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

*Pulatov G'iyos Gofurjonovich
Azamov Shohruhmirzo Alisher o'g'li
Muhammd al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali
E-mail: rnabijonov19@gmail.com*

Annotatsiya

Ushbu maqolada axborotlarni qayta ishlash uchun kerakli texnologik jarayonlar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Axborotlarning afzalliklari va kamchiliklari batafsil yoritilgan. Axborotni qayta ishlash quyidagi modellarini boshqasi bilab solishtirilgan.

Kalit so'zlar: axborot, axborotni tayyorlash, axborotni qayta ishlash, dasturiy ta'minot, tarmoq almashinuvi dasturi, kodlash-dekodlash dasturi.

Axborotni qayta ishlashning texnologik jarayoni - bu qayta ishlash natijalarini idrok qilish uchun qulay bo'lgan shaklda olish uchun ma'lumotlarni uzatishning barcha bosqichlarida ishlash uchun o'zaro bog'liq qo'lda va mashinada bajariladigan operatsiyalar majmui.

Boshqacha qilib aytganda, axborotni qayta ishlashning texnologik jarayoni asosiy axborot paydo bo'lgan paytdan kerakli natijani olishgacha aylantirish uchun amalga oshiriladigan qat'iy bog'liqlikdagi tartibdir.

Axborot to'plash jarayoni bu sub'ektning faoliyati bo'lib, uning maqsadi tashqi dunyo tomonidan qiziqish ob'ekti to'g'risida ma'lumot olish va uni amaliy axborot tizimining standart shakli darajasiga etkazishdir. Qabul qiluvchi tizim va atrof-muhit o'rtasida ma'lumot almashinuvi signallar orqali amalga oshiriladi. Shunga ko'ra, ma'lumot to'plash - bu ma'lumotni kirish ma'lumotlariga aylantirish jarayoni. Axborot to'plashning o'zi bu idrok qilish va yangi shaklga o'tish orqali boshqarish ob'ekti orqali kelib tushadigan axborot oqimining o'zgarishi (bu erda dastlab ma'lumotlar tayyorlanadi, so'ngra boshqarish).

Axborotni tayyorlash - bu ma'lumotni tanlash jarayoni, chunki domen modeli kirish ma'lumotlari tarkibi va formatiga cheklovlar qo'yadi. Bu AT-dagi jarayonlar o'rtasida ma'lumot almashishdir. Etkazish aloqa kanallari yoki tarmoq protseduralari yordamida amalga oshirilishi mumkin.

Tarmoq protseduralarining ishlashi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Kommutatsiya.
2. Ma'lumot oqimlarini yo'naltirish va yo'naltirish.
3. Ma'lumotni aloqa kanallari orqali uzatish.

Ma'lumotni aloqa kanallari orqali uzatish quyidagi harakatlarni o'z ichiga oladi.

1. Kodlash-dekodlash.
2. Modulyatsiya-demodulyatsiya.
3. Signallarni moslashtirish va kuchaytirish.

Ma'lumotlar almashish texnologiyasi ikkita tarkibiy qismga asoslanadi:

- 1) jismoniy: kirish / chiqish moslamalari, modemlar, kuchaytirgichlar;
- 2) dasturiy ta'minot: tarmoq almashinuvi dasturi, kodlash-dekodlash dasturi.

Axborot almashinuvi - bu axborot manbai uni uzatadigan va oluvchi uni oladigan jarayon. Axborot almashinuvi - bu uzatish tashuvchisi tomonidan ishlab chiqarilgan uning signallari bo'lgan signallar orqali qabul qilish faktini mashinaning xotirasida qayd etish. Ma'lum xususiyatlar va qobiliyatlarga ega bo'lgan har qanday real dunyo ob'ekti ma'lumot manbai bo'lishi mumkin. Axborotni qabul qilish va to'plash - bu ma'lumotni vaqtinchalik vositada ikkilik kodga o'rnatish jarayoni. Qabul qiluvchi olingan ma'lumotni qayta-qayta ishlatishi mumkin. Buning uchun u uni material vositasiga o'rnatishi kerak.

Dastlabki, tizimlashtirilmagan qatorni shakllantirish jarayoni ma'lumot to'planishi deb ataladi va kelajakda to'plangan ma'lumotni qayta ishlash kerak. Axborotga ishlov berish - bu muammoni echish algoritmiga muvofiq o'zgarishi tartibli jarayon. Axborotni qayta ishlash jarayoni ba'zi algoritmlarni bajarish orqali boshqa "axborot ob'ektlari" dan ba'zi "axborot ob'ektlarini" olishni o'z ichiga oladi va ma'lumotlar bo'yicha bajariladigan asosiy operatsiyalardan biridir.

Axborotni qayta ishlash quyidagi modellarni o'z ichiga oladi.

1. Hisoblash jarayonini tashkil qilish modeli. resurslarni boshqarish. Ular kompyuter tizimlarini boshqarish dasturlari bilan ta'minlangan. Bunday algoritmlar va dasturlarning komplekslari OT deb nomlanadi.

2. Avtomatlashtirilgan ma'lumotlarni qayta ishlash modeli. Natijada boshlang'ich ma'lumotlarning rasmiylashtirilgan konvertatsiyasini hal qilish uchun dasturlar.

3. Ma'lumotni namoyish qilish tartibining modeli. Bu mashina kodlari shaklida taqdim etilgan ma'lumotlarni matn, grafika, tovush va multimediya shaklida semantik tarkibni o'z ichiga oladigan, odam o'qiydigan ma'lumotlarga aylantirish uchun mo'ljallangan dastur.

Axborotni qayta ishlashning quyidagi turlari ajratiladi: ketma-ket, parallel, konveyer. Zamonaviy axborot texnologiyalari ma'lumotlarni tarqatish usullariga imkon beradi. Markazlashtirilgan usul axborotni qayta ishlashning texnologik jarayonining ma'lumot va hisoblash harakatlarida ma'lumotlar konsentratsiyasini nazarda tutadi. Asosiysi bu dastur ishlov berish majmui (ya'ni, markazlashtirilmagan yoki markazlashtirilgan), bu hisoblash vositalarining yukini oshirish orqali katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashning markazlashtirilgan usulining barcha asosiy

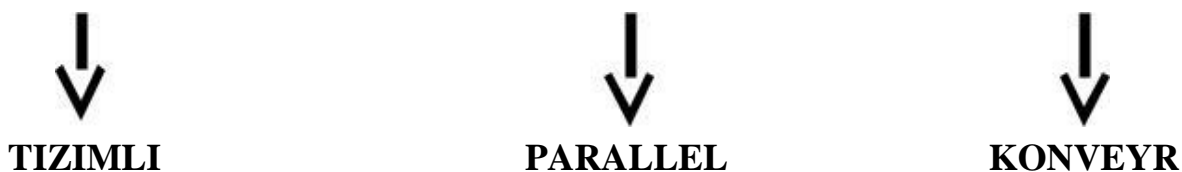
afzalliklarini bajaradi. Markazlashtirilmagan usulning afzalligi ma'lum ish joylarida faoliyatni avtomatlashtirish, ma'lumotni uzatishning ishonchli vositalaridan foydalanish, dastlabki hujjatlar to'planishini tashkil etish va manbalarga dastlabki ma'lumotlarni kiritish, ularning kelib chiqish joylarini taqsimlash orqali ma'lumotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish va qo'yilgan vazifalarni hal qilishdan iborat.

Axborotni qayta ishlash usuli avtonom yoki tarmoq usuli orqali amalga oshirilishi mumkin. Axborotni avtonom ishlov berish paytida hujjatlar va ma'lumotlarni elektron ko'rinishga o'tkazish x media pochta yoki kurer orqali, va tarmoq mavjud bo'lganda - zamonaviy aloqa kanallari orqali amalga oshiriladi. Ko'pincha, amalda, bir vaqtning o'zida ma'lumotlarni qayta ishlashning aralash usuli qo'llaniladi (qisman markazlashtirilmagan yoki qisman markazlashtirilmagan markazlashtirilmagan). Bunday holda, ikkita usulning belgilari xarakterli bo'lgan boshqa usulning afzalliklaridan foydalanganda usullardan biri asos sifatida qabul qilinadi.

Shu sababli, axborot-hisoblash vositalari ishining yuqori samaradorligiga, moddiy va mehnat resurslarini tejashga erishildi, axborotni qayta ishlash jarayonida doimo natijalarni teskari tahlil qilish amalga oshiriladi.

Bu mashina kodlari shaklida berilgan ma'lumotlarni semantik tarkibni matn shaklida etkazadigan ma'lumotlarga aylantirish uchun dasturiy ta'minot,

AXBOROTLARNI QAYTA ISHLASH

Arxitekturasi yagona qo'llanma va ma'lumotlar oqimi (SISD an'anaviy Von arxitekturasi + kesh + xotira + tarmoqli yagona yo'riqnoma va ma'lumotlar (SIMD) arxitekturalari. Ushbu sinfning o'ziga xos xususiyati bir xil arxitekturani bir xil protsessorlar bilan boshqaradigan bitta (markaziy) boshqaruvchi mavjudligi. Bir nechta buyruqlar oqimi va bir nechta buyruq ma'lumotlari oqimi (MIMD) arxitekturalari.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlar:

1. Otaqulov Oybek Xamdovich, Gulxayo Azamjon Qizi Pulatova. "SUN'IY INTELEKT VA UNING INSONIYAT FAOLIYATIDA TUTGAN O'RNI." Scientific progress 2.8 (2021): 929-935.
2. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali

- o'g'li. "TIBBIYOTDA QO'LLANADIGAN ZAMONAVIY KOMPYUTER TIZIMLARI KLASSIFIKATSIYASI." (2022): 136-142.
3. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "MA'LUMOTLAR BAZASININIG KLASSIFIKATSIYASI." (2022): 143-146.
 4. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "ZAMONAVIY TIBBIYOTDA QO'LLANADIGAN STATISTIK MA'LUMOTLARNI KOMPYUTER YORDAMIDA QAYTA ISHLASH ALGORITMLARI VA DASTURLARI." (2022): 147-158.
 5. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "SQL SO'ROVLAR TILIDA SODDA SELECT OPERATORINING IMKONIYATLARI." (2022): 130-135.

MA'LUMOTLAR BAZASIDA MURAKKAB QIDIRUV TIZIM USULLARI VA ALGORITMLARI

Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li

Azamov Shohruhmirzo Alisher o'g'li

Muhammd al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali

E-mail: rnabijonov19@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada ma'lumotlar bazasida axborotlarni murakkab izlash va qidiruv tizimlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Axborotlarning ma'lum ob'ektlarning xususiyatlari haqidagi ma'lumotlar bilan birga, ko'pincha "bilimlar bazasi" bilan bog'liqligi ham tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: axborot, murakkab izlash, ma'lumotlar bazasi, bilimlar bazasi, aqlli avtomatik tizim.

Murakkab izlash tizimlarini baholay olish. Ma'lumotlar bazasi (KB; ingliz tilidagi bilimlar bazasi, K B) bu ma'lum bir sohada insonning tajribasi va bilimlari to'g'risida ma'lumot berish qoidalari va ma'lumotlarini o'z ichiga olgan ma'lumotlar bazasi (ISO / ECLEEE 24765-2010, ISO / LES 2382-1: 1993). O'z-o'zini o'qitish tizimlarida bilimlar bazasi oldingi muammolarni hal qilish natijasida olingan ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. Zamonaviy bilim bazalari qidirish va ma'lumot olish tizimlari bilan birgalikda ishlaydi. Bu bilimlarni namoyish etish uchun ma'lum bir formatni talab qiladi. Tushunchalar to'plamini va ularning o'zaro aloqalarini bilimlar bazasida ifodalashning ierarxik usuli ontologiya deb ataladi. Ma'lum bilim sohasining ontologiyasi, ma'lum ob'ektlarning xususiyatlari haqidagi ma'lumotlar bilan birga, ko'pincha "bilimlar bazasi" deb nomlanadi. Shu bilan birga, to'liq ma'lumot bazalari (odatiy ma'lumotlar bazasidan farqli o'laroq) kontseptsiyani tasniflash modelini va faqat faktik ma'lumotlarni o'z ichiga olmaydi, shuningdek mavjud yoki yangi kiritilgan faktlar va (mazmunli) ma'lumotlarni avtomatik ravishda inkor etish imkonini beradigan infertsiya qoidalarini o'z ichiga oladi. Bilim asoslari va bilimlar bilan ishlash usullarini o'rganadigan sun'iy intellekt fani sohasiga bilim muhandisligi deyiladi. Ma'lumotlar bazasi aqlli tizimning muhim tarkibiy qismidir. Shunday semantik dasturlarni ishlab chiqarishning eng mashhur sinfi ekspert tizimlari. Ular B3 yozuvlari va foydalanuvchining vaziyatni tavsiflashiga asoslanib, ma'lum bir fan sohasidagi muammolarni hal qilish yo'llarini topish uchun ishlab chiqilgan. Qo'llanmalar, apparat maqolalari uchun mutaxassislarni saqlash tizimini yaratish uchun oddiy bilimlar bazasidan foydalanish mumkin. Bunday tashkilotni tashkil

etishning asosiy maqsadi: hujjatlar, bazalar - kam tajribali odamlarga muammoni hal qilishning mavjud tavsifini topishga yordam berish.

Aqlli tizimning ma'lumot bazasida saqlanadigan ma'lumotlarga eng muhim ikkita talab quyidagilar:

1. Ma'lumotlar bazasida mavjud bo'lgan aniq va umumlashtirilgan ma'lumotlarning ishonchliligi;

2. Ma'lumotlar bazasini chiqarish qoidalari yordamida olingan ma'lumotlarning to'g'riligi.

Ma'lumotlar bazasi tizimida mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan (lekin bo'lmasligi kerak) ba'zi xususiyatlar quyida sanab o'tilgan. Avtomatik isbot (qo'llanma). Tizimning eski bilimlardan yangi bilimlarni olish, bilimlar bazasida naqshlarni topish qobiliyati. Ko'pincha, bilimlar bazasi aniqlanish mexanizmi mavjudligida aniq ma'lumotlar bazasidan farq qiladi deb taxmin qilinadi. Xulosa isboti. Tizimning javobi, javob bergandan so'ng, uning asosini va "talab bo'yicha" tushuntirishga qodir. Introspektsiya. Bilim bazasida qarama-qarshiliklarni, nomuvofiqliklarni topish, to'g'ri tashkil qilishni nazorat qilish B3. Mashinani o'rganish. Bilim bazasini moslashuvchan tizimga aylantirish, muammo sohasiga moslashish. Odamning "tajriba orttirish" qobiliyatiga o'xshab, Prolog tilining misolidan foydalangan holda bilim bazalari Prolog tilida ma'lumotlar bazalari va ma'lumotlar, odamlar, narsalar, faktlar, hodisalar va jarayonlar to'g'risida ma'lumot va ma'lumotlarni aks ettiruvchi ma'lumotlar bazalari va ma'lumotlarga ishlov berish tartib-qoidalarini inobatga olish qoidalari ko'rinishida tavsiflanadi. mantiqiy shaklda. Bilim bazalariga oid eng oddiy savollarga javoblarda Prolog mantiqiy dasturlash tizimi mos keladigan faktlar mavjudligiga qarab "True" "false" qiymatlarini beradi. Prolog tilida umumlashtirilgan ma'lumotlar kontseptsiyalarni aniqlash rolini o'ynaydigan infertsiya qoidalari, shuningdek, inobatga olish qoidalari to'plamidan iborat mantiqiy protseduralar yordamida o'rnatiladi. Xulosa qilingan ma'lumotlarning ishonchliligi zarur dalillarning mavjudligi va bilimlar bazasidagi ma'lumotlarning ishonchliligiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlar:

1. Pulatov G'iyos Gofurjonovich. "SIMSIZ TARMOQNI UZAYTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI."
2. Iskandarov Usmonali Umarovich, Khalilov Mukhammadmuso Mukhammadyunosovich, Dalibekov Lochinbek Rustambekovich. (2020). Methods of reducing the probability of signal loss on optical fiber communication lines. *Наука, техника и образование*, (6 (70)), 27-31.

3. Abbasovna, Saidova Makhsudakhon. "DETERMINE PRAGMATIC COMPETENCE BY LISTENING IN PRACTICAL SESSIONS." *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences* 1.6 (2022): 139-142.
4. Xalilov, D. "СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ВА РАДИАЛ НЕЙРОН ТАРМОҚЛАРНИНГ МАТЕМАТИК АСОСЛАРИ." *Science and innovation* 1.A6 (2022): 664-671.
5. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'uchiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "MA'LUMOTLAR BAZASININIG KLASSIFIKATSIYASI." (2022): 143-146.

MA'LUMOTLARNI MANTIQUIY IZLASH MODEL, USULI VA ALGORITMLARI

Pulatov G'iyos Gofurjonovich

Azamov Shohruhmirzo Alisher o'g'li

Muhammd al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali

E-mail: rnabijonov19@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada ma'lumotarni mantiqiy qidiruv tizimlari, uning qanday modelga asoslanganligi va bir qanvha usullardan foydalanish uchun kerakli algoritmlar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ma'lumotlar banki va bazasi, ma'lumotlarni markazlashgan holda to'plash, ma'lumotlar lug'ati, ma'murlashtirish, kompyuter tizimi, ma'lumotlar modeli.

Mantiqiy izlash model, usul va algoritmlari. Ma'lumotni boshqarish bu ma'lumotlarni yaratish, o'zgartirish va yo'q qilish, ularni saqlash va olishni tashkil etish bilan bog'liq jarayon. Ma'lumotni tahlil qilish - bilimlarni eksperimental (ma'noda) olish uchun eng keng tarqalgan matematik usullar va hisoblash algoritmlarini qurish va tadqiq qilish bilan shug'ullanadigan matematika va informatika sohasi; foydali ma'lumotlarni olish va qaror qabul qilish uchun ma'lumotlarni filtrlash, keng miqyosda o'zgartirish va modellashtirish. Ma'lumotni tahlil qilish ko'plab jihatlar va yondashuvlarga ega, fanning turli sohalarida va tadqiqot jarayoni, faoliyat jarayonida turli xil usullarni qamrab oladi. Ma'lumotlarni qidirish bu ma'lumotni tasvirlashdan ko'ra modellashtirish va kashf etishga qaratilgan ma'lumotni tahlil qilishning ixtisoslashgan usuli. Business Intelligence umumlashtirishga asoslangan ma'lumotlar tahlilini o'z ichiga oladi. Statistika ma'noda, ba'zilar ma'lumotlar tahlilini tavsiflovchi statistikaga, ma'lumotlarning izlanish tahliliga va statistik gipotezani sinashga ajratadilar. Izlanish ma'lumotlarini tahlil qilish ma'lumotlarning yangi xususiyatlarini kashf etish va mavjud gipotezalarni tasdiqlash yoki rad etish bo'yicha statistik farazlarni sinash bilan shug'ullanadi. Bashoratli tahlil statistik yoki tarkibiy modellarni bashorat qilish yoki tasniflash uchun qo'llashga qaratilgan bo'lib, matn tahlili statistik, lingvistik va tuzilmaviy usullarni ma'lumotsiz ma'lumotlardan ajratish va tasniflash usullarini qo'llaydi. Bularning barchasi ma'lumotlarni tahlil qilish manbalaridan matnni ajratib olishning turli xil turlari. Ma'lumotni integratsiyalash ma'lumotni tahlil qilishning asoschisi (manbani 3060 kun ko'rsatilmagan), ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish orqali tahlil qilish o'zi va ma'lumotlarni tarqatish bilan chambarchas bog'liq. "Ma'lumotlar tahlili" atamasi ba'zan ma'lumotlarni modellashtirishda qo'llaniladi.

Tizimning arxitekturasi bu tizimning asosiy tashkiloti bo'lib, uning elementlari, do'sti bilan birgalikda va uning dizayni va evolyutsiyasini boshqaradi. Arxitektura tushunchasi asosan sub'ektivdir va ko'pgina qarama-qarshi talqinlarga ega; eng yaxshi holda, u tizimni loyihalash natijalari bo'yicha ishlab chiqish guruhining umumiy qarashlarini aks ettiradi. Har bir muhit bilan munosabatlar uchun ajoyib sinonim, shuningdek tamoyillar, ta'riflar to'plamining soni, arxitektura mavjud.

Foydalanuvchining qidiruv so'rovnomasi qidirish jarayoni boshlanishidan oldin kerakli qidiruv algoritmiga tushunarli qilib interpretasiya (tarjima) qilinadi. Bu esa o'z navbatida so'rov sintaksisini imkon qadar soddaroq qilish va murakkab so'rovlarni bajarish imkonini yaratishga xizmat qiladi. Ko'plab qidiruv tizimlari matematik mantiqdagi Bul operatsiyalari yordamida turli kalit-so'zlarning mantiqiy birikmasini hosil qila oladi. Natijada esa ma'lum kalit-so'zga ega [web-sahifani](#) topish imkoni paydo bo'ladi. Eng yangi qidiruv tizimi tabiiy tilni tushunadigan qidiruv tizimini bo'lib, uni semantik qidiruv tizimi deb atashadi. Eng ko'p qo'llaniladigan qidiruv tizimlarining belgilari va eng ko'p qo'llaniladigan belgilar kombinasiyasidan foydalanadi.

So'rovnomanini [interpretasiya](#) qilish ko'pincha soddaga [sintaksisga](#) asoslangan holda amalga oshiriladi. Eng yirik qidiruv tizimi hisoblanmish [Google](#), [Yahoo Search](#) va [Microsoft Live Search](#) mana shu uslubda ishlaydi. Natijani ko'rsatish Qidiruv natijasi ko'rsatadigan sahifa ko'pgina qidiruv tizimlari tomonidan ikkiga: tabiiy ro'yxat va homiylik [linklariga](#) ajratiladi. Homiylik linklari to'lov asosida qidiruv indeksiga kiritilgan bo'lsa, tabiiy ro'yxatda qidirilayotgan kalit-so'z qatnashgan bo'lsagina ko'rsatiladi. Foydalanuvshiga qidiruv tizimidan foydalanishni osonlashtirish maqsadida natijalar muvofiqlik bo'yicha ([Ranking](#)) saralanadi, lekin har bir qidiruv tizimi saralash uchun o'z me'yorlariga egadir. Bu me'yorlarga quyidagilar kiradi:

- ma'lumotning ahamiyati ([Google](#) uchun [PageRank](#)-ko'rsatkichi)
- har bir topilgan ma'lumotda qidirilayotgan kalit-so'zning qanchalik ko'p uchrashi va joylashgan o'rni
- so'ralgan ma'lumotni baholash va soni
- boshqa sahifalardan ushbu [kalit-so'z](#) qatnashgan [sahifaga](#) qanchalik ko'p linklar berilganligi
- link beriladigan sozlardir.

Endi arxitektura va arxitektura bo'lmagan dizaynni o'ziga xos faoliyat deb hisoblash tendentsiyasi mavjud; ularni alohida amaliyotlar deb belgilashga urinishlar qilinmoqda, ammo dizaynning ushbu turlari asosan "o'ralgan". Arxitektura echimlari an'anaviy dizayn echimlariga qaraganda ancha mavhum, kontseptual va global hisoblanadi; ular butun missiyaning muvaffaqiyatiga va tizimning eng yuqori tuzilmalariga qaratilgan. Ma'lumotlar qazib olish (rus tilida ma'lumot olish,

ma'lumotlarni yig'ish, ma'lumotlarni yig'ish) - bu inson faoliyatining turli sohalarida qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan ilgari noma'lum, arzimas, amaliy jihatdan foydali ma'lumotlarni talqin qilish usullarini aniqlash uchun ishlatiladigan umumiy nom. Ingliz tilidagi "data mining" iborasi hali rus tiliga tarjima qilinmagan. Rus tilida uzatishda quyidagi iboralar qo'llaniladi 4: ma'lumotni yig'ish, ma'lumotlarni yig'ish, ma'lumotlarni yig'ish va SI6I7 ma'lumotlarini qidirish. "Ma'lumotlar bazalarida bilimlarni kashf qilish" (Ingliz tilidagi ma'lumotlar katalogi, ma'lumotlar bazalarida, KDD) iborasi yanada to'liq va aniqroq. Tasniflash asoslari, genetik algoritmlardan foydalanish, evolyutsion dasturlash, assotsiativ xotira, loyqa mantiq. Ma'lumotlarni qidirish usullari ko'pincha ma'lumotlarni yig'ish usullarining barcha turlarini o'z ichiga oladi va statistik usullarga asoslangan (tavsifli tahlil, korrelyatsiya va regressiya tahlili, omillarni tahlil qilish, farqlarni tahlil qilish, komponentlarni tahlil qilish, diskriminatsion tahlil, vaqtni tahlil qilish) har xil prognozlash, qaror daraxtlarini modellashtirish, sun'iy neyron tarmoqlarini o'z ichiga oladi. ketma-ketlik, omon qolish tahlili, havolani tahlil qilish). Ammo bunday usullar tahlil qilinadigan ma'lumotlar haqida ba'zi bir afsonaviy g'oyalarni nazarda tutadi, bu ma'lumotlar qidirish maqsadlariga (ilgari noma'lum bo'lmagan va amaliy foydali bilimlarni kashf etish) zid keladi. Ma'lumotlar qidirish usullarining eng muhim maqsadlaridan biri bu maxsus matematik tayyorgarlikka ega bo'lmagan odamlar tomonidan ma'lumotlarni qidirish vositalaridan foydalanish imkonini beradigan hisob-kitoblarning natijalarini (vizualizatsiya) ko'rishdir. Ma'lumotni tahlil qilishning statistik usullaridan foydalanish ehtimollik nazariyasi va matematik statistikaning yaxshi bilishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlar:

1. Iskandarov Usmonali Umarovich, Khalilov Mukhammadmuso Mukhammadyunusovich, Dalibekov Lochinbek Rustambekovich. (2020). Methods of reducing the probability of signal loss on optical fiber communication lines. *Наука, техника и образование*, (6 (70)), 27-31.
2. Xalilov, D. "СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ВА РАДИАЛ НЕЙРОН ТАРМОҚЛАРИНИГ МАТЕМАТИК АСОСЛАРИ." *Science and innovation* 1.A6 (2022): 664-671.
3. Otaqulov Oybek Xamdamovich, Gulxayo Azamjon Qizi Pulatova. "SUN'IY INTELLEKT VA UNING INSONIYAT FAOLIYATIDA TUTGAN O'RNI." *Scientific progress* 2.8 (2021): 929-935.
4. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "TIBBIYOTDA QO'LLANADIGAN ZAMONAVIY KOMPYUTER TIZIMLARI KLASSIFIKATSIYASI." (2022): 136-142.
5. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "MA'LUMOTLAR BAZASININIG KLASSIFIKATSIYASI." (2022): 143-146.

NOSQL MA'LUMOTLAR BAZASI VA UNING ASOSIY PRINSIPLARI

Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li

Azamov Shohruhmirzo Alisher o'g'li

Muhammd al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali

E-mail: rnabijonov19@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada NoSQL ma'lumotlar bazasi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Asosan NoSQL da bajariladigan amallarning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan. SQL va NoSQL ma'lumotlar bazalarining bir-biri bilan solishtirib o'rganib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ma'lumotlar bazasi, SQL ma'lumotlar bazasi, NoSQL ma'lumotlar bazasi, MongoDB va CouchDB.

Dastlab SQL bo'lmagan yoki aloqador bo'lmagan NoSQL bu ma'lumotni saqlash va olish mexanizmini ta'minlaydigan ma'lumotlar bazasi. Ushbu ma'lumotlar relyatsion ma'lumotlar bazalarida foydalaniladigan jadval munosabatlaridan tashqari boshqa vositalarda modellashtirilgan. Bunday ma'lumotlar bazalari 1960 yillarning oxirida paydo bo'lgan, ammo XXS asrning boshlarida mashhurlik oshguncha NoSQL ko'rsatuvchisini olmagan. Karl Strozz 1998 yilda NoSQL kontseptsiyasini taklif qildi.

SQL kabi so'rov tillarini qo'llab-quvvatlashlari mumkinligini ta'kidlash uchun, NoSQL tizimlari ba'zan nafaqat SQL deb ataladi.

NoSQL - aloqador bo'lmagan DMS bo'lib, u qat'iy sxemani talab qilmaydi, qo'shilishdan qochadi va o'Ichovni osonlashtiradi. NoSQL ma'lumotlar bazasi ma'lumotlar saqlash uchun juda katta ehtiyojga ega bo'lgan taqsimlangan ma'lumotlar omborlari uchun ishlatiladi. NoSQL Big ma'lumotlar va real vaqtda veb-ilovalar uchun ishlatiladi. Masalan, Twitter, Facebook, Google kabi kompaniyalar har kuni terabayt ma'lumotlarini to'playdi.

NoSQL-ga kirish NoSQL ma'lumotlar bazasi dizaynning soddaligini, mashinalar klasterlariga gorizontallik miqyosni soddalashtirishni va mavjudlik ustidan nozik nazoratni o'z ichiga oladi. NoSQL ma'lumotlar bazalarida foydalaniladigan ma'lumotlar tuzilmalari, relatsion ma'lumotlar bazalarida sukut bo'yicha ishlatilganlardan farq qiladi, bu esa ba'zi operatsiyalarni NoSQL-da tezlashtiradi. Berilgan NoSQL ma'lumotlar bazasining yaroqliligi uni hal qilishi kerak bo'lgan muammoga bog'liq. NoSQL ma'lumotlar bazalari tomonidan foydalaniladigan ma'lumotlar tuzilmalari, ba'zan relyatsion ma'lumotlar jadvallariga qaraganda ancha moslashuvchan bo'lib ko'rinadi.

Ko'pgina NoSQL do'konlar mavjudlik, tezlik va qismlarga chidamlilik tarafdori bo'lgan kelishmovchilikni buzadilar. NoSQL do'konlarining kengroq qabul qilinishidagi to'siqlar orasida past darajadagi so'rovlar tillaridan foydalanish, standart interfeyslarning yo'qligi va mavjud relyatsion ma'lumotlar bazasiga oldingi katta investitsiyalar kiradi. Aksariyat NoSQL do'konlarida haqiqiy ACID (Atomiklik, Uyg'unlik, Izolyatsiya, Mustahkamlik) tranzaktsiyalari mavjud emas, ammo MarkLogic, Aerospike, FairCom c-daraxtACE, Google Spanner (texnik jihatdan NewSQL bazasi bo'lsa h+am), Symas LMDB va OrientDB kabi bir nechta ma'lumotlar bazasi ularni yaratdi. ularning dizaynida markaziy.

NoSQL-ning afzalliklari va kamchiliklari

MongoDB va Cassandra kabi NoSQL ma'lumotlar bazalari bilan ishlashning ko'plab afzalliklari mavjud. Asosiy afzalliklari yuqori miqyoslilik va yuqori imkoniyatlardir.

1. Yuqori miqyosi NoSQL ma'lumotlar bazasi gorizontallik uchun shardingdan foydalanadi. Ma'lumotni qismlarga ajratish va uni bir nechta mashinalarga joylashtirish, ma'lumotlarning tartibi saqlanib qolishi uchun. Vertikal masshtablash mavjud mashinaga ko'proq resurslarni qo'shishni anglatadi, gorizontallik masshtablash esa ma'lumotlarga ishlov berish uchun qo'shimcha mashinalarni qo'shishni anglatadi. Vertikal o'lchovni amalga oshirish oson emas, lekin gorizontallik masshtabni amalga oshirish oson. Gorizontallik masshtabli ma'lumotlar bazalariga misollar MongoDB, Cassandra va hokazo. NoSQL ko'lamning kengayishi sababli juda katta miqdordagi ma'lumotlarni boshqarishi mumkin, chunki NoSQL shkalasi o'sib borishi bilan ushbu ma'lumotlarni samarali ishlashi mumkin.

2. Yuqori imkoniyat NoSQL ma'lumotlar bazalarida avtomatik replikasiya xususiyati uni yuqori darajada taqdim etadi, chunki biron bir nosozlik yuz bergan taqdirda ma'lumotlar avvalgi izchil holatiga qaytariladi.

NoSQLning kamchiliklari: NoSQL quyidagi kamchiliklarga ega:

1. Tor fokus. NoSQL ma'lumotlar bazasi juda tor markazga ega, chunki u asosan saqlash uchun mo'ljallangan, ammo u juda kam funkcionallikni ta'minlaydi. Nisbiy ma'lumotlar bazalari NoSQL-ga qaraganda Tranzaktsiyalarni boshqarish sohasida afzalroq tanlovdir.

2. Ochiq manba. NoSQL ochiq manbali ma'lumotlar bazasi. Hozircha NoSQL uchun ishonchli standart mavjud emas. Boshqacha aytganda, ikkita ma'lumotlar bazasi tizimi teng bo'lmasligi mumkin.

3. Boshqaruv muammosi. Katta ma'lumotlar vositalarining maqsadi katta hajmdagi ma'lumotlarni boshqarishni iloji boricha sodda qilishdir. Ammo bu unchalik oson emas. NoSQL-da ma'lumotlarni boshqarish juda ko'p relyatsion ma'lumotlar bazasiga qaraganda ancha murakkab. Xususan, NoSQL-ni o'rnatish qiyin kechgani va har kuni boshqarishni qiyinlashtirishi bilan tanilgan.

4. GUI mavjud emas. Ma'lumotlar bazasiga kirish uchun GUI rejimi vositalari bozorda moslashuvchan emas.

5. Zaxira. Zaxira nusxasi ba'zi NoSQL ma'lumotlar bazalari uchun MongoDB kabi juda zaif nuqtadir. MongoDB-da ma'lumotlarning zaxira nusxasini doimiy ravishda zaxira qilish uchun hech qanday yondashuv yo'q.

6. Hujjatning katta hajmi. MongoDB va CouchDB kabi ba'zi ma'lumotlar bazalari ma'lumotlarini JSON formatida saqlaydi. Bu shuni anglatadiki, hujjatlar juda katta (BigData, tarmoqning o'tkazish qobiliyati, tezligi) va tavsiflovchi kalit nomlarga ega bo'lish aslida zarar qiladi, chunki ular hujjatlar hajmini oshiradilar.

SQL va NoSQL o'rtasidagi farqlar

- SQL ma'lumotlar bazasi - bu Relational Database va tuzilgan ma'lumotlar bazasi, NoSQL - tuzilishga qaraganda ko'proq hujjatlashtirilgan va taqsimlangan ma'lumotlar bazasi.

- Nisbiy ma'lumotlar bazasi, odatda jadvallar deb nomlanadigan ma'lumotlarni saqlash uchun satrlar va ustunlar to'plamiga bo'lingan munosabatlarni qat'iy bajaranadi, ammo hech qanday aloqasi bo'lmagan ma'lumotlar bazasi hujjat yo'naltirilgan yoki taqsimlangan saqlashga ega bo'lib, hech qanday jadval tuzilishini talab qilmaydi.

- NoSQL ma'lumotlar bazasida hujjat turi yoki tuzilmagan ma'lumotlarning dinamik sxemasi mavjud, SQL ma'lumotlar bazasida esa oldindan aniqlangan sxemasi mavjud.

- SQL ma'lumotlar bazalari vertikal ravishda kengaytirilishi mumkin, NoSQL ma'lumotlar bazalari esa gorizontaal ravishda kengaytirilishi mumkin. SQL ma'lumotlar bazasini uning apparati kuchini kengaytirish orqali o'lchashingiz mumkin. Xuddi shunday, NoSQL ma'lumotlar bazalari haqida gap ketganda, siz ma'lumotlarning bazasini serverlar sonini kamaytirish uchun aktivlar fonida kengaytirishingiz mumkin.

- SQL ma'lumotlarni aniqlash uchun tuzilgan so'rovlar tilidan foydalansa ham, NoSQL UnQL (Strukturalanmagan so'rovlar tili) nomi bilan ham tanilgan hujjatlar to'plamidan foydalanadi.

- NoSQL ma'lumotlarning ierarxik saqlanishidan foydalanadi va SQL uchun ma'lumotlar ierarxik saqlanadigan joy yo'q.

- Biz yangi ma'lumotlarni NoSQL-ga oldingi qadamlarni talab qilmasdan osongina qo'shishimiz mumkin, SQL esa ma'lumotlarni qayta to'ldirish, sxemalarni o'zgartirish kabi ba'zi o'zgarishlarni talab qilishi mumkin.

- SQL murakkab so'rovlarni qayta ishlash uchun standart interfeysga ega bo'lganligi sababli, murakkab so'rovlarni hal qilish yaxshi bo'lar edi. Afsuski, bizda NoSQL-da biron bir standart interfeys yo'q, shuning uchun NoSQL-da murakkab so'rovlarni bajarish juda qiyin.

NoSQL ma'lumotlar bazasining turlari

NoSQL ma'lumotlar bazalarining turlari va ushbu toifaga kiradigan ma'lumotlar bazalari tizimining nomi:

1. MongoDB NoSQL hujjat bazasi toifasiga kiradi.
2. Kalit qiymat do'koni: Memcached, Redis, Coherence
3. Jadval: Hbase, Katta stol, akkumulyator
4. Hujjat asosidagi: MongoDB, CouchDB, Cloudant
5. NoSQL qachon ishlatilishi kerak:
6. Katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlash va olish kerak bo'lganda.
7. Siz saqlaydigan ma'lumotlar o'rtasidagi munosabatlar unchalik muhim emas
8. Ma'lumotlar vaqt o'tishi bilan o'zgaradi va tuzilmaydi.
9. Ma'lumotlar bazasi darajasida cheklovlar va qo'shilishlarni qo'llab-quvvatlash shart emas
10. Ma'lumotlar doimiy ravishda o'sib bormoqda va ma'lumotlar bilan ishlash uchun siz doimiy ravishda ma'lumotlar bazasini kattalashtirishingiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlar:

1. Otaqulov Oybek Xamdamovich, Gulxayo Azamjon Qizi Pulatova. "SUN'IY INTELLEKT VA UNING INSONIYAT FAOLIYATIDA TUTGAN O'RNI." Scientific progress 2.8 (2021): 929-935.
2. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "MA'LUMOTLAR BAZASINING KLASSIFIKATSIYASI." (2022): 143-146.
3. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "ZAMONAVIY TIBBIYOTDA QO'LLANADIGAN STATISTIK MA'LUMOTLARNI KOMPYUTER YORDAMIDA QAYTA ISHLASH ALGORITMLARI VA DASTURLARI." (2022): 147-158.
4. Pulatov G'iyos Gafurjonovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li, Mamirxo'jayev Muxammadamin Mavlonjon o'g'li, To'ychiboyev Abbasjon Erali o'g'li. "SQL SO'ROVLAR TILIDA SODDA SELECT OPERATORINING IMKONIYATLARI." (2022): 130-135.

JIGAR EXINOKOKKOZ KASALLIGIDA JARROHLIK ASPEKTLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Akhmadjonov Javokhir Uktamali o'g'li
Andijon Davlat Tibbiyot institute magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, jigar exinokokkoz kasalligida jarrohlik aspektlarini takomillashtirish masalasi haqida gap boradi.

Kalit so'zlar: exinokokkoz, sestoda, gelmint, skoleks, onkosferali.

Annotation: This article discusses the issue of improving surgical aspects in liver echinococcosis.

Keywords: echinococcosis, cestode, helminth, scolex, oncosphere.

Аннотация: В данной статье обсуждается вопрос совершенствования хирургических аспектов при эхинококкозе печени.

Ключевые слова: эхинококкоз, цестода, гельминт, сколекс, онкосфера.

Exinokokkoz — Echinococcus granulosus oilasiga mansub [gijjaning](#) lichinkalik bosqichining odamning turli a'zolarida rivojlanishidan kelib chiqadigan kasallikdir. U turli a'zolari birlamchi va disseminatsiya yo'li orqali zararlashi mumkin. Gijjaning eng ko'p uchraydigan lokalizatsiyasi bu [jigar](#) (80 % gacha) va o'pkadir. Exinokokkoz a'zolarining destrukturizatsiyasi, organizmning allergizatsiyasi va og'ir asoratlar bilan xarakterlanib, ko'p hollarda nogironlik va o'lim holatlariga olib keladi. Odam va ba'zi hayvonlar ([qo'y](#), [cho'chqa](#), ot, [qoramol](#)) oraliq xo'jayin hisoblanadi.

Kasallik ko'proq Janubiy Amerika, [Avstraliya](#), [Gretsiya](#), [Xitoyda](#), sobiq Sovet Ittifoqida (Stavropol o'lkasida, Qrim, [Ozarbayjon](#) va O'rta Osiyoda) uchrab turadi. Aksarihollardajigarda vao'pkada, umuman hamma organ va to'qimalarda rivojlanadi. Exinokokkning yetilgan bosqichi mayda sestoda (tasmasimon gelmint) 2,5-5,5 mm kattalikda bo'lib, unda boshcha (skoleks), ikki qator ilgaklari bo'lgan bo'yincha va 3-4 bo'laklari bor. Exinokokkning asosiy xo'jayini yirtqich hayvon ([bo'ri](#), [tulki](#), it) hisoblanadi. Hayvon axlatlari orqali yetilgan exinokokk bo'lakchalari tuxumchalar bilan suv, yer, yovvoyi o'simliklar va mevalarga, changga tushadi. Bundan tashqari, ichakning tashqi teshigi orqali hayvon terisini zararlantiradi.

Kishiga [infeksiya](#) so'yilgan moldan, zararlangan go'sht mahsulotlari iste'mol qilinganda yuqadi. Bunda onkosferali qavatsiz gelmint tuxumi me'da devori, [limfa](#) va qon tomirlari orqali butun organizmga tarqaladi.

Exinokokk — tasmasimon chuvalchanglar sinfiga mansub parazit. Voyaga yetgan davrida yirtqich hayvonlar (it, bo'ri, chiyabo'ri, mushuk) ichagida parazitlik qiladi. Uz. 3–6 mm, gavdasi 4 so'rg'ichli bosh, 3—4 bo'g'imli tanadan iborat. Oxirgi

bo'g'imdagi jinsiy organlarida tuxum hujayralar yetiladi. Tuxumlari xo'jayini axlati bilan tashqariga chiqariladi. Exinokokk tuxumlari ifloslangan yemxashak bilan oraliq xo'jayin (odam va o'txo'r hayvonlar: sigir, qo'y, echki, cho'chqa) ichagiga tushganida ulardan onkosfera lichinkasi chiqadi. Lichinka ichak devoridan qonga o'tadi va darvoza venasi orqali jigar, o'pka, muskullar va suyaklarga borib, pufaksimon bosqich — Exinokokk finnasiga aylanadi. Har bir pufak devorida yana ikkilamchi, so'ngra uchlamchi pufaklar hosil bo'ladi. Pufaklar ichida parazit boshchasi shakllanadi. Pufaklar yiriklasha borib, mushtdek va undan kattaroq bo'ladi. Qoramollar jigaridan 64 kg og'irlikdagi exinokokk finnasi topilgan. Exinokokk pufak davrida exinokokkoz kasalligini paydo qiladi.

Klinikasi. Jigarning exinokokkli kistasi ko'proq 30-50 yoshda kuzatiladi. Kasallikning 3 bosqichi: simptomsiz, simptomi ifodalangan va terminal bosqichlari farq qilinadi. Birinchi bosqichda bemor boshqa xastaliklarga chalinib davolanganda tasodifan tekshirishda aniqlanadi. Klinik belgilari ifodalangan bosqichda qorinda og'riq turadi, ishtaha yo'qoladi. Terminal bosqichda kasallik asoratlar bilan davom etadi: kista yiringlashadi, u yaqin turgan to'qima, organlarni ezadi, faoliyatini buzishi mumkin va organlarga teshiladi, oqma yara (bronx oqmasi) hosil bo'ladi, qorinda suyuqlik yig'iladi.

Exinokokkos

Og'ir parazitlar kasallik hisoblangan exinokokkozning kistoz (pufakcha) va alveolyar (ko'p uyali) turlari mavjud. Har ikkala turini ham tasmasimon gijjalar

turkumiga kiruvchi biogelmentlar paydo qiladi. Tabiatda exinokokkning kistoz turi ko'p tarqalgan. U ichida gijja pufakchalarini, skoleks deb ataladigan lichinka boshchalarini saqlagan exinokokk suyuqligi bilan to'lgan pufakdir. Pufakning devori bir necha qavatlar (tashqi – fibroz, ichki – xitin va germentativ)dan iborat. Tibbiyotda kistoz turi kam uchraydi, unga tashxis qo'yish ancha qiyin. Exinokokkozning har ikkala turi ham kasallik yuzaga chiqquncha bo'lgan vaqtda ikki davrni o'taydi. Birinchi davrida, asosiy sababchisi hamda egasi hisoblangan go'shtxo'r hayvonlar (masalan, mushuk, [it](#), bo'ri, tulki)ning ichagida tasmasimon gijja hoida yashaydi, ikkinchi davrida esa oraliq egasi hisoblangan odam, qoramol yoki qo'ylarning ichki a'zolarida pufakcha shaklida rivojlanadi.

Diagnostika. Katsoni (Kassoni) anafilaktik reaksiyasi sentrifuga qilingan exinokokk pufagidan olingan suyuqlikdan 0,2 ml bilakning old qismi terisiga yuboriladi va 24 soat davomida kuzatiladi. Terida pufakcha bo'lib qizarib, kattalashgani musbat reaksiyasi — Katsoni reaksiyasidan bir qadar aniqroq hisoblanadi. Bunda lateks antigenni adsorbsiya qilish uchun xizmat qiladi. Exinokokkozga tashxis qo'yishda rentgen, ultratovush, tomografiya tekshirishlari yordam beradi. Bu kasallikni jigar raki, sirrozidan, gematoma va gemangiomalardan ajrata bilish kerak.

Davolash. Operatsiya qilinadi (zararlangan organ sog' to'qimagacha kesib tashlanadi, fibroz kapsulasi bilan enukleatsiya qilib davolanadi, gemigepatektomiya, radikal exinokoktemiya). Jigar kistasi yiringlagan bo'lsa, uni mumkin qadar bo'shatib, kapsulasi marsupializatsiya qilinadi. Profilaktikasi. [Sanitariya](#)-veterinariya nazorati o'rnatiladi, aholi orasida sanitariya ishlari olib boriladi. Daydi itlar yo'qotilishi, ovchi, uy itlari degelmintizatsiya (gijjalardan holi) qilinishi kerak.

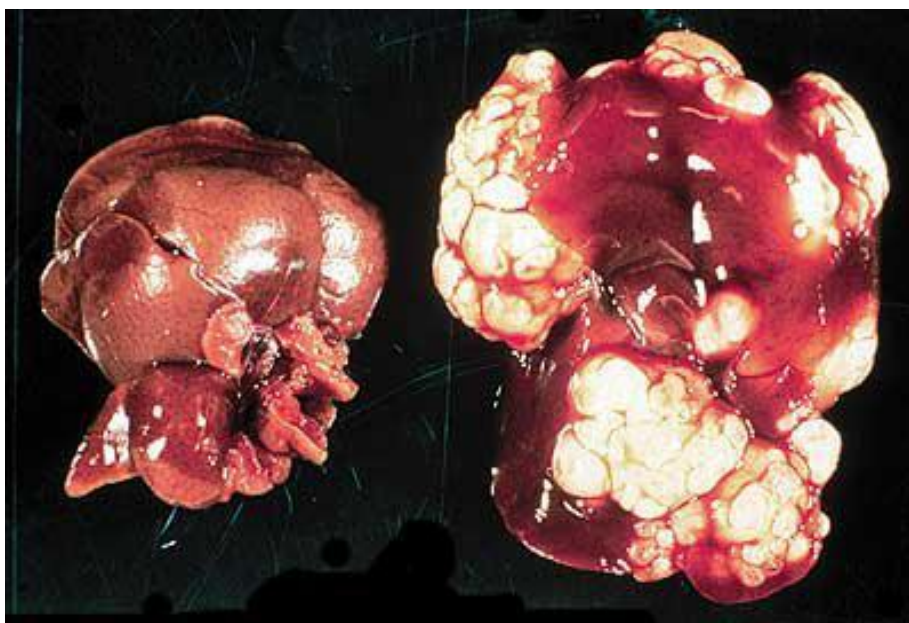
Exinokokkozni davolash usuli hozirgi kunda, faqat bitta, u ham bo'lsa, jarrohlik yo'li bilan parazit pufak butunlay olib tashlanadi. Exinokokk o'z vaqtida olib tashlanmasa og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin. Jigar yoki o'pkada joylashgan exinokokk pufagi kattalashib yorilib ketsa, bemorda anafilaktik shok rivojlanishi va bemor hayoti xavf ostida qolishi mumkin. Bordiyu, a'zo ichida nobud bo'lgan pufakcha yiringlab ketmasa, unga ohak tuzlari o'tirib bujmayib qoladi. Kasallik bunday yakunlanishi bemor uchun yaxshi oqibat hisoblanadi.

Oxirgi vaqtlarda, shahar aholisi orasida ham exinokokkozga chalingan bemorlar uchramoqda. Bunda kasallik ularga daydi itlar orqali, exinokokk tuxumlari bilan ifloslangan sabzavot, meva va oshko'klarni iste'mol qilganda yuqishi mumkin. Shuning uchun ham bozordan xarid qilingan poliz mahsulotlarini yaxshilab yuvib, keyin tanovul qilish lozim. Exinokokk gijjalar atrofga tarqalishining oldini olish maqsadida qushxonalarda va uylarda so'yilgan hayvonlarning kasallangan a'zolarini kuydirish, daydi itlarni yo'qotish kerak. Uyda boqilayotgan it, mushuk va boshqa

go'shtxo'r hayvonlarni veterinariya tekshiruvdan o'tkazib, lozim topilsa, gijjasini tushirish tadbirlarini amalga oshirish zarur bo'ladi.

Yuqish yo'llari, exinokokk gijjasining odamga yuqish yo'li quyidagicha: avvalo, exinokokk bilan kasallangan hayvonning zararlangan a'zolarini go'shtxo'r hayvonlar yeganidan keyin, exinokokk pufagi ichidagi gijja lichinkasi boshchasi hayvon ichagining devoriga so'rg'ichlari bilan yopishib rivojlana boshlaydi va tasmaimon bo'lib, uzunligi 5-6 millimetrga yetadi, 3-4 ta bo'g'indan tashkil topadi.

Gijjaning oxirgi bo'g'ini o'zida bir necha yuzlab tuxumlarni yetiltirib, tanadan uzilib, najas bilan tashqariga chiqib turadi. Uzilib chiqqan gijja bo'g'ini mustaqil harakatlanish qobiliyatiga ega bo'lib, o'simliklar poyasiga ham chiqadi. Tasmaimon gijja jinsiy yetilgan davrida 500-800 ta gacha tuxum ajratadi, bu tuxumlar ham hayvon najasiga aralashib tashqariga chiqadi. Exinokokk gijjasi tuxumlari bilan ifloslangan suv, sabzavot, meva va ko'katlarni odam iste'mol qilganda yoki o'txo'r hayvonlar yeganda tuxumlar ovqat hazm qilish yo'liga o'tadi. Me'daga tushgan gijja tuxumining ustki qobig'i me'da shirasi ta'sirida erib, ichidan onkosfera deb ataladigan gijja lichinkasi ichak bo'shlig'iga chiqadi, ana shu vaqtdan boshlab exinokokkning ikkinchi davri boshlanadi. Tuxumdan ajralib chiqqan lichinka ichak devorini teshib, qon tomir ichiga yoki limfaga o'tadi, qon orqali tananing har qanday a'zosiga borib joylashishi mumkin. Ko'pincha darvoza orqali jigarga, qon aylanish tizimi orqali o'pkada o'rtnashadi.

Rivojlanish bosqichlari, Zararlangan a'zoda, exinokokk lichinkasining keyingi hayoti boshlanib, finna deb ataluvchi pufakchaga aylanadi. Dastlabki davrlarda, pufakchanning diametri 1-2 millimetrdan oshmaydi, qariyb 5-6 oydan so'ng diametri 2-3 santimetrgacha yetadi. Pufakchanning ichki devorlari exinokokkning xususiy

germenativ va xitin qobiqlaridan tashkil topadi, tashqi qobig'i esa organizmning parazitga javoban reaksiyasi natijasida rivojlangan biriktiruvchi to'qimali zich fibroz pardadan iborat bo'ladi. Bu parda ya'ni exinokokk pufagining ichi suyuqlik bilan to'la boradi, yillar o'tgach u 10 litrdan ham ortishi mumkin. Odatda, jigar exinokokkozi ham bir necha yillar mobaynida rivojlanadi va dastlabki davrlarda kasallik belgilari yashirin holda kechadi.

Exinokokk pufagi kattalashgan sari biqin, ya'ni o'ng qobirg'a osti og'rib, og'riq yelkaga va belga o'tadi, bemorning holi quriydi, tez charchab qoladi, nafasi qisadi, ishtahasi yo'qoladi, zardasi qaynaydi, ko'ngli aynaydi, qusadi, ozib ketadi va badaniga eshakem toshadi. Ko'pincha exinokokk pufagi kattalashib o't yo'llarini ezib qo'yishi natijasida safro dimlanib qoladi va har xil darajadagi sariqlik paydo bo'ladi. Bordiyu, exinokokk pufagi o'pkada joylashsa, o'sib kattalashganda bemorning borgan sari nafasi qisadi, quruq yo'taladi va ko'krak qafasi sanchib og'riydi.

Exinokokk gijasining odamga yuqish yo'li quyidagicha: avvalo, exinokokk bilan kasallangan hayvonning zararlangan a'zolarini go'shtxo'r hayvonlar yeganidan keyin, exinokokk pufagi ichidagi gijja lichinkasi boshchasi hayvon ichagining devoriga so'rg'ichlari bilan yopishib rivojlana boshlaydi va tasmaimon bo'lib, uzunligi 5-6 millimetrga yetadi, 3-4 ta bo'g'indan tashkil topadi.

Gijjaning oxirgi bo'g'ini o'zida bir necha yuzlab tuxumlarni yetiltirib, tanadan uzilib, najas bilan tashqariga chiqib turadi. Uzilib chiqqan gijja bo'g'ini mustaqil harakatlanish qobiliyatiga ega bo'lib, o'simliklar poyasiga ham chiqadi. Tasmaimon gijja jinsiy yetilgan davrida 500-800 ta gacha tuxum ajratadi, bu tuxumlar ham hayvon najasiga aralashib tashqariga chiqadi.

Exinokokk gijjasi tuxumlari bilan ifloslangan suv, sabzavot, meva va ko'katlarni odam iste'mol qilganda yoki o'txo'r hayvonlar yeganda tuxumlar ovqat hazm qilish yo'liga o'tadi. Me'daga tushgan gijja tuxumining ustki qobig'i me'da shirasi ta'sirida erib, ichidan onkosfera deb ataladigan gijja lichinkasi ichak bo'shlig'iga chiqadi, ana shu vaqtdan boshlab exinokokkning ikkinchi davri boshlanadi.

Tuxumdan ajralib chiqqan lichinka ichak devorini teshib, qon tomir ichiga yoki limfaga o'tadi, qon orqali tananing har qanday a'zosiga borib joylashishi mumkin. Ko'pincha darvoza orqali jigarga, qon aylanish tizimi orqali o'pkada o'rnashadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, zararlangan a'zoda, exinokokk lichinkasining keyingi hayoti boshlanib, finna deb ataluvchi pufakchaga aylanadi. Dastlabki davrlarda, pufakchanning diametri 1-2 millimetrdan oshmaydi, qariyb 5-6 oydan so'ng diametri 2-3 santimetrgacha yetadi. Pufakchanning ichki devorlari exinokokkning xususiy germenativ va xitin qobiqlaridan tashkil topadi, tashqi qobig'i esa organizmning parazitga javoban reaksiyasi natijasida rivojlangan biriktiruvchi to'qimali zich fibroz

pardadan iborat bo'ladi. Bu parda ya'ni exinokokk pufagining ichi suyuqlik bilan to'la boradi, yillar o'tgach u 10 litrdan ham ortishi mumkin.

Odatda, jigar exinokokkozi ham bir necha yillar mobaynida rivojlanadi va dastlabki davrlarda kasallik belgilari yashirin holda kechadi. Exinokokk pufagi kattalashgan sari biqin, ya'ni o'ng qobirg'a osti og'rib, og'riq yelkaga va belga o'tadi, bemorning holi quriydi, tez charchab qoladi, nafasi qisadi, ishtahasi yo'qoladi, zardasi qaynaydi, ko'ngli aynaydi, qusadi, ozib ketadi va badaniga eshakem toshadi.

Ko'pincha exinokokk pufagi kattalashib o't yo'llarini ezib qo'yishi natijasida safro dimlanib qoladi va har xil darajadagi sariqlik paydo bo'ladi. Bordiyu, exinokokk pufagi o'pkada joylashsa, o'sib kattalashganda bemorning borgan sari nafasi qisadi, quruq yo'taladi va ko'krak qafasi sanchib og'riydi.

Oxirgi vaqtlarda, shahar aholisi orasida ham exinokokkozga chalingan bemorlar uchramoqda. Bunda kasallik ularga daydi itlar orqali, exinokokk tuxumlari bilan ifloslangan sabzavot, meva va oshko'klarni iste'mol qilganda yuqishi mumkin. Shuning uchun ham bozordan xarid qilingan poliz mahsulotlarini yaxshilab yuvib, keyin tanovul qilish lozim.

Exinokokk gijjalar atrofga tarqalishining oldini olish maqsadida qushxonalarda va uylarda so'yilgan hayvonlarning kasallangan a'zolarini kuydirish, daydi itlarni yo'qotish kerak.

Uyda boqilayotgan it, mushuk va boshqa go'shtxo'r hayvonlarni veterinariya tekshiruvidan o'tkazib, lozim topilsa, gijjasini tushirish tadbirlarini amalga oshirish zarur bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абидова З. М., Азимова Ф. В. "Определение видового состава возбудителей орофарингеального кандидоза у больных ВИЧ-инфекцией". Журнал "Дерматовенерология и эстетическая медицина". 2011. №1-2, с. 93-94.
2. Азизов Б. С., Исмаилова Г. А. "Видовой спектр возбудителей при гнойничковых поражениях кожи у больных с ВИЧ-позитивным и ВИЧ-негативным статусом". "Новости дерматовенерология и репродуктивного здоровья". 2010. №1 -2. с.6-9.
3. Axmedov K. R. "SPID" nima? - T.: "Meditsina". 1990.
4. Arifov S., Eshboyev E. "Teri va tanosil kasalliklari". - T. : 2010.
5. Атабеков Н.С. и др. "Возрастные особенности ВИЧ-инфекции в Узбекистане". В кн. "Материалы Республиканской научно-практической конференции "Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ/СПИ-Да". 2011 г. с.367-368.
6. Атабеков Н.С. и др. "Болаларда ОИВ-инфекциясининг профилактикаси". В кн. "Материалы Республиканской научно-практической конференции "Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ/СПИ-Да". 2011 г. с. 365-367.
7. Атабеков Н.С. и др. "Об эффективности профилактических противоэпидемических мероприятий по борьбе со СПИДом в Республике". В кн. "Материалы Республиканской научно-практической конференции "Актуальные вопросы инфекционных болезней и ВИЧ СПИДа". 2011, с.370-371

GIMNASTIKA VOSITALARINI QO'LLAGAN HOLDA MAHALLALARDA WORK OUT MAYDONCHASIDA JISMONIY TARBIYA MASHGULOTLARINI TASKIL ETISH USULLARI

Turg'unov Shaxboz Uyg'un o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqola “Gimnastika vositalarini qo'llagan holda mahallalarda Work out maydonchasida jismoniy tarbiya mashgulotlarini taskil etish usullari” haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Gimnastika, mashg'ulotlar, sport, tizim, ta'lim

Workout (ingliz. Workout ['wə kaut] "trening") ko'cha gimnastikasi bo'lib, havaskor sport turi, jismoniy tarbiya (fitnes) deb tasniflanishi mumkin va sport submadaniyati hisoblanadi. U turli xil mashqlarni ochiq sport maydonchalarida, ya'ni gorizontalar, panjaralar, devor panjaralari, tutqichlar va boshqa inshootlarda yoki ularni umuman ishlatmasdan (erda) bajarishni o'z ichiga oladi. Asosiy e'tibor o'z vazningiz bilan ishlash va kuch va chidamlilikni rivojlantirishga qaratilgan. Bunday sportni yaxshi ko'radigan odamlar o'zlarini boshqacha chaqirishadi: ko'cha (hovli) sportchilari yoki sportchilar, ko'cha gimnastikachilari, turniketlar va boshqalar.

Ko'rsatkich 2023 yilda 24, 2024 yilda 26 va 2025 yilda 30 foizga yetkazilishi rejalashtirilgan. Quyida viloyat sportni rivojlantirish boshqarmasi boshlig'i Shuhrat Ro'ziyev yuqoridagi rejalar va viloyatda sportni rivojlantirish borasidagi ishlarning bugungi ahvoli haqida so'z yuritadi.

Bugungi kunda Samarqand viloyatida 32 ta sport ta'lim muassasasi, 2 ta olimpiya va paralimpiya kolleji, 4 ta ixtisoslashtirilgan sport maktabi, 24 ta bolalar-o'smirlar sport maktabi, 1 ta futbol mahorati maktabi faoliyat olib bormoqda. Mazkur inshootlarda 1149 nafar trener-o'qituvchi 50 sport turi bo'yicha 33 ming 625 nafar yoshlarga mashg'ulot o'tyapti.

2021 yil 5 noyabrda “Yurish, yugurish, mini-futbol, badminton, stritbol va “Workout” sport turlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Prezident qarori hamda 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida mamlakatimizda jismoniy tarbiya va ommaviy sportning rivoji uchun muhim vazifalar belgilab berilgan edi.

Viloyatda o'tgan davr mobaynida ushbu vazifalar ijrosini ta'minlash va aholining ommaviy sportga jalb qilish ko'lamini oshirish maqsadida 82 kilometr salomatlik, 75 kilometr velosiped yo'laklari, 63 ta mini-futbol, 34 ta badminton, 323 ta “Workout”, 47 ta stritbol maydonchalari foydalanishga topshirilgan.

Shuningdek, 2022 yil 11 apreldagi “Mahallalarda yoshlarni ommaviy sportga jalb qilishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Prezident qaroriga

asosan, viloyatdagi 1126 mahallada 7 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar o'rtasida sportning to'qqiz turi bo'yicha besh bosqichli sport musobaqalari o'tkazish yo'lga qo'yildi.

Ushbu ommaviy sport musobaqalarida viloyatimizdan 282 ming 989 nafar, ya'ni yoshlarning 17 foizi qamrab olindi. Turnir natijasiga ko'ra, yoshlarimiz mazkur musobaqaning respublika bosqichida ikkinchi o'rinni qo'lga kiritdi. Qayd etish kerakki, joriy yilning birinchi yarim yilligida viloyatimiz sportchilari jahon, xalqaro, Osiyo va O'zbekiston birinchiliklarida munosib ishtirok etib, 1184 medalni qo'lga kiritdi. Shundan jahon chempionatida 8 ta, xalqaro turnirda 31 ta, Osiyo musobaqalarida 10 ta, O'zbekistondagi bahslarda 1133 ta medal vakillarimizga nasib etdi.

Hozirda viloyatimizdan 2024 yil Parijda o'tkaziladigan olimpiya va paralimpiya o'yinlariga 9 sport turi bo'yicha 23 nafar sportchi, paralimpiya bo'yicha 4 nafar sportchi va 2 ta parasport turi bo'yicha nomzod sifatida saralab olingan sportchilarimiz tayyorgarlik mashg'ulotlarida qatnashmoqda.

Sportchilarimiz joriy yilning 9-18 avgust kunlari Konya shahri (Turkiya)da Islom Birdamlik o'yinlarida, 10-28 dekabr kunlari Shantau shahri (Xitoy)da o'smirlar o'rtasida yozgi Osiyo o'yinlarida ishtirok etadi.

Viloyatda yil oxirigacha 881 ming 945 nafar, ya'ni aholining 22 foizi sportga qamrab olinadi. Bu ko'rsatkich 2023 yilda 24, 2024 yilda 26 va 2025 yilda 30 foizga yetkazilishi rejalashtirilgan. Gimnastika maydonchasi – gimnastik mashg'ulotlari o'tkaziladigan maxsus jihozlanib, kōkalamzorlashtirilgan er uchatkasi. Maydonchani o'lchamlari 40x26m*. Maktab o'quvchilari bilan mashg'ulot o'tkaziladigan maydoncha kichikroq (35x25 m) bōlishi ham mumkin. Bunday maydonchani maktab uchastkasida, stadionda, istirohat bog'ida yoki turar joylarda shug'ullanuvchilar o'z kuchi bilan jihozlab olsalar ham bōladi. Maydonchada gimnastika shaharchasi quriladi. Shaharchada, odatda barcha asosiy sport anjomlari, ayniqsa osib qōyiladigan va mustahkam o'rnatilgan jihozlarni, bitta majmua qilib birlashtirilgan loyihadan iborat bōladi. Bir uchi erga kōmilgan, balandligi 4,5-6,0 m, yog'och ustunga yoki temir tirgovuchlarga mahkamlab qōyilgan gorizontallik tōsinlarga halqalar, arqonlar, langarchōplar, gimnastika devorchalari, past va baland yakka xodalar va boshqalar o'rnatib qōyiladi. Boshqa (kōchma) sport anjomlari maydonchaga yuqoridagi tavsiyalarni hisobga olib o'rnatiladi. Sakrash uchun va jihozlardan sakrab erga tushish uchun o'lchami kōapincha 2x3 m. keladigan chuqur kovlab, uning 3-4 qismiga toza qum aralashtirilgan qipiq solib qōyiladi. Shuningdek yurish va yugurish yōlkasi, kōchma jihozlar, ashyolar, yog'ochlar, kōprikchalar vahokazolar saqlanadigan shiypon yoki xona hamda muzika asboblari, dam oladigan o'rindiqlar saqlanadigan shiypon ham bōlishi darkor. Undan tashqari Workout (ingliz. Workout ['wə kaut] "t'rening") ko'cha gimnastikasi bo'lib, havaskor sport turi, jismoniy tarbiya (fitnes) deb tasniflanishi

mumkin va sport submadaniyati hisoblanadi. U turli xil mashqlarni ochiq sport maydonchalarida, ya'ni gorizontalar, panjaralar, devor panjaralari, tutqichlar va boshqa inshootlarda yoki ularni umuman ishlatmasdan (erda) bajarishni o'z ichiga oladi. Asosiy e'tibor o'z vazningiz bilan ishlash va kuch va chidamlilikni rivojlantirishga qaratilgan. Bunday sportni yaxshi ko'radigan odamlar o'zlarini boshqacha chaqirishadi: ko'cha (hovli) sportchilari yoki sportchilar, ko'cha gimnastikachilari, turniketlar va boshqalar. Bolalar gimnastika maydonchasida esa turli yoshdagi bolalarga mۆljallangan sport anjomlari kۆproq bۆlishi, ular ichida tirmashib chiqish va oshib ۆtish, muvozanat saqlash mashqlar, turli ۆyin va estafetalar uchun kerakli jihozlar ham bۆlishi kerak. Gimnastika maydonchasida guruh bۆlib umumrivojlantiruvchi mashqlar, erkinmashqlar va boshqa xil mashqlar bajaradigan joy bۆlishi maqsadga muvofiq bۆladi. Gimnastikaning taraqqiyoti yo`nalishlarini muntazam kuzatib, tahlil etib borish oliy malakali gimnastikachilarni tayyorlashning samarali tizimini, ularni "konveyer" usulida etkazib berish texnologiyasini ishlab chiqish va takomillashtirish uchun zarur shart sanaladi. Zamonaviy gimnastika qaerga ketayotganligini anglab etish uchun jaxon sportining rivojlanish yo`nalishlarini bilish lozim. Ulardan eng muhimlari quyidagilar: - yuqori sport natijalarining asosiy va e`tiborini oshirish; - sport-texnik natijalarning o`shishi; - yuksak sport unvonlari uchun raqobatning keskinlashuvi. Mazkur yo`nalishlarning rivojini ta`minlovchi tizimli omil sifatida katta sportga jiddiy moddiy mablag`larning jalb etilishini ko`rsatish mumkin. Olimpiada o`yinlari va boshqa yirik halqaro turnirlar ommaviyligining o`shishi reklama beruvchi hamda xomiyning sportga katta mablag`lar qo`yishga sabab bo`ladi. Biroq xar xil sport turlarida xomiylikning miqiyoslari turlicha. Garchi jahonda gimnastikaning ommaviyligi ortib borayotgan bo`lsada, lekin moliyaviy mablag`larni jalb etish va xomiylik nuqtai nazaridan uni futbol, xokkey yoki tennis bilan taqqoslab bo`lmaydi. Yuqorida ko`rsatib o`tilgan asosiy yo`nalishlarning o`zaro ta`siri yo`nalishi oqibatlarining paydo bo`lishi hamda rivojlanishini belgilaydiki, ular ko`pincha yaqqolroq ifodalangan bo`ladi. Ularning birgalikda amal qilish natijasi sifatida katta sportda musobaqa va mashg`ulot faoliyatining murakkablashuvi, shu jarayonda yuqori malakali sportchilarni tayyorlashning barcha halqalarida oddiy mehnatning og`ir mehnat tomonidan surib chiqarilishi yuz beradi. Sport gimnastikasi katta sport yo`nalishlariga muvofiq rivojlanadi, lekin o`ziga xos xususiyatlarga ega bo`ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. ↑ Grishchenko N., Kodentsov E. Ukrainada sigaret va pivoga alternativa paydo bo'ldi - street workout. Tafsilotlar. "Inter" telekanali (2011). Olingan: 2013 yil 25 sentyabr.
2. ↑ Kuslikis T. Gannibal King va Denis Minin uchun Ultimate Freestyle Gimnastika Bellashuvida L. Adrenalin zarbasi (blog) (2012). 2013-yil 11-oktabrda olindi. Asl nusxadan 2013-yil 9-aprelda arxivlangan.
3. ↑ Rossiya harbiylari CrossFit va Workoutni o'zlashtiradilar. "Harbiy-sanoat kuryeri" (2015 yil 24 dekabr). Kirish sanasi: 2016 yil 15 yanvar

MAKTAB O'QUVCHILARINI JISMONIY TARBIYA TIZIMIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT BAYRAMLARINI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH

Alimqulov Xo'jabek Egamberdi o'g'li.

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Maktab o'quvchilarini jismoniy tarbiya tizimida Jismoniy tarbiya va sport bayramlarini tashkil etish va o'tkazish” haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Sport, musobaqa, texnika, vosita, maydoncha, bayramlar.

Bayram ssenariy bilan boshlanadi. Stsenariylarni ishlab chiqishda bolalarning fikrlari va istaklarini tinglang. Agar ular o'zlarining sevimli qahramonlari - Karlson, Baba Yaga yoki boshqa qahramonlar bilan dam olish uchun uchrashishni xohlasalar, uchrashuv albatta bo'lsin. Va qanchalik quvonch va zavq!

O'yin - bu o'yin, ammo bayramlarga, o'yin-kulgilarga tayyorgarlik ko'rayotganda, ba'zi fikrlarni hisobga oling:

Dam olish kunlarini maqsadlaringizga qarab rejalashtiring berilgan davr vaqt;

Bolalarning harakat faolligini oshirish uchun mashqlar bajarishni tashkil etishning turli xil o'qitish usullari va usullaridan foydalanish;

O'yinlar va mashqlar dozalash qoidalariga muvofiq bo'lishi kerak: jismoniy mashqlar stressi asta-sekin o'sib boradi va oxirgi vazifada - kamayadi;

Bayramlarda kattalar ishtiroki katta rol o'ynaydi.

Ona va dadani, bobo va buvini o'g'il yoki qiz bilan bir jamoada ko'rish juda yoqimli. Bolalar bilan birgalikda ular barcha musobaqalarda va estafetalarda qatnashadilar. Bunday bayramlarning quvnoq muhiti kattalarga uzatiladi.

Har bir bayramda bolalarni suratga oling, suratga oling qiziqarli daqiqalar. Albomlar yarating. Ota-onalar uchun o'tgan bayramlarning fotoko'rgazmalarini tashkil qiling, chunki rasmlar juda qiziqarli va kulgili.

Bayramni mukofotlangan jamoalar bilan yakunlang. Turli xil bo'lishi mumkin: bayramning har bir ishtirokchisi uchun alohida sovg'a, shirinlik mazali pirog yoki tort Qiziqarli o'yinlar yoki butun guruh uchun sport jihozlari, jihozlar. Va u tantanali ravishda, quvnoq, bayroqning tushirilishi bilan, sharaf doirasi, ya'ni bayramning bu qismini bolalar eslab qolishlari uchun o'tsin.

Ushbu to'plamda siz maktabgacha yoshdagi bolalar uchun turli mavzularda sport tadbirlari va o'yin-kulgilar uchun stsenariylarni topasiz. Bolalar bilan o'ynang, bolalarni seving, ularga yordam bering. Axir, quvnoq, tabassumli, mehribon, sog'lom bolalarni ko'rish qanday yoqimli!

Ushbu to'plam o'qituvchilar uchun mo'ljallangan jismoniy madaniyat va bolalar bog'chasi o'qituvchilari.

Omad sizga!

Sport O'yin-Kulgilari ichida bolalar bog'chasi. "Oilamizning sog'lom turmush tarzi" stsenariysi Annotatsiya o'z faoliyatida sog'liqni saqlashni tejaydigan texnologiyalarni faol qo'llayotgan o'qituvchilar uchun foydali bo'ladi. Maqsad: Bolalarni jismoniy tarbiya va sport bilan tanishtirish orqali sog'lig'ini mustahkamlash Dastur maqsadlari: Ijobiy hissiy muhitni yaratish. jismoniy fazilatlar va vosita mahoratini oshirishga qiziqish sog'lom turmush tarzi Hayotiy jihozlar: uchta tovoqlar, 9 ta kichik to'plar, 3 ta mos...

Ssenariy qish sport bayrami o'rta guruhda Muallif: Semyonova Olga Evgenievna, o'qituvchi jismoniy rivojlanish MBDOU "TsRR - D / S No 73" Stavropol stsenariysi "Qishki qiziqarli" Maqsadlar: bolalar katta va katta rivojlangan nozik vosita qobiliyatlari; bolalar harakatchan, asosiy harakatlarni o'zlashtiradi, harakatlarini nazorat qiladi va ularni boshqaradi; qiziquvchanlikni ko'rsatish; egalik qilish elementar g'oyalar haqida tabiiy hodisalar qishda, qorning xususiyatlari haqida; qishlash qushlari haqida; Tengdoshlar bilan faol muloqot qilish...

Katta yoshdagi bolalar uchun o'yin-kulgilarning konspekti maktabgacha yosh "O't o'chiruvchilar mashg'ulotlarda" Maqsad: bolalarning qoidalar haqidagi bilimlarini mustahkamlash yong'in xavfsizligi va yong'in sodir bo'lganda o'zini tutish qoidalari. Maqsadlar: Ta'limiy: Yong'in sodir bo'lganda to'g'ri xatti-harakatni shakllantirish, uy manzili haqidagi bilimlarni mustahkamlash; emaklash, toqqa chiqish, yugurishda mashq qilish. Rivojlanayotgan: ephillik, muvofiqlashtirish, tezlik, nutq, xotirani rivojlantirish. Tarbiyaviy: O't o'chiruvchilarning mehnatiga hurmat, intizom, burch tuyg'usini tarbiyalash ...

Erta yosh guruhlarida qishki sport festivalining stsenariysi "Yigitlar yordamga shoshilishadi" muallif: Semyonova Olga Evgenievna, jismoniy rivojlanish o'qituvchisi Ish joyi: MBDOU "TsRR - D / S No 73", Stavropol Maqsadlar: bolalar rivojlangan katta vosita qobiliyatlari; bolalar harakatchan, asosiy harakatlarni o'zlashtiradi, harakatlarini nazorat qiladi; qiziquvchanlikni ko'rsatish; qishdagi tabiat hodisalari haqida elementar tasavvurga ega bo'lish; tengdoshlar va kattalar bilan faol muloqot qilish. Ta'lim...

Qishki sport bayrami stsenariysi Tayyorgarlik guruhlarini bolalari uchun bolalar bog'chasida qishki o'yin-kulgilar Katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun "RUS XALQ QISH FUN" stsenariysi Maktabgacha ta'lim Maqsadlar: bolalarda katta va nozik vosita ko'nikmalari rivojlangan; bolalar harakatchan, asosiy harakatlarni o'zlashtiradi, harakatlarini nazorat qiladi va ularni boshqaradi; qiziquvchanlikni ko'rsatish; tabiat haqida asosiy tushunchaga ega va ijtimoiy dunyo; tengdoshlar va kattalar bilan faol muloqot qilish. Pedagog...

Sport O'yin-Kulgilari ichida bolalar bog'chasi. "Oilamizning sog'lom turmush tarzi" stsenariysi Annotatsiya o'z faoliyatida sog'liqni saqlashni tejaydigan texnologiyalarni faol qo'llayotgan o'qituvchilar uchun foydali bo'ladi. Maqsad: Bolalarni jismoniy tarbiya va sport bilan tanishtirish orqali sog'lig'ini mustahkamlash Dastur maqsadlari: Ijobiy hissiy muhitni yaratish. jismoniy fazilatlar va vosita mahoratini oshirishga qiziqish sog'lom turmush tarzi Hayotiy jihozlar: uchta tovoqlar, 9 ta kichik to'plar, 3 ta mos...

Ssenariy qish sport bayrami o'rta guruhda Muallif: Semyonova Olga Evgenievna, o'qituvchi jismoniy rivojlanish MBDOU "TsRR - D / S No 73" Stavropol stsenariysi "Qishki qiziqarli"Maqsadlar: bolalar katta va katta rivojlangan nozik vosita qobiliyatlari; bolalar harakatchan, asosiy harakatlarni o'zlashtiradi, harakatlarini nazorat qiladi va ularni boshqaradi; qiziquvchanlikni ko'rsatish; egalik qilish elementar g'oyalar haqida tabiiy hodisalar qishda, qorning xususiyatlari haqida; qishlash qushlari haqida; Tengdoshlar bilan faol muloqot qilish...

Katta yoshdagi bolalar uchun o'yin-kulgilarning konspekti maktabgacha yosh"O't o'chiruvchilar mashg'ulotlarda" Maqsad: bolalarning qoidalar haqidagi bilimlarini mustahkamlash yong'in xavfsizligi va yong'in sodir bo'lganda o'zini tutish qoidalari. Maqsadlar: Ta'limiy: Yong'in sodir bo'lganda to'g'ri xatti-harakatni shakllantirish, uy manzili haqidagi bilimlarni mustahkamlash; emaklash, toqqa chiqish, yugurishda mashq qilish. Rivojlanayotgan: epchillik, muvofiqlashtirish, tezlik, nutq, xotirani rivojlantirish. Tarbiyaviy: O't o'chiruvchilarning mehnatiga hurmat, intizom, burch tuyg'usini tarbiyalash ...

Erta yosh guruhlarida qishki sport festivalining stsenariysi "Yigitlar yordamga shu muallif: Semyonova Olga Evgenievna, jismoniy rivojlanish o'qituvchisi "Stavropol bolalar rivojlangan katta vosita qobiliyatlari; bolalar harakatchan, asosiy harakatlarni o'z harakatlarini nazorat qiladi; qiziquvchanlikni ko'rsatish; qishdagi tabiat hodisal elementar tasavvurga ega bo'lish; tengdoshlar va kattalar bilan faol muloqot qilish.

Qishki sport bayrami stsenariysi Tayyorgarlik guruhlari bolalari uchun bolalar bog'chasida qishki o'yin-kulgilar Katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun "RUS XALQ QISH FUN" stsenariysi Maktabgacha ta'lim Maqsadlar: bolalarda katta va nozik vosita ko'nikmalari rivojlangan; bolalar harakatchan, asosiy harakatlarni o'zlashtiradi, harakatlarini nazorat qiladi va ularni boshqaradi; qiziquvchanlikni ko'rsatish; tabiat haqida asosiy tushunchaga ega va ijtimoiy dunyo; tengdoshlar va kattalar bilan faol muloqot qilish. Pedagog...

Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalar uchun "Qiziqarli boshlanishlar" mavzusidagi sport o'yin-kulgilarining qisqacha mazmuni To'ldiruvchi: Mamaeva Tatyana Vyacheslavovna, ijtimoiy o'qituvchi, Davlat davlat tomonidan moliyalashtiriladigan tashkilot"Voyaga yetmaganlar uchun ijtimoiy reabilitatsiya markazi", Tatarsk Annotatsiya: Ushbu rivojlanish o'qituvchilar, jismoniy tarbiya o'qituvchilari, ota-onalar uchun foydali bo'ladi. Zero, bolani baquvvat, baquvvat, sog'lom qilib tarbiyalash ota-onaning orzusi va pedagoglar oldida turgan yetakchi vazifalardan biridir. Sport asosiy...

Bolalar bog'chasida sport o'yin-kulgilari "Dunyo xalqlarining o'yinlari!". O'rta guruh. Taqdimot bilan skript Mixalina Yuriyevna Strunina. Jismoniy tarbiya o'qituvchisi "34-sonli bolalar bog'chasi-Quvonch uyi" O'rta guruhlar uchun sport ko'ngilochar stsenariysi "Dunyo xalqlarining o'yinlari!" Maqsadlar: bolalarning dinamik faoliyatini rivojlantirish uchun ijobiy motivatsiyani shakllantirish; ichida do'stona munosabatlarni mustahkamlash uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bolalar jamoasi. Vazifalar: Ta'lim Bolalarni o'yinlar bilan tanishtirish ...

Ikkinchi kichik va o'rta guruhlar uchun sport ko'ngilochar stsenariysi "Santa Klaus bilan o'yin-kulgi!" Muallif: Strunina Mixalina Yuriyevna, jismoniy tarbiya o'qituvchisi Ish joyi: "34-sonli bolalar bog'chasi-Quvonch uyi", Qozog'iston, Ust-Kamenogorsk shahri Maqsadlar : 1. Bolalar va ularning ota-onalarida ijobiy hissiy kayfiyat, quvnoq, quvnoq kayfiyatni yaratish. 2. Bolalar va ota-onalarni jismoniy tarbiya va sportga, sog'lom turmush tarziga jalb qilish. 3. Oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga yordam bering ...

Ko'chada qishki sport festivalining stsenariysi. tayyorgarlik guruhi Muallif: Lebedeva N.V., shahar davlat maktabgacha ta'lim muassasasi jismoniy tarbiya o'qituvchisi ta'lim muassasasi Chukhloma "Rodnichok" bolalar bog'chasi Kostroma viloyati Chukhloma munitsipal tumani Chukhloma Maqsad: ko'chada jismoniy tarbiyaga qiziqishni oshirish. "Qishki qiziqarli ayiqlar-Toptyzhki"

Bolalar uchun sport o'yin-kulgi stsenariysi o'rta guruh
Salomatlikni tejaydigan texnologiyalardan foydalanish bilan.

Vazifalar: ilgari o'rganilgan turli xil yurish va yugurish turlarini birlashtirish; harakatlarga taqlid qilish, hayvonlarga taqlid qilish;

cheklangan tekislikda yurish, to'siq ostida emaklash, joyida ikki oyoqqa sakrash va to'siqdan oldinga siljish.

Chaqqonlikni, muvozanatni, ko'zni, kosmosda harakat qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Uskunalar: "ilon" bilan yurish uchun vizual belgilar, gimnastika skameykalari, emaklab ketuvchi relsli tokcha, halqalar, massaj yo'llari, bo'rtiqli savat, rang-barang sharlar, o'yinchoqlar ayiq, quyon, tipratikan. Kulba ekrani, Olimpiya halqalari bilan bayroq. Xat Mishkadan taklifnoma.

O'yin motivatsiyasi:

Bayram oldidan guruhda tarbiyachi bolalarga B.Zaxoderning "Ayiq-Toptyjka" ertakini o'qib beradi, suhbat va munozara olib boradi, jismoniy mashqlarning ahamiyatini qayd etadi, ularning kuchsiz va qo'pol Mishka-ga qanday yordam berganiga e'tibor beradi. Toptyzhka nozik, epchil va kuchli bo'ladi. Uning bir paytlar ojiz va qo'pol bo'lganiga hech kim ishonmasdi. Toptyzhka o'rmon bo'ylab g'urur bilan yuradi, u hamma narsani qila oladi, hamma narsani qanday qilishni biladi. Har kuni ertalab u mashq qiladi, suzadi, yuguradi, ko'tariladi. Ammo bir kuni u o'rmonda hali ko'p kasal va zaif hayvonlar borligini payqadi. Qish kelishi bilan ular hapshirma va yo'talishni, kasal bo'lishni boshladilar. Va Mishka - Toptyzhka ularga yordam berishga qaror qildi, sog'lig'ini qanday himoya qilishni va uni mustahkamlashni o'rgatdi. Va u bizning guruhimizdagi bolalarni unga tashrif buyurishga taklif qildi (bolalar Mishkadan oldindan xat olishadi). O'qituvchi bolalardan so'raydi, ular ham o'z sog'lig'iga qanday g'amxo'rlik qilishni o'rganishni va Mishkaga taklifnoma bilan tashrif buyurishni xohlaysizmi?

Bolalar zalga boradilar.

Ular sport zaliga kirishadi, taqdimotchi Mishka-Toptyjkaning xatini o'qiydi, unda u bolalarni o'rmon sport o'tloqiga tashrif buyurishga taklif qiladi. Uy egasi yigitlarni yo'lga chiqishga taklif qiladi.

Tayyorlov guruhlarini bolalari uchun bolalar bog'chasida sport o'yin-kulgi stsenariysi "Rus xalq o'yinlari dunyosiga sayohat" Muallif: Lebedeva N.V. jismoniy tarbiya o'qituvchisi, Chuxloma shahar maktabgacha ta'lim muassasasi "Rodnichok" Kostroma viloyati Chuxlomskiy munitsipal tumani, Chuxloma Maqsad: tarixga muhabbat va hurmatni shakllantirish. ona yurt, uning an'analari. Vazifalar: - rus xalq o'yinlari orqali rus folklorini tanishtirish.

23-fevralgacha ota-onalar bilan birgalikda katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bolalar bog'chasida sport o'yin-kulgilari Maqsad: g'urur va hurmat tuyg'ularini tarbiyalash. rus armiyasi, Vatanga muhabbat Vazifalar: - ota-onalarni hamkorlikka jalb qilish kuchli faoliyat bolalar bog'chasida; - sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, bolalar salomatligini mustahkamlash; - burch va vatanga muhabbat tuyg'ularini shakllantirish, xizmat qilayotganlarga hurmat, vatanparvarlik tuyg'usini tarbiyalash; - Ruhiy bog'lanishni rag'batlantirish ...

Bolalar uchun ikkinchi o'rinda qishda ko'chada sport o'yin-kulgilarining konspekti kichik guruh"Qor odam" Ushbu jismoniy tarbiya konspekti jismoniy tarbiya o'qituvchilari, boshlang'ich maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlaydigan o'qituvchilar uchun mo'ljallangan. Tutish bu voqea bolalarga jo'shqinlik va yaxshi kayfiyat bag'ishlaydi, maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy madaniyatini tarbiyalashga hissa qo'shadi. Maqsad: jismoniy tarbiyaga qiziqishni uyg'otish. Vazifalar: 1. Bir ... nishonga uloqtirish mashqi.

5-7 yoshli katta maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasida shahar sport musobaqalari "Qiziqarli startlar"

Maqsad: tizimda iqtidorli bolalar bilan ishlaydigan o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash. maktabgacha ta'lim jismoniy tarbiya sohasida iqtidorli, jismonan iqtidorli bolalarni aniqlash.

Vazifalar: maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyalanuvchilarining asosiy jismoniy sifatlarini rivojlantirish; shaxsning axloqiy va irodaviy fazilatlarini, bag'rikenglik, do'stlik va sog'lom raqobat tuyg'ularini tarbiyalash.

Maqsad:

bolalar salomatligini yaxshilash.

Vazifalar:

- Kattalar va bolalar o'rtasida qulay hissiy va psixologik muhit yaratish.
- Kattalar va bolalar o'rtasida kollektivizm, o'zaro yordam tuyg'usini rivojlantirish.
- Chidamlilik, chaqqonlik, saqlab qolish yaxshi kayfiyat ijodkorlik va mustaqillikni rag'batlantirish.
- Sog'lom turmush tarzi odatini shakllantiring.
- Jamoa tuyg'usini rivojlantiring.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Goncharova O.V. YOsh sportchilarning jism oniy qobiliyatlarini rivojiantirish. T., Lider Press, 2005. 175 b.
2. Жилкин А.И., Кузьмин В.С., Сидорчук Е.В. Легкая атлетика. М., Издательский центр «Академия», 2008. 463 с
3. Круцевич Т.Ю. Научные исследования в массовой физической культуре. К., Здоровья, 1985. 116 с.
4. Купер К. Аэробика для хорошего самочувствия: Пер с англ. 2-е изд. Доп. перераб. М., ФиС, 1989. 224 с.
5. Курбанов Ш., Сейтхалилов Э.А. Национальная модель и программа по подготовке кадров — результат и достижение независимости-Узбекистана. Т., «Шаря», 2001. 650 с.
6. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. К., Олимпийская литература, 1999. 320 с.

**СУҒОРИЛАДИГАН БУҒДОЙЗОРЛАРДАГИ БЕГОНА ЎТЛАРНИ
БУҒДОЙНИНГ ФУЗАРИОЗ КАСАЛЛИГИНИ РИВОЖЛАНИШИ ВА
ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ**

*Бухоров Комил Хушвақтович,
Рахимов Учкун Хамраевич,
Аликулов Абдурауф Абдурахмонович,
Баратов Сарвар Бахтиёржон ўғли
ТошДАУ*

Аннотация: Республика шароитида кузги буғдойзорлардаги экин ҳосилининг кескин камайишига асосий сабаб, фузариоз касаллиги бўлиб, уларнинг сақланишида ва тўпланишида касалланган ўсимлик ва бегона ўтларнинг қолдиқлари асосий рол ўйнайди. Буғдой ҳосилдорлигини оширишнинг энг самарали йўли, экинларнинг минерал ўғитлар ва сув билан таъминлаш билан бирга, касаллик қўзғатувчи микроорганизмлар ва бегона ўтларга қарши кураш чораларини комплекс олиб бориш тўғрисида маълумотлар берилган.

Аннотация: Болезнь фузариоз является основной причиной резкого снижения урожайности озимой пшеницы на полях в условиях нашей республики, а остатки пораженных растений и сорняков, после уборки, играют ключевую роль в сохранении и накоплении инфекции. В статье представлена информация о наиболее эффективном способе повышения урожайности пшеницы, которая заключается в обеспечении посевов минеральными удобрениями и водой, проведении комплексных мероприятий по борьбе с фитопатогенными микроорганизмами и сорняками.

Annotation: Fusarium disease is the main reason for the sharp reduction of crop yields in winter wheat fields in the conditions of the republic, and the remains of infected plants and weeds play a key role in their preservation and accumulation. Information on the most effective way to increase wheat productivity is to provide crops with mineral fertilizers and water, and to carry out comprehensive measures to combat disease-causing microorganisms and weeds.

Республикада шароитида ғаллачиликнинг асосини ташкил қилувчи суғориладиган кузги буғдой етиштиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Буғдойзор тупроқларида рўй берадиган биофизик, биокимёвий, биологик, агрокимёвий жараёнларнинг амалга ошиши алмашлаб экишда фойдаланадиган экинлар турига боғлиқдир. Келгуси йилдаги экинларнинг ўсиши, ривожланиши, ҳосилдорлиги, маҳсулот сифати ва уларнинг турли касалликлар билан

касалланиши, бегона ўтлар турлари билан ифлосланиши ва зарари турлича бўлади. Алмашлаб экишда фойдаланиладиган экин турларини тўғри аниқлаш ғалла етиштиришнинг илмий асосланган тавсияларини ишлаб чиқиш имкониятини беради.

Республика шароитида кузги буғдойзорлардаги экин ҳосилининг кескин камайишига асосий сабаб, фузариоз касаллиги бўлиб, уларнинг сақланишида ва тўпланишида касалланган ўсимлик ва бегона ўтларнинг қолдиқлари асосий рол ўйнайди [4;5].

Жиззах вилояти пахта далаларида ажриқли, ғумайли, қамишли, шамакли, шўрали, янтоқли бегона ўтлар типи учрайди [3].

Сурхондарё вилояти пахта далаларида ғумайли, ажриқли, шамакли, кўйпечакли, янтоқли, жинжакли бегона ўтлар типи мавжуд бўлиб, уларга қарши кураш чоралари кўрсатиб берилган [1;2].

Буғдой ҳосилдорлигини оширишнинг энг самарали йўли, экинларнинг минерал моддалар ва сув билан таъминлаш билан бирга, касаллик қўзғатувчи микроорганизмлар ва бегона ўтларга қарши кураш чораларини комплекс ишлаб чиқаришдир. Ғалла етиштиришнинг интенсив технологиясини ишлаб чиқиш экин далаларида илмий асосдаги алмашлаб экиш қоидаларига амал қилиш, экин турларининг нисбатини тўғри аниқлашни талаб қилади.

Алмашлаб экишда фойдаланилаётган экинлар турининг ўсишига, ривожланишига, ҳосилдорлигига, бегона ўтлар ва касаллик қўзғатувчи Fusarium замбуруғ турлар таркибининг таъсирини ўрганиш мақсадида Тошкент вилоятининг Юқори Чирчиқ туманида “Истиклол” фермер хўжалиги буғдойзорларида 2021-2022 йиллар давомида кузатиш ишларини олиб бордик. Бунинг учун пахтазор, буғдойзор, бедазорлардан бўшаган далаларда етиштирилаётган буғдойзорлардаги уруғларнинг унувчанлиги, фузариоз билан касалланиши, кўчатларнинг сони ва уруғ сифатига таъсири ўрганилди.

Ўтмишдош экин далаларига боғлиқ равишда буғдой кўчатларини сони ва уларнинг фузариоз касаллиги туфайли қуриб қолиши (нобуд бўлиши) тўғрисидаги маълумотлар 1- жадвалда берилган.

1 - жадвал

Экин даласига боғлиқ равишда буғдой кўчатларини фузариоз касаллиги туфайли қуриб қолиши

№	Экин даласининг тури	1 м ² жойдаги кўчатлар сони, дона	Фузариоз касаллиги туфайли қуриб қолганлар	
			дона	%
1	Вўза ўрнига буғдой экилган	452	40	8,8
2	Буғдой ўрнига буғдой экилган	454	26	5,7
3	Беда ўрнига буғдой экилган	460	14	3,0

Жадвалдаги маълумотлардан кўришиб турибдики, энг кўп миқдордаги буғдой кўчатлари беда ўрнига экилган далаларда (460 та), кейин буғдой ўрнига экилган далаларда (454 та) ва ниҳоят, энг кам миқдордаги кўчатлар (452 та) ғўза ўрнига экилган буғдойзорларда бўлиши кузатилди. Яъни ғўза ўрнига экилган далаларда 8,8 %, буғдой ўрнига экилган далаларда 5,7%, беда ўрнига экилган далаларда 3,0% кўчатларнинг фузариоз касаллиги туфайли қуриб қолиши (нобуд бўлиши) аниқланди.

Энг кўп миқдордаги унган кўчатларнинг қуриб қолиши (нобуд бўлиши) 2021 йилнинг октябр-ноябр ойларида буғдой уруғлари энг кеч экилган далаларда кузатилди. Кўчатларнинг қуриб қолишига асосий сабаб, экинзорга ўз вақтида суғоришни йўлга қўймаганлиги, ёғингарчилик даврининг кеч бошланиши натижасида вужудга келди. Бундай далаларда суғориш амалга оширилиши ва ёғингарчилик бошланиши билан кўчатларнинг қуриб қолиши тўхтайди. Кузги буғдойзорларда уруғдан унган кўчатларнинг қуриб қолишида экологик омиллардан ҳарорат, намлик ва тупроқ асосий рол ўйнайди. Унган майсаларнинг фузариоз касаллиги туфайли қуриб қолиши октябр ойининг охири ва ноябр ойининг бошларида намлик етарли бўлмаган далаларда айниқса кенг тарқалди. Буғдойзор ўрнига буғдой экилган далаларда, экиш муддатига боғлиқ бўлмаган ҳолда суғориш ишлари ўз вақтида ўтказилган далаларда фузариоз касаллигининг зарари кам миқдорда намоён бўлди.

Буғдойзорларда ўтказилган кузатишларнинг кўрсатишича, суғориб деҳқончилик қилинадиган экинзорларда фузариоз касаллигининг кенг тарқалиши бир неча йил ғўза экилиб, кейин буғдой экилган далаларда кучли даражада намоён бўлди. Бундай далаларга юқори ҳароратда намлик етишмаган шароитда уруғни тупроққа экиш фузариоз касаллигининг кенг тарқилишига сабаб бўлувчи асосий омил ҳисобланади.

Республикаимиз шароитида агротехник тадбирлар тўлиқ қўлланилмаган далаларда бегона ўтлар уруғи тупроққа тушиб, намлик, озик моддалар етарли бўлганидан кучли ривожланган биомасса ҳосил қилмоқда. Бегона ўтларнинг экин далаларида гуркираб ривожланиши, буғдой ўсимлигининг ривожланишини тўсибгина қолмасдан, балки турли касалликларнинг тарқалиш ва инфекцияларни сақланиш манбайи бўлиб қолмоқда.

Экин далаларидаги кўчатларнинг қуриб қолиш сабабларини текшириш мақсадида Тошкент вилояти хўжаликлари далаларидан касалланган буғдой кўчатлари микологик анализ қилинганда, уларнинг илдизи, пояси ва баргларида *Fusarium* замбуруғи турлари билан бирга *Alternaria*, *Penicillium*, *Aspergillus* ва *Mucor* каби сапротроф турдаги замбуруғ вакиллари ҳам ажралиб чиқди (2-жадвал).

Буғдойзорлар ўрнида мунтазам уч-тўрт йил давомида қайта буғдой экиш экинзорлардаги бегона ўтлар сонининг ортишига сабаб бўлди (3-жадвал).

2-жадвал.

Тошкент вилояти хўжаликларидида буғдойнинг фузариоз касаллиги билан касалланиши

№	Туман ва хўжаликлар номи	Тадқиқ қилинган майдон, га	Тадқиқ қилинган ўсимлик сони	Касалланган ўсимликлар сони лона	Касалланган ўсимликлар сони % лона	Ажратилган замбуруғларнинг туркумлари
1	Қибрай тумани, Маданият ф/х, Турон ф/х	120	100	8	8	Fusarium, Mucor
		120	100	10	10	Fusarium, Alternaria
2	Тошкент тумани Ғ.Абдуллоев ф.х Т.Мирзаев ф.х	180	100	12	12	Fusarium, Mucor
		150	100	9	9	Fusarium, Alternaria
3	Юқори Чирчиқ тумани Истиклол ф.х, Холиқов ф.х.	300	100	15	15	Fusarium, Penicillium
		250	100	14	14	Fusarium, Aspergillus
4	Пскент тумани Туркистон ф.х И.Ҳайдоров ф.х.	260	100	17	17	Fusarium, Alternaria
		200	100	15	15	Fusarium, Mucor
5	Паркент тумани Паркент ф.х Гулистон ф.х	100	100	12	12	Fusarium, Mucor
		125	100	10	10	Fusarium, Mucor
6	Янгийўл тумани Тинчлик ф.х. Ҳақиқат ф.х.	270	100	16	16	Fusarium, Alternaria
		250	100	15	15	Fusarium, Mucor
7	Зангиота тумани Қорасув ф.х. Ж.Михлиев ф.х	230	100	12	12	Fusarium, Alternaria
		250	100	12	12	Fusarium, Mucor
	Жами	2805	1400	177	12,6	

**Экин турига боғлиқ равишда буғдойзорлардаги бегона ўтлар миқдори
дона/м² (2021)**

№	Экин даласини тури	Гуллаш даври	Бошқоқ ҳосил қилиш даври	Сут пишиши даври	Доннинг тўлиқ пишиш	Ўртача
1	Ғўза ўрнига буғдой	120	134	176	187	154
2	Буғдой ўрнига буғдой	173	198	214	227	203
3	Беда ўрнига буғдой	101	113	117	125	114

Жадвалда келтирилган маълумотлардан кўриниб турибдики, мунтазам уч йил давомида битта далада буғдой етиштирилган далаларда 2021 йил бегона ўтлар сони 203 дона/м² бўлиб, бу кўрсаткич бедазор ўрнида 114 дона/м², пахтазор ўрнида 154 дона/м² ни ташкил қилди, яъни буғдойзорларда бир неча йил давомида буғдой экиш бошқа экинзорларга нисбатан бегона ўтлар сонининг ортишига сабаб бўлди.

2020 йилда буғдой ўрнига буғдой экилган далаларда буғдой ривожланишини тўлиқ чегаралаб қўйган иккита турга мансуб бегона ўтлар кенг тарқалганлиги аниқланди. Улар ноябр-май ойларида кенг тарқалган эфемер бегона ўт *Lepyrodiclis holosteoides* турига мансуб бўлиб, баҳор фаслидаги кўп ёгингарчилик ва буғдой даласига берилган минерал ўғитлар унинг тез ривожланишига сабаб бўлган. Натижада экинзордаги тупроқ юзасини ва буғдойни тўлиқ босиб кетган бегона ўтлар унинг ривожланишини тўлиқ тўсиб қўйди.

Иккинчи бегона ўт *Galium tricorne Stokes* турига мансуб бўлиб, лалмикор далалар учун хос бўлган эфемер бегона ўт буғдойнинг тўлиқ ётиб қолишига сабаб бўлган. Буғдойзорларда кенг тарқалган бу бегона ўт вегетация даврида тўлиқ уруғ ҳосил қилиб, тупроқда кўп миқдорда уруғлар миқдорини ортишига сабаб бўлганидан бу далаларда келгуси йил маккажўхори етиштиришни тавсия қиламиз.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, оралик экин турига боғлиқ равишда бегона ўт турлар таркиби ва миқдорининг ўзгариб бориши кузги буғдой кўчатлар сонига ва буғдой майсасининг ривожланишига ҳам салбий таъсир кўрсатди (4-жадвал).

Жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, кўчатлар сонининг энг кўп миқдори бедадан кейин экилган далаларда 462 та, ғўзадан кейин 450 та, буғдойдан кейин 440 тани ташкил қилди. Ҳосил йиғиштиришдан олдин 10 та ўсимлик оғирлиги ўлчаб кўрилганда, бу кўрсаткич бедазор ўрнига экилган

буғдойда 310 г ни, буғдойдан кейин 263 г ни, ғўзадан кейин 271 г ни ташкил қилди. Бегона ўтлар кенг тарқалган далаларда улар кўпинча биринчи ярусни эгаллаганидан асосий экин буғдойнинг ривожланиши яққол секинлашди.

4 - жадвал

Экин даласининг буғдой кўчатлар сони ва ривожланишига таъсири

№	Кўрсаткичлар	Экин даласининг тури		
		Ѓўза даласи ўрнида	Кузги буғдой даласи ўрнида	Беда даласи ўрнида
1	Кўчатлар сони, дона/м ²	450	440	462
2	Ҳосилни йиғиштириб олишдан олдин 10 та ўсимлик оғирлиги, г	271	263	310
3	Ўсимликнинг баландлиги, см	105	104	110

Бедазор ўрнига буғдой экилган далаларда, буғдой ўсимлигининг баландлиги 110 см, ғўзадан кейин 105 см, буғдойдан кейин 104 см ни ташкил қилди. Шундай қилиб, бегона ўтлар кенг тарқалган далаларда кўчатлар сони камайиб қолмасдан, унинг поясининг баландлиги ҳам пасайиб буғдойнинг нозик ва нимжон ўсиши натижасида оғирлиги ҳам камайиб кетди. Бегона ўтлар миқдори ва турлар таркиби бедазорларда камлиги туфайли кўчатлар сони ва буғдой ўсимлигининг ўсиши, ривожланиши пахтазор ва буғдойзорларга нисбатан яхшилиги билан характерланади.

Ўтмишдош экин далалари кузги буғдой ўсимликларини сони, ҳосил сифати ва миқдорига ҳам турлича таъсир кўрсатди (5-жадвал). Жадвалда келтирилган маълумотлардан кўриниб турибдики, ҳосил берувчи поялар сони беда ўрнига экилган буғдойзорларда 1 м² жойдаги сони 440 та, буғдой ўрнида 414 та, пахтазор ўрнида 423 тани ташкил қилди. Бошоқдаги ҳосил бўлган донлар миқдори, унинг оғирлиги бедазор ўрнига экилган буғдойларда кўплигига асосий сабаб, бундай далаларда бир неча йиллар давомида беда етиштириш тупрок структурасига, унинг кимёвий таркибига ижобий таъсир кўрсатди. Натижада, ҳосилдорлик кўрсаткичлари ва ўсимликнинг ўсиши, ривожланиши меъёрида амалга ошди.

5 - жадвал

Экин далаларининг кузги буғдой ҳосилдорлигига таъсири

№	Кўрсаткичлар	Ўтмишдош экин даласининг тури		
		Ѓўзадан кейин	Буғдойдан кейин	Бедадан кейин

1	Ҳосил берувчи поялар сони, дона/м ²	423	414	440
2	Бошоқдаги доналар сони, дона	31,2	30,5	32,7
3	1000 та дон оғирлиги, г.	31,4	30,8	33,0

Ғўза ўрнида ташкил қилинган буғдойзорларда дастлабки йилларда ҳосил сифатининг яхши бўлишига сабаб, тупроқда ғўза етиштиришда қўлланилган минерал ва органик ўғитлар ҳисобига тупроқ структурасининг буғдойзор тупроқларига нисбатан яхшилигидир. Натижада, бошоқда ҳосил бўлган 1000 та доннинг оғирлиги ва бошоқ оғирлиги бедазор ўрнига экилган далаларда кўплиги билан характерланади.

Тадқиқотлар давомида олиб борилган кузатишларнинг кўрсатишича, буғдой ва ғўза далалари ўрнига буғдой экилган далаларда фузариоз касаллиги билан касалланадиган ўсимликлар сони ортиб борди. Натижада, бундай далаларда буғдой уруғининг унувчанлиги пасайиб, ҳосилдорлик ҳам камайди. Илмий тадқиқот ўтказилган йилларда униб чиққан кўчатларнинг ўртача 5,8 % фузариоз касаллиги туфайли қуриб қолганлиги аниқ бўлди.

Кўпчилик ўсимликлар фузариоз касаллигини ташқи белгиларини ўзида сақлаганлигидан пастки ярусда жойлашган баргларнинг қирралари сарғиш қизил-жигар рангга кириб қуриганлигини, барг япроқлари барг юзасига қараб букила бошлаганлигини кўриш мумкин. Касаллик белгиларига эга бўлган ўсимликлар ўсиш ва ривожланишдан орқада қолиб, тупланиш миқдори соғлом ўсимликка нисбатан камлиги билан характерланади.

Ривожланишдан орқада қолган ўсимликлардан йиғилган уруғларнинг унувчанлиги, ўртача оғирлиги тўғрисидаги маълумотлар 6-жадвалда берилган.

6 - жадвал

Экин далаларининг буғдой уруғини унувчанлиги ва сифатига таъсири

№	Экин даласини тури	1000 та уруғ оғирлиги, г.	Унувчанлиги, %	Замбуруғлар билан зарарланганлиги И, %
1	Ғўза ўрнига буғдой	28,0	84,5	9,0
2	Буғдой ўрнига буғдой	30,0	88,3	6,0
3	Беда ўрнига буғдой	31,2	90,0	3,0

Жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, буғдой уруғининг унувчанлигини биологик кўрсаткичлари беда ўрнига экилган далада 90,0 % ни ташкил қилди. Бунга асосий сабаб, бедазорларда тупроқдаги микроорганизмлар, бегона ўтлар миқдори алмашлаб экиш туфайли ўзига хос муносабатларни ҳосил қилди. Микроорганизмлар ўзаро муносабатини ҳосил бўлишида патоген замбуруғларга нисбатан сапрофит турлар таъсирида буғдой ўсимлигининг замбуруғлар билан зарарланиши 3,0 % ни ташкил қилди. Бу миқдор ғўза ўрнига экилган буғдойзорларда 9,0 % ни ташкил қилишига сабаб Республикамиз пахтазорларида патоген турдаги микроорганизмлар миқдорининг йилдан йилга ортиб боришидир. Демак, такрорий экин экиш тупроқда фақат бегона ўтлар миқдорини ортишига сабаб бўлиб қолмасдан патоген турдаги замбуруғлар миқдорини ортишига ҳам сабаб бўлди.

Экин далаларига боғлиқ равишда, буғдойнинг ҳосил миқдори яъни 1000 та уруғнинг оғирлиги ғўза ўрнида 28,0 г ни, буғдой ўрнида 30,0 г ни, беда ўрнида 32,0 г ни ташкил қилди. Демак, бир далаларда узоқ муддатда мунтазам буғдой етиштириш унинг ҳосилдорлик миқдорини ҳам камайишига ва бегона ўт турлар сонини ортишига сабаб бўлди.

Тошкент вилояти шароитида етиштирилаётган буғдой навларининг фузариоз билан касалланиш даражаси бир хил эмас, касаллик белгиларининг намоён бўлиши экин даласининг агротехник ҳолатига, иқлим шароитига ва навнинг чидамлилиқ даражасига боғлиқ равишда ўзгариб бориши аниқланди. Шунинг учун тадқиқ қилинган навларда касалланиш даражаси бир хил фаолликда намоён бўлмади.

Фузариоз касаллиги билан касалланган Юка (17%), Крошка (15%), Гром (12%), Алексеевич (3%), Антонина (4%) каби районлаштирилган навларда касалланиш даражаси намоён бўлди. Бундан кўриниб турибдики, Юка, Крошка, Гром навларини касаллик белгилари интенсив намоён бўлганлигидан фузариоз касаллиги билан кучли касалланган навлар қаторига киритишимиз мумкин. Алексеевич, Антонина навлари эса касаллик белгиларини кам намоён қилганлигидан, бу навларни фузариозга чидамли навлар қаторига киритамиз.

Суғориладиган буғдойзорлардаги бегона ўтларнинг тупроқдаги уруғини ривожланишига икки марта қулай шароит вужудга келади. Биринчи қулай шароит кузда пахтазор ўрнига буғдой экилиб сув қўйилгандан кейин, иккинчи қулай шароит эрта баҳорда экинзорлардаги тупроқ экологиясининг қулайлашишидан вужудга келади яъни тиним даврини тўлиқ ўтказган бегона ўт уруғлари ривожлана бошлайди.

Хулоса қилиб айтганда кузги ва баҳорги вегетация даврида унган бегона ўтларга қарши курашни икки муддатда кузда ва баҳорда ўтказилиши мақсадга

мувофикдир. Яъни кузда пахтазор ўрнидаги бегона ўтларга қарши курашилса, баҳорда бугдойзорлардаги бегона ўтларга қарши кураш олиб борилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Жангуразов Ф.Х. Типы засорения посевов хлопчатника Джизакской области // Труды ТашСХИ. Ташкент. 1982. Вып. 101. С. 13-26.
2. Жангуразов Ф.Х. Типы засорения посевов хлопчатника Джизакской области. Сорные растения Узбекистана и меры борьбы с ними // Науч. труд. ТашСХИ. 1984. Вып. 109. С. 13-27.
3. Собиров Б.З. Динамика сорной растительности посевов хлопчатника на вновь освоенных землях Джизакской области // Науч. труды. Сорные растения Узбекистана и меры борьбы с ними. 1982. Вып.101. С. 27-33.
4. Шералиев А.Ш., Бухоров К.Х., Рузиев А. Сорные растения – накопители инфекции фузариозного вилта // Защита и карантин растений. 2001. №5. с. 34.
5. Шералиев А.Ш., Бухоров К.Х., Рузиев А. Влияние предшественников на фитосанитарное состояние и урожай озимой пшеницы // Защита и карантин растений. 2001. №8. с. 20.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MULOQOT KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING LINGVISTIK ASOSLARI

Azdamova Malika

JDPU Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Boshlang'ich ta'lim) magistranti

+998903108565

Annotatsiya. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida muloqot kompetentligini shakllantirishning lingvistik asoslari va muloqot madaniyatini boshlang'ich sinf o'quvchilarida rivojlantirish hamda insonlar hayotida muloqot madaniyatining o'rni kabi fikrlar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: muloqot, xushmuomalalik, muloqot jarayoni, pedagogika, o'quvchi.

Аннотация. Рассматриваются такие вопросы, как лингвистические основы формирования коммуникативной компетентности у младших школьников и развитие культуры общения у младших школьников, а также роль культуры общения в жизни людей.

Ключевые слова: общение, вежливость, процесс общения, педагогика, ученик.

Annotation. The linguistic foundations of the formation of the competence of communication in primary school students and thoughts such as the development of the culture of communication in primary school students and the role of the culture of communication in the life of people are mentioned.

Key words: communication, courtesy, communication process, pedagogy, reader.

Insonlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshi o'rnatish uchun inson hayotida muloqot madaniyatining o'rni beqiyos ahamiyatga ega. Muloqot tushunchasi pedagogika va psixologiyaning markaziy muammolaridan hisoblanadi. Ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan muloqot kompetentligini shakllantirishda o'qituvchining vazifasi katta rol o'ynaydi.

Muloqotni jamiyat a'zolarining o'zaro aloqa-aralashuvisiz va ularning bir-biriga ta'sirini fikr almashish (axborot berish va axborot olish)siz tasavvur qilish mumkin emas. Muloqotning tarkibiy qismida nutq, fikr almashish, axborot berish mujassamlanadi. Fikr bayon qilish jarayoni, shubhasiz, ko'p holatlarda lisoniy imkoniyatlarning yozma yoki og'zaki shaklda moddiy voqealanishi bilan bog'liq.

Muloqot ko'p hollarda verbal, ya'ni so'z, lisoniy vositalar orqali va noverbal, so'zsiz – noverbal (imo-ishora, har - xil belgi, nishona, ramz, simvollar) orqali axborot berish bilan bog'liq bo'lib, bir-biriga ta'siriga ko'ra verbal va noverbal muloqot sifatida tasnif qilinadi [1].

Muloqot madaniyati insonlar uchun eng kerakli omildir. Shaxsning har tomonlama yetuk bo'lib shakllanishida muloqotning ahamiyati juda katta. Misol uchun oddiy narsalarni o'rganish uchun ham taqlid orqali o'zaro muloqotda bo'lish lozim.

Muloqotga o'rgatishning turli usullaridan biri muloqot ko'nikmasini mashg'ulotlar tarzida shakllantirishdir. Bolani bog'cha sharoitida tarbiyachi mashg'ulotlar o'tkazib muloqotga o'rgatadi. Avval elementar o'zini tutish, kattalarga qanday gapirish, salom berish, minnatdorchilik bildirish kabi usullar tarkib topadi. Maktab yoshi davrida va keyinchalik shaxs ijtimoiy-psixologik treninglar orqali muloqotga o'rgatiladi. Shaxsning o'zi bu usullarga ijobiy munosabat bildirishi, faol harakat qilishi zarur. Chunki, shaxs muloqotda bo'lmasa faoliyat subyekti sifatida ham, individual inson sifatida ham to'laqonli rivojlana olmaydi. A.A.Bodalyev fikricha, hatto o'yin faoliyatida bola muloqotda bo'ladi. Ta'lim jarayonining asosida muloqotga o'rgatish masalasi turadi. Muloqotning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u insonning dunyoqarashini kengaytiradi va psixikasini rivojlantiradi [2].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini nutq bilan ishlash orqali ham muloqotga o'rgatish mumkin. Masalan, ovozni baland chiqarib she'r o'qish, hikoyani so'zlab berish kabi mashg'ulotlar ham muloqotning shakllanishida yordam beradi.

Muloqot bu pedagogika va ta'lim psixologiyasing asosiy muammosi. U o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash va shaxsni rivojlantirish muammolarini hal qilishning asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi va qulay psixologik iqlimni, o'quv jarayonining maqbul holatini va pedagogik maqsadga samarali erishishga qaratilgan. Pedagogik muloqot bu pedagogik jarayonni amalga oshirishning asosiy shakli. Uning samaradorligi, avvalambor, ta'limning maqsadlari va qadriyatlari va shunga muvofiq, uni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan aloqa bilan belgilanadi [3].

Muloqot kishilarning hamkorlikdagi faoliyati va ehtiyojlari asosida tug'iladigan hamda ular o'rtasidagi aloqa rivojlanishining ko'p qirrali jarayoni hisobalandi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, muloqot madaniyati ta'lim-tarbiya jarayonida ham turli vaziyatlarda ham inson hayotida katta ahamiyatga ega. Jamiyatda har tomonlama rivojlangan, yetuka, komil shaxsni tarbiyalash, yosh avlodni erkin va mustaqil fikrlaydigan qilib voyaga yetkazish zarur. Demak, muloqot fikrlash bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi va rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Toirova G va b. Ta'limda filologiyani rivojlantirishning global masalalari. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Jizzax. 2022. B. 301-302.
2. NamDU. Ijtimoiy-iqtisodiy fakulteti. Ijtimoiy-madaniy faoliyat kafedrası. Muloqot madaniyati fanidan ma'ruzalar matni. Namangan. 2013. B. 10
3. muegn.ru <https://muean.ru>

QANDLI DIABET KASALLIGIDA BRONX DEVORI SHILLIQ PARDASI EPITELIYSINING MORFOLOGIK HUSUSIYATLARINI O'RGANISH

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Morfologiya yo'nalishi
2-bosqich magistratura talabasi: **Akbarova Mavluda Nodirbek qizi**
Ilmiy rahbar: **Sobirova Dildora Ravshanovna**

Qandli diabet, qand kasalligi — organizmda insulin tanqisligi va moddalar almashinuvi buzilishi natijasida kelib chiqadigan kasallik. Qand kasalligi sharq xalq tabobat tarixida juda qadimdan ma'lum. Abu Ali ibn Sino bu dardga alohida e'tibor beradi. "Suv qanday ichilgan bo'lsa, shu holda chiqadi", deb yozadi u. Bemorning ko'p suv ichishi boshqa kasalliklarni ham keltirib chiqaradi va bemor juda ozib ketadi. Davolarga to'xtab tabib: "Bemorga sovuq mizojli suyuqliklar ichir, sovuqjomga sol, nordon ayron ichir, mevalar ber, yalpiz damlab ichir, ya'ni bemorni ho'lla, sovut", deydi. Bu — kasallik odam badanida issiqlikning oshib ketishi tufayli paydo bo'lishini bildiradi. Qand kasalligi tarixiy tibbiy manbalarga ko'ra, nasliy bo'lishi ham mumkin. Qandli diabetda qonda qand moddasi keskin ko'payib, siydik bilan chiqib turadi (tarkibida qand moddasi bo'ladi), tashnalik, ozib ketish, quvvatsizlik, badan qichishishi va boshqalar alomatlar kuzatiladi.

Kasallikning irsiy yoki hayotda orttirilgan, shuningdek, insulinga bog'liq (diabetning 1 turi) va insulinga bog'liq bo'lmagan (diabetning 2 turi) turi farq qilinadi.

Qandli diabet kasalligida bronx shilliq devorida ham muammolar paydo bo'la boshlaydi, ayniqsa, sil va nafas kasalliklari bilan chalinganlar o'rtasida, ularga morfologik jihatdan tashhis qo'yish esa, ulardagi qaysi kasallik qay biridan ustun kelayotganligini aniqlash mumkin. O'pka obsessi (abscessus pulmonis) - bu yiringlash, o'pka to'qimasida o'choqli nekroz hamda yemirilish va bo'shliqlarning hosil bo'lishi bilan kechadigan og'ir kasallikdir. Bunda cherish chegaralangan bo'ladi. O'pka to'qimasining chegaralanmay yiringli chirishiga o'pka gangrenasi deyiladi. Keyingi o'n yillik ichida antibiotik dorilar ta'siriga chidamli bo'lgan floraning paydo bo'lishi o'pka absessi kelib chiqishida muhim o'rin tutadi. Sovuq qotish, tamaki chekish, spirtli ichimliklarni surunkali iste'mol qilish, qandli diabet, bronxoektaz kasalligi bu kasallik rivojlanishiga sabab bo'luvchi omil hisoblanadi. O'pkada yiringlash jarayonining rivojlanishi, bronxlar drenaj funksiyasining buzilishi, o'pka to'qimalarida qon aylanishining yomonlashuvi va nekroz, organizmning kasalliklarga qarshilik ko'rsatishining kamayishi, reinfeksiya o'tkir zotiljamdan so'ng o'pka absessini keltirib chiqaradi. O'pka absessini, asosan, stafilokokklar, streptokokklar keltirib chiqaradi. Bundan tashqari Fridlender tayoqchasi, ichak tayoqchasi, viruslar, bakteriyalar keltirib chiqargan o'choqli zotiljamdan keyin ham rivojlanadi. O'pka gangrenasini esa anaerob flora: sprillalar, anaerob streptokokklar tufayli rivojlanadi.

Odatda mikroorganizmlar o'pka to'qimasiga bromxogen yo'l bilan kiradi. Bunda ko'pincha og'iz va burun bo'shlig'ida joylashgan mikroflora(ayniqsa parodontoz, surunkali gingivit va tonzilit) infeksiya o'chog'I bo'lib hizmat qiladi. Yot jism, shilliq , masalan hushsiz holda yotgan odamlarda (alkogoldan mast bo'lish, narkoz va boshqa) qayt qilish moddalari va boshqalar aspiratsiyasi muhim patogenetik omil hisoblanadi. Mikroorganizmlarning o'pka kapillyarlariga bakteriemiya(sepsisda) oqibatida tushadigan gemotogen variant ancha kam uchraydi. Ammo o'pka arteriyasi tromboemoliyasi oqibatida o'pka infarktining ikkilamchi bronxogen yoki ko'krak qafasi a'zolarining jarohatlanishi oqibatida o'pka to'qimasining bevosita infeksiyalanish ehtimollari bor. O'pka absesslari etiologiyasi(qo'zg'atuvchi turidan kelib chiqib), patogenezi(bronxogen, travmati, gemotogen va boshqalar) bo'yicha tavsiflanadi. Bundan tashqari absesslar yakka yoki ko'plab, o'pkaning anatomik elementlariga nisbatan esa- markaziy va periferik bo'lishi mumkin. O'pka absessi bilan gangrenasi kelib chiqishida o'tkir krupoz pnevmoniyalar, yuqumli narsalarning- shilimshiq yiring, qusuq massalari va shularga o'xshashlarni bronxlarga tushib qolishi kata rol o'ynaydi. Bu kasalliklar qon oqimi bilan o'pkaga infeksiyalar tushganda hamda ko'krak qafasi jarohatlanganda ham paydo bo'lishi mumkin. O'pka absessi va gangrenasi hozirgi kunda "o'pkaning infeksiyali destruktsiyasi" yoki "dekstruktiv pnevmonitlar" deb nomlanuvchi kasalliklar guruhiga kiradi.

Bronxoektaziya- surunkali o'pka yiringlashi shakllaridan biri bo'lib , mayda bronxlarning kengayib ketishi bilan birga davom etadi, butun bronx devoir va atrofdagi to'qimasining chuqur dekstruktiv o'zgarishiga uchrashi natijasida mayda bronxlarning kengayib ketishi va yiring to'planishi bilan kechadigan kasallikdir. Bronxoektazlar deb, bronxlar cheklangan qismlarining kengayib qolishiga aytadi. Ular tug'ma va orttirilgan bo'lishi mumkin. Tug'ma bronxoektazlar kam uchraydi, orttirilgan bronxoektazlar esa ko'p uchraydi. Orttirilgan bronxoektazlar gripp, bronxit, zotiljam va bolalar kasalliklari(qizamiq, ko'kyo'tal) dan keyin ro'y beradi. Bronxoektazlar bundan tashqari, chang va ta'sirlovchi gazlarning nafasga kirishi bilan aloqador bo'lgan zararli korxonalarining ishchilarida , shuningdek surunkali bronxit bilan og'rib yurgan insonlarda topiladi. Bromxoektaziya surunkali bronxit, pnevmoniyalar, o'pka sili, o'pka absessi , pnevmoskleroz hammadan ko'p sabab bo'ladi. Mana shu kasalliklarda bronxlar shilliq pardasi bilan muskul qavatining o'zgarib qolishi tufayli bronxlar kengayib ketadi, bu bronx devoridagi elastik to'qima o'rniga chandiq to'qima paydo bo'lishiga olib keladi. Bronxoektazlarda bronxlarda balg'am to'planadi, shuningdek, bronxlar devoir va o'pka to'qimasi yallig'lanadi. Bronxoektazlar uzoq davom etadi , ko'pincha avj olib boradi. Xronik bronxit natijasida bronx devorining muskul to'qimasi biriktiruvchi to'qima bilan almashib, bronx devori yupqa tortib , cho'zilib qoladi, bronxning cheklangan joylari silindrlar ko'rinishida kengayadi. Bronxoektatik kasallikning boshlanishida surunkali bronxit roli istisno etilmaydi, bu

hol kasallik uzoq davom etganida, ayniqsa, tamaki chekuvchilarda va unga qaytalanib turadigan yiringli infeksiya qo`shilganida kuzatiladi. Ikkilamchi bronxoektazlar traxeobronxial sistemasida irsiy nuqsonlar bo`lgan hollarda ham paydo bo`lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Harrison's Principles of Internal Medicine-19th Edition – 2015
2. Гадаев А.Г. “Ички касалликлар” Тошкент, 2014 йил. Дарслик
3. Бобожонов С.Н. Ички касалликлар. Тошкент, 2008; 2010 йил. Дарслик
4. Шарапов У.Б. Ички касалликлар. 2003, 2006 йил. Дарслик.
5. Гордиенко А.В. Госпитальная терапия, Санкт-Петербург.: СпецЛит., 2016, 533 С. Учебник.
6. Окорочков. А.Н., Диагностика и лечение болезней внутренних органов. Москва 2009 г.
7. Струтынский А.В., Баранов А.П., Ройтберг Г.Е., Гапоненков Ю.П. Основы Семиотики внутренних органов. Москва, МЕДпресс-информ., 2013 г. 304 С, Учебное пособие.
8. Рябов С.И. Внутренние болезни Том 1. Санкт-Петербург.: СпецЛит., 2015, 783 С. Учебник
9. Рябов С.И. Внутренние болезни Том 2. Санкт-Петербург.: СпецЛит., 2015, 575 С. Учебник
10. Скотт Стерн, Адам Сайфу, Дайн Олткорн. От симптома к диагнозу, Москва Геотар-Медиа, 2008. 816 С. Руководство для врачей (Перевод с английского).

ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ

Госпитал ортопедик стоматология кафедраси
Т. Ф. Д., Профессор Хабилов Нигман Лукманович
Ассистент Шарипов Салим Саломович
Ортопедик стоматология пропедевтика кафедраси
Т. Ф. Д., Доцент Салимов Одиолхон Рустамович
Ассистент Алимов Ўткирбек

Анотация: Ушбу мақолада чакка-пастки жағ бўғими касалликларини даволаш усуллари ҳақида адабиётлар шарҳига тўхталиб ўтилди.

Калит сўзлар: “ацетал”, “протез”, “окклюзия”, “стоматология”, “деформация”.

Чакка-пастки жағ бўғими ичи шикастланишларини ташхислаш ва даволаш қийин ва узоқ ҳал этилмаган муаммолардан биридир. Даволаш усулини танлашда бўғим диски ва бўғим бошчаси ўзаро муносабати текшириш натижаларига асосланиб танланади. Бўғим диски олдинга сурилган беморларда медикаментоз даволаш ва окклюзион шиналар қўлланилади (Miller E., Inarejos Clemente EJ.2018).

Бруксизм ва чакка-пастки жағ бўғими касалликларида окклюзион шина ва протезлар билан юз учинчи қисми баландлигини қайта тиклашда эҳтиёткорона ёндашиш керак, чунки чайнов мушакларини гипертонуси инобатга олиниши керак (Минаева Р.Н. 1994).

Stoll ML., Guleria S. Mannion ML (2018) аниқлашдики, медикаментоз, физиотерапевтик, хирургик даволаш усуллари агар тиш қаторлари, бўғим ва мушаклар функцияларини қайта тиклаш билан олиб борилмаса даволаш самараси паст бўлади. “Нейромускуляар синдром”ни даволашда биринчи навбатда сабаб баргараф этилади ва мушак-бойлам апаратини мустахкамлаш керак. “Окклюзион-артикуляцион синдром”да даволаш биринчи навбатда миогимнастикадан бошланиб, кейин сабабчи баргараф этилади. Юқоридагиларни амалга ошириш учун окклюзион шина ва физиотерапия қўлланилади.

Чакка-пастки жағ бўғими дисфункцияси комплекс даволанади. Даволаш икки этапда олиб борилади. Биринчи босқичда ортопедик, физиотерапевтик ва бошқа даволашларни қўллаб, касаллик келиб чиқиш сабабини баргараф этиш ва пастки жағ ҳаракат ҳолатларини нормаллайтиришга қаратилади. Иккинчи

босқичда пастки жағ тузатилган ҳолатини доимий ортопедик конструкция ва протезлар билан махкамланади (Никонов В.В.. 2001).

Чакка-пастки жағ бўғими дисфункциясини даволашда пастки жағни вақтинча олд окклюзия ҳолатида каппа билан фиксацияланади. Бу ҳолатда тишлар орасида ёриқ пайдо бўлади, бу кейинчалик тиш-альвеоляр кўтарилиш ёки тиш қатори деформациясига олиб келади, шунинг учун буни олдини олишда тишлараро ёриқ пластмасса билан тўлдирилиши керак. Каппа қўйилганда пастки жағ бўғим бошчаси бўғим ўсиғи юқори қисмида жойлашади ва бўғим дискининг фақат ўрта қисми билан контактда бўлади

(Вавилова Т.П., Коржукова М.В. 1997).

Шиналар икки кўриниши: стабилизацияловчи ва репозицияловчи бўлади. Биринчи тури консерватив даволашда қўлланилади, қачонки пастки жағни суриш керак бўлмаганда. Шиналарнинг иккинчи тури пастки жағ ҳолатини ўзгартирганда қўлланилади. Пастки жағ жағнинг оптимал ҳолати аниқлангандан кейин, бўғимда оғриқ ва қирсиллаш камайгандан кейин репозицияловчи шиналар стабилизацияловчи шиналарга ўзгартирилиши керак. (Szyszka-Sommerfeld L 2018).

Молдованов А. Г. (1997) окклюзион шиналарни уч гуруҳга бўлган: тишлар чайнов юзасини ёпиш даражасига қараб; шиналар тайёрланадиган хом-ашёларга қараб; тавсиясига кўра. Автор мақсадига кўра шиналарни умумлаштирувчи, марказлаштирувчи, релакцион ва стабилизацияловчи турларга бўлади. Умумлаштирувчи шиналар окклюзион баландлик пасайганда қўлланилади, юқори ва орқа бўғим ёриғи торайган бўлади, пастки жағ латериал томонга сурилмаган ҳолатларда. Марказлаштирувчи шиналар пастки жағнинг дистал ва ён, медиал томонга сурилганда қўлланилади. Бу шиналарда бўртиқ қия текислик мавжуд бўлиб, функционал босим тушганда пастки жағ керакли томонга сурилади. Умумлаштирувчи ва марказлаштирувчи шиналар эиологик даволаш жараёнида, беморлар бир ярим ойдан олти ойгача фойдаланади. Релаксацион шиналар симптоматик даволашда қўлланилади, ноаниқ сабаб туфайли келиб чиққан оғриқда ёки окклюзион бузилишни тезда бартраф этиб бўлмаса бу шиналардан фойдаланилади. Стабилизацияловчи шиналар бурксизмда қўлланилади. Шина юқори жағ учун тайёрланади ва ясси окклюзион юзага эга.

Н.Н.Трухачева Воронеж, 2003) ўзи қотувчи пластмассадан тайёрланадиган окклюзион накладкали шина-бюгел протезларни тавсия этган. Бу конструкция билан чуқур кесувчи бекилишда окклюзион баландликни тиклашда қўллаган. Аввал акрил пластмассадан репозицион шина тайёрланган, бемор ундан тўрт ой давомида фойдаланган, шундан кейин тўлиқ қуйма усулда тайёрланган метал каркасли шина-бюгел протез доимийга қўйилган. Икки йилдан кейин бемор текширилганда чакка-пастки жағ бўғимида дисфункция белгилари кузатилмаган.

Чакка-пастки жағ бұғими дисфункциясида окклюзион шиналарни қўллаб ижобий натижалар олинган. Бұғимдаги оғриқ, кулоқ ва бошдаги оғриқлар, оғизни очиш чегараланганлиги бартараф бұлган. 89,4 % ҳолатда хурургик даволашга кўрсатма йуқ. Белгиларнинг ўртача йўқолиш вақти 23 кун, тўлиқ йўқолиши 3-4 ойдан кейин бўлади (J. Dent.- 2004).

А.Н.Чалых.-Воронеж (1999) чакка-пастки жағ бұғими дисфункция синдромида ўзакли вкладкалар қўллаб, улар кейин кўприксимон протезларга таянч бўлиб хизмат қилган.

Хар қандай тишлар реставрациясида фақат эстетика қоидаларига эмас, балки окклюзия ҳолати марказий муносабатини ҳам инобатга олиш керак. Бу эса тиш-жағ тизимини самарали функциялари бажариши тиш ва реставрацияни узок вақт хизмат қилишини таъминлайди. Чакка-пастки жағ бұғими дисфункция синромини даволашда физиотерапевтик комплекс даволаш муҳим ахамият касб этади (Stoustrup P., Iversen C.,2018).

Чакка-пастки жағ бұғими ички бузилишларини даволашда ҳаво шар насоси усулини қўллаб, бұғим бўшлиғидаги ёпишишни бартараф этади. Силикон ёки латексли шар кулоқ ичига киритилиб шиширилади. Даволашдан кейин бемор ахволи яхшиланди. Бу даволаш билан бирга физиотерапияни ҳам бирга олиб ориш керак (Garrocho-Rangel A., 2018).

Чакка-пастки жағ бұғими дисфункция синдромида тана ва юз мушаклари оғриқ симптомини бартараф этиш учун совуқ қўлланилади. Бу усулнинг камчилиги баъзи бир беморларда мушакларнинг узок вақт спастик қишқариши кузатилади (Perez C.N.2018).

Чакка-пастки жағ бұғими дисфункция синдромини яна бир даволаш усули лазер терапиядир, бу усулнинг сарамаси касалликнинг қандай босқичда эканлигига боғлиқ. Агар патологик жараёнда тўқима ва органларнинг қайта тикланиш қобиляти сақланган бўлса, қизил нурнинг биотик таъсири натижасида тўқималар тикланиши жадаллашади. Агар тўқимада қайтмас жараён содир бўлган бўлса лазер терапия даволаш усули самарасиздир. Лазер терапия икки йўналишда таъсир этади: патологик ўчоқларни парчалаш, шунингдек тўқима ва органларга биостимуляцион таъсир. Лазер нурлари оғриқ қолдирувчи, нейронларни стимуляцияловчи, нерв толалари ўтказувчанлигини ва микроциркуляцияни яхшиловчи, мушакларда моддалар алмашинувини жадаллаштириш, оғриқ ўчоғини блокадалаш ва энергияалмашинувини яхшилади (Олейник О.И.1998).

Куцевляк В.И., Рябоконь Е.Н. (1995) чайнов мушаклар биоэлектрик активлигини соғлом кишилар ва чакка-пастки жағ бұғими артрози билан касалланган беморларда даволашгача ва даволашдан кейин аниқлаган.

Логинова Н.К. М:Партнер (2004) чакка-пастки жағ бўғими касалликларини комплекс даволашда магнитотерапияни қўллаган. Улар даволаш жараёнида 50% самарага эришган. Беморлар етти-саккиз ой давомида шикоят қилмаган.

Олинмайдиган протез ёрдамида бошқа тишлар билан бирлаштириб бўлмайдиган якка турган тишлар, агар уларнинг калта тўмтоқ қисмига қопламани бириктириш ва канал облитерацияси туфайли уни ўзак билан янада яхшироқ маҳкамлашнинг иложи бўлмаса, олиб ташланиши керак. Тишлов аномалиялари ва тиш қаторлари нуқсони билан бирга тишлар патологик едирилиши кечганда юз-жағ соҳасида морфологик, окклюзион, функционал ва эстетик бузилишларга олиб келади. Шунинг учун ҳам бу оғир кўринишдаги патологияларни асосан ортопедик даволанади (Маннанова Ф.Ф., 1996 Мауро Фрадеани 2007. Муравянникова Ж. Г.,2003).

24 ёшдан 65 ёшгача тишлов аномалиялари ва тиш қатори нуқсонлари бўлган беморлардаги тишлов баландлиги пасайиши билан кечган тишлар патологик едирилиши кузатилган. Ортопедик даволаш 56 нафар беморда (20 нафар эркак ва 36 нафар аёллар) ўтказилган. Беморлар чайнаш бузилганлигидан, патологик тишлов ва патологик едирилиш оқибатида эстетик нормаларнинг бузилганлигидан ва турли таъсиротларга тишларнинг сезувчан бўлиб қолганлигидан шикоят қилади. Беморларда шунингдек лаб, лунж, тил шиллик қаватларининг едирилган тишларни ўткир қирраси билан жароҳатланишлари кузатилган. 10 нафар беморда каттик танглай олд қисми шиллик қавати ва пастки жағ оғиз дахлизи шиллик қавати жароҳати, ҳамда 5 нафар беморда лаб бичилиши кузатилган. Текширилган беморларнинг 14 нафарида дисталь тишлов, 15 нафарида медиал тишлов, 13 нафарида чуқур тишлов ва 14 нафарида кесишган тишлов. Беморлар текширилганда тишлар патологик едирилиш кўриниши тишлов аномалияси ва кесувчи тишлар ёпилиш даражасига боғлиқлиги аниқланган (Нигматов Р.Н. 2000).

Чуқур тишловда кўпроқ вертикал кўринишдаги патологик едирилиш: юқориги олдинги тишларнинг танглай юзаси ва улар антагонистларинг лаб юзаси едирилиб тиш тож қисми юпқалашиб қолади. Моляр тишларнинг йуқлиги ёки едирилиши чуқур травматик тишловни келтириб чиқаради. Медиал тишловда пастки жағнинг олдинга сурилиши оқибатида юқориги олдинги тишларнинг лаб юзаси ва улар антагонистининг тил юзаси едирилади. Кесишган тишловда тишлар патологик едирилиши аралаш кўринишда кечиши кузатилди. 46 нафар беморда чегараланган ва 10 нафарида тишларнинг тарқоқ патологик едирилиши кузатилди. Юқоридаги кузатувларда клиник кўринишлар тишларни протезлашни қийинлаштиради. Беморларни ортопедик даволашда қуйидаги мақсадлар қўйилган: оғиз бўшлиғи шиллик қавати жароҳатини бартараф қилиш, тишлов баландлигини тиклаш, тишлар анатомик ва функционал ҳолатини

тиклаш, чайнов функциясини тиклаш (Руденкова Н. П., 2000 Рогожников.Г.И,2003).

Тишлар патологик едирилиши фронтал сохада тишлов типига боғлиқ бўлади: тўғри тишловда горизонтал едирилиш, чуқур бекилишда ва чуқур тишловда вертикал курунишдаги едирилишлар кузатилади. Инсон ҳаёти давомида эмал ва дентиннинг едирилиш оқибатида йўқолиши кузатилади. Тишлар чиқгандан сўнг маълум даражада ишқаланиш оқибатида едирилади, у фақат эмаль қаватида бўлади, шунинг учун буни физиологик едирилиш дейилади. Бу ҳолатнинг яққол кўруниши тишлар жипслашиши, эмаль ва дентиннинг қаттиқлиги, овқат турига ва чайнов босимида боғлиқ бўлади. Физиологик едирилиш ҳам икки кўрунишда, яъни горизонтал ва вертикал бўлади. Горизонтал едирилиш кўруниши- кесувчи тишлар кесув қиррасида, қозик, пемоляр ва моляр тишлар дўмбоқчаларида кузатилади. Вертикал физиологик едирилиш тишларнинг контакт юзаларида кузатилиб, вақт ўтиши билан контакт майдончалар ҳосил қилади (Поспелов А. Н. 2000).

Гуњко В.Н (2003) Функционал окклюдзияни бузилиши билан борадиган ЧПЖБ касалликларини комплекс даволашда қуйидагиларни: оғиз бўшлиғи санациса, оғиздаги мавжуд бўлган протезларни коррекция қилиш, тишларни танлаб чархлаш, ортопедик ва ортодонтик даволаш, физиотерапия ва миогимнастика. ЧПЖБ касалликларини ортопедик даволашга қуйидаги ҳолатлар кўрсатма бўлиши мумкин. Тиш қаторларини бутунлигини бузилиши, окклюдзион мунособатини бузилиши, тишловни пасайиши заминида кечадиган юз жағ системаси фаолияти бузилишлари (дисфункциялар) ҳолатларида қўлланилади. Шундай қилиб ортопедик даволаш ЧПЖБ дисфункциясига олиб келадиган ва таъсир қилаётган патоген факторларни бартараф этиш ва муҳофаза қилишга қаратилган ортопедик даволаш доимий ва вақтинчалик даволаш аппаратлари қўйиш билан амалга оширилади. Вақтинчалик даволаш аппаратларига окклюдзион шиналар, пласмасса копланалар, иммедиад протезлар. Доимий даволаш протезлари олиб қуйиладиган ва олиб қуйилмайдиган. Окклюдзион шиналар – даволовчи профилактик аппаратлар (юкори ва пастки тиш қаторларига ўрнатилган). Бундай даволовчи шиналар мушак бўғим дисфункциясида, чиқиш олди ва одатий чиқишда диск силжиши, стоматоневролог симптомларни бартараф этиш учун бўғим боши ҳолатини нормаллаштиради ва окклюдзия баландлигини тиклайди. Бундан ташқари окклюдзион шиналар ишлатилади: мушак тонусларини пасайтиришга кумакчи ёрдам сифатида, тишларни гичирлаш, тишларни эзиш (босим) оғриқ симптомларни бартараф этиш, ЧПЖБ ўткир яллиғланиш касалликларида оғриқларни пасайтириш мақсадида.

Қисман иккиламчи тишсизликда ЧПЖБ касалликларини олдини олиш мақсадида, вақтинчалик пластмассали кўприксимон протезлар (каппалар) дан фойдаланилади. Пародонт касалликлари оқибатида кўп тишлар олинган бўлса тезкор протезлаш усули яъни имедиант – протезлардан фойдаланилади. Жағларни очувчи ва марказлаштирувчи шиналарни беморлар 3-6 ой, айрим ҳолатларда 1 йилгача тақиб юрадилар (фаолият бузилиш белгиларини йукотгунга қадар). ЧПЖБ дисфункциясини даволаш, уни келтириб чиқарадиган сабабларни бартараф қилишга қаратилиши керак. Ю.А.Петрососов бундай касалликларни даволашда олинмайдиган ажратувчи шиналарни 4-6 ой мобайнида физиотерапевтик муолажалар билан биргаликда олиб боришни таклиф қилади. Унинг фикрича бўғим дисфункцияси морфологик ўзгаришлар натижасида келиб чиқади. Аммо бошқа авторлар фикрича оғиз очишни чегараловчи шиналар фақат ЧПЖБ чиқишларида қўлланилиши керак. ЧПЖБ касалликларини даволашни келтириб чиқарадиган сабабларни бартараф этишга қаратилган. ЧПЖБ касалликларини даволовчи протезларни конструкцияси касалликни келиб чиқишига қараб танланади. Даволаш ишлари анъанавий усулларда: олинмайдиган ва олинадиган протезлар билан жағларни ажратувчи ва фиксация қилувчи каппалар қўйиш билан олиб борилади. ЧПЖБ касалликларини даволашда ишлатиладиган қоплама ва кўприксимон протезларни тайёрлашни ўзига хос томони: - бунда нафақат марказий окклюзия балки ён ва олд окклюзияларда шакллантирилган дўмбоқлар максимал контактда бўлиши керак. Дўмбоқларни шакллантириш фақатгина артикуляторга олиб бориши шарт. ЧПЖБ касалликлари ва тарқоқ патологик едирилишни даволаганда тишлов баландлиги ва марказий окклюзия ҳолатига бўғим боши жойлашувиға эътибор берилади.

Тишлов баландлиги 3-4 мм га пасайган ҳолатларда қўйма қоплама ёки штамп қалпоқ қилиб устига қўйма окклюзион накладка қўйилади. Агар патологик едирилиш оз миқдорда (2 мм гача) бўлса ва альвеоляр ўсиқни компенсатор ўсиши кузатилса бунда ён тишларга чархланмасдан штамп қоплама билан қопланади. Иккиламчи тўлиқ тишсизликда бўғим симптомлари қуйидаги ҳолларда кузатилади: тайёрланган протезлар тишлов паст ёки баланд бўлганда. Пастки жағни олд ва ён ҳаракатларида протез ва сунъий тишларни меъерий окклюзион контактларни бўлмаслиги, пластмассали сунъий тишларни едирилганида, стабилизациянинг етарли бўлмагани ҳолатларида. Шу сабабли тишлов баландлиги ва марказий окклюзияни аниқлаётган вақтда бўғим элементлари ҳолатини қўшимча рентгенологик текширган ҳолда, тишлов болишларини мослаштирган ҳолда олиб борилади (Бондарец Н.В. 1993).

ЧПЖБ касалликларини даволашда миогимнастика ёрдамида даволаш самараси яхшиланади. Миогимнастика профилактика ва чайнов мушаклари

гипертонуси ёки спазмида, пастки жағ ҳаракатининг чегараланиши ёки ҳаддан ташқари ҳаракатини бартараф этиш мақсадида қўлланилади. Миогимнастика чакка-пастки жағ бўғими ва чайнов мушаклари функцияларин тиклаш мақсадида тавсия этилади. Машқлар чайнов ва мимик мушаклар анатомик белгиларига қараб бўлинади. Қўллаш усулига қараб актив, пассив ва аралаш бўлади. Актив машқларни беморни ўзи чайнов мушаклар ёрдамида бажаради. Аралаш усулда бемор ўзи чайнов мушаклар ёрдамида ва ўзи қўли ёки врач қўли ёрдамида машқлар бажарилади. Пассив машқлар бемор ўзи ёки врач ёрдамида чайнов мушакларини палпация қилади. Миогимнастикани ўтказишда учала турини ҳам қўллаш керак, чунки бунинг самараси яхши бўлади (Никонов В.В.2001).

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки из адабиётлар билан танишар эканмиз ўсмирларда тиш қаторидаги тишларни йўқотиш натижасида келиб чиқадиган окклюзион сатҳ деформацияларни ва уларни чакка-пастки жағ бўғими ривожланишига таъсирини чуқурроқ ўрганиш кераклиги аниқ бўлди.

Шундай экан, ўсмирларда тиш қаторлари иккиламчи деформациялари – чакка пастки жағ бўғимидаги ўзгаришларни келиб чиқишида асосий этиологик факторларини аниқлаш ва бартараф этиш долзарб ва муҳим муаммолардан бири ҳисобланади.

Адабиётлар:

1. [ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS](#). S Gaffarov, S Sharipov - European Medical, Health and Pharmaceutical Journal, VOLUME 7, ISSUE 2, 2014. 16-18 page
2. [Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges](#). K Tashpulatova, M Safarov, S Sharipov, V Kim... - European Journal of Molecular & Clinical Medicine, Volume 07, Issue 02, 2020 6189-6193 page
3. ВЛИЯНИЕ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ НА МИКРОБИОЦЕНОЗ ПОЛОСТИ РТА. Н.Л. Хабилов¹, А.Н. Акбаров², О.Р. Салимов, Н.М. Алиева, Б.Г. Рахимов MEDICUS. 2016. № 6 (12). 82-85.
4. [Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта](#) М Сафаров, С Шарипов, Н Ярашева, О Очиллов, С Худойназаров, ...Stomatologiya 1 (1 (55)), 18-23
5. [COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR](#) XN Lukmanovich, SS Salomovich, A O'tkirbek, AZ Abdusattorovich Journal of new century innovations 14 (4), 152-154
6. [ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ](#) НЛ Хабилов, СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 150-151
7. [Kliniko-Funksionalnye izmeneniya polosti rta pri ispolzovanii metallokeramicheskix zubnyx protezov](#) А Иноятлов, Ф Ирсадиева, О Ражабов Stomatologiya 1 (2 (79)), 56-59
8. [ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ](#) СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 142-149

ТИШ ҚАТОРИДАГИ АНОМАЛИЯ ВА ДЕФОРМАЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИНИ АМАЛИЁТГА ТАДБИҚ ҚИЛИШ

*Тошкент Давлат Стоматология Институтини
Госпитал ортопедик стоматология кафедраси
Ассистент Шарипов Салим Саломович
Чоршанбиев Хасан Абдусалимович
Исроилов Азизбек Баходир Ўғли
Зиёдуллаев Бехруз Ботир Ўғли*

Аннотация: Ушбу илмий ишда тиш қаторидаги аномалия ва деформацияни олдини олишнинг замонавий усулларини амалиётга тадбиқ қилиш ҳақида адабиётлар шарҳланди.

Калит сўзлар: “протез”, “стоматология”, “дисфункция”, “пластинка”, “окклюзия”, “технология”, “ортопедия”.

Сўнги йиллар давомида тиш-жағ тизими аномалиялари ва деформацияларининг замонавий ташхислаш усуллари тадбиқ этилганлигига қарамасдан афсуски тарқалиш кўрсаткичи ҳар йили ўсиб бориши кузатилмоқда. Стоматологик касалликлар орасида тиш-жағ аномалиялари учраши ва тарқалганлиги бўйича тишлар кариеси ва пародонт касалликларидан кейин учинчи ўринни эгаллаб турибди [Онопа Е.Н., Bardsley P.F. 2004].

Мактаб ёшидаги болалар орасида оғиз бўшлиғи тўқима ва аъзоларидаги нуқсонлар, жумладан тиш-жағ аномалия ва деформациялари кўп учрайди. Мутахассислар таҳлилига кўра ҳозирги кунда Россия Федерациясида болалар ва ўсмирлар юз-жағ тизими ривожланиши давридаги нуқсонлар 75% кузатилади [Логинова Н.К1994].

Қатор илмий нашрлардан маълумки, тиш-жағ аномалиялари ва деформацияларининг ривожланиши полиэтиологик саналади. Жумладан, умумий этиологик омиллар: боланинг антенатал даврдаги нуқсонлари - туғилганда тана вазнининг камлиги, ҳомиладорлик ва туғилиш нуқсонлари, ҳомила ривожланишининг ортда қолиши, асаб тизимининг бузилиши, чақалоқлик даврида турли касалликлар билан касалланиш, овқат рационини бузилиши, рухий зўриқишлар: маҳаллий этиологик омиллар - зарарли одатлар натижасида тиш-жағ соҳаси фаолиятидаги салбий ўзгаришлар, сут тишларини нотўғри даволаш, сут тишларини эрта йўқотилиши, тиш қаторларидаги нуқсонларни вақтида бартараф этилмаслиги шулар жумласидандир [Виноградов

С.И., Шулькина Н.М., 1992; Камышева Л.И., Аникиенко А.А., 1995; Al-Khotani A. 2018].

Аксарият ҳолатларда болалар ўртасида тиш-жағ тизими аномалияларини эрта ташхиси ва даволаш муолажалар олиб борилмаслиги натижасида, ушбу нуқсонларнинг келиб чиқиши ва асоратларнинг олдини олиш масалалари ҳозирги куннинг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади [Минаева Р.Н. 1994; Малыгин Ю.М., Берсенева Е.Л. 2000; Bardsley P.F.2004].

Турли хил окклюзия аномалиялари мавжуд беморларни ретроспектив таҳлил қилиш орқали, болалар орасида тиш-жағ аномалияларининг тарқалганлик даражасини ўрганиш шуни кўрсатдики, эрта тиш алмашилиш даврида орофациал дисфункция тарқалганлик даражаси юқори бўлади. Ёши катталашиб бориши билан болаларда орофациал диссфункцияни ўрнини тиш-жағ аномалиялари эгаллайди ва юз-жағ соҳаси функционал бузилишларига ва чакка-пастки жағ бўғими ўзгаришларига олиб келади [Маннанова Ф.Ф., 1996].

Шуни ҳулоса қилиб айталикки зланишларимиз давомида 100 дан ортиқ адабиётлар билан танишиб, болалар ва ўсмирлар тишларини эрта йўқотиш сабаблари кўрсатилганлигини аниқладик, аммо тишларни эрта йўқотишни даволаш ва асоратларни олдини олиш ҳақида изланишлар мавжуд эканлигини бизни қовонтирди ва келажакда шукаби изланишлар натижасидан янада янги ютуқларга эришиш мумкинлиги аниқ равшан кўриниб бизни бу йўналишда янги-янги ютуқларга эришишимиз мумкинлигини кўрсатиб беради.

Адабиётлар

1. [ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS](#). S Gaffarov, S Sharipov - European Medical, Health and Pharmaceutical Journal, VOLUME 7, ISSUE 2, 2014. 16-18 page
2. [Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges](#). К Tashpulatova, M Safarov, S Sharipov, V Kim... - European Journal of Molecular & Clinical Medicine, Volume 07, Issue 02, 2020 6189-6193 page
3. ВЛИЯНИЕ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ НА МИКРОБИОЦЕНОЗ ПОЛОСТИ РТА Н.Л. Хабилов¹, А.Н. Акбаров², О.Р. Салимов, Н.М. Алиева, Б.Г. Рахимов MEDICUS. 2016. № 6 (12). 82-85.
4. [Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта](#) М Сафаров, С Шарипов, Н Ярашева, О Очилов, С Худойназаров, ...Stomatologiya 1 (1 (55)), 18-23
5. [COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR](#) XN Lukmanovich, SS Salomovich, A O'tkirbek, AZ Abdusattorovich Journal of new century innovations 14 (4), 152-154

6. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ

НЛ Хабилов, СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 150-151

7. Kliniko-Funksionalnye izmeneniya polosti rta pri ispolzovanii metallokeramicheskix zubnyx protezov

А Иноятлов, Ф Ирсалиева, О Ражабов Stomatologiya 1 (2 (79)), 56-59

8. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 142-149

ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ

*Тошкент Давлат Стоматология Институтини
Госпитал ортопедик стоматология кафедраси
Т. Ф. Д., Профессор Хабилов Нигман Лукманович
Ассистент Шарипов Салим Саломович
Ортопедик стоматология пропедевтика кафедраси
Ассистент Алимов Ўткирбек
Наманган шаҳар 3 - оилавий поликлиника бош врач
Абдурахимов Зоҳид Абдусатторович*

Аннотация: Ушбу мақоламизда тишсиз жағнинг протезлар ва обтураторлар бўлганда гигиеник ҳолатини баҳолашнинг усуллариغا, адабиётлар тахлили ҳақида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: “протез”, “стоматология”, “имплантат”, “пластинка”, “окклюзия”, “технология”, “ортопедия”, “стабилизация”, “қолип”, “эластик”, “резорбция” “обтуратор”.

Тишларни даволаш самарадорлиги ва протезлашнинг муваффақияти асосан оғиз бўшлиғи ва протезларнинг гигиеник ҳолати, беморларнинг шахсий гигиенаси қобилияти ва пухталиги билан белгиланади.

Олинадиган пластинкали протезининг гигиеник ҳолатини индексли баҳолашни объективлаштиришга уриниш А. В. Годз томонидан амалга оширилган. Гигиенани баҳолаш протез асосининг оғиз ва ички юзаларга бўялган майдонини баҳолаш натижалари ва frontal сунъий тишларнинг pigment бўялиш даражасига кўра гигиеник ҳолат натижалари йиғиндисидан иборат бўлди. Асоснинг гигиенасини баҳолаш нуқта тизимида мувофиқ амалга оширилди; [-] - агар қаттиқ бляшка ва (ёки) фуксин асос сиртининг 50% дан кўпроғини бўяшса; [- +] агар 25 дан 25 гача бўлган сиртни қаттиқ бўяш бўлса 50%; [+] Юзанинг 10% қаттиқ бўялиш ёки яқка доғлар тўпламига ега; [++] - умумий сони 10 дан 20 гача бўлган яқка бўялиш доғлари; [+++] - асоснинг 10 дан кам соҳаларидаги битта pigment бўялишидир. Сунъий тишларнинг гигиеник ҳолати уларнинг бўялиш даражасига кўра баҳоланди: [-] барча тишларнинг тўлиқ бўялиши; [- +] - тишларнинг кронштейнлари; [+] - тишларнинг кронштейнлари; [++] - йўқлик сунъий тишларни бўяш. Ҳисоблаш анча вақт талаб этади. Муаллиф пигментация майдони қандай аниқланганлиги ва ҳисобланганлигини батафсил баён

қилмайди. Эҳтимол, бу борада тавсия этилган усул стоматология фани ва амалиётида қўлланилмайди.

Л. Я. Коуссевицкий., Е. Амбжорнсен, Ж. Рисе бўйича индексли баҳолаш орқали олинадиган ортопедик структуранинг гигиена даражасини очиб берди. Шу билан бирга, тўрт балли шкала бўйича протез асосининг бешта бўлими соҳасида бляшка миқдорини тахмин қилади: 0-бляшка йўқ; 1-бляшка фақат тўмтоқ асбоб билан қириб ташланганда сезилади; 2-ўртача бляшка тўпланишининг мавжудлиги; 3 - мўл-кўл бляшка мавжудлиги.

Олиб ташланадиган протезнинг ушбу гигиена индексининг камчиликлари фақат юмшоқ бляшка баҳолашдир. Индекс қаттиқ бляшка рўйхатдан ўтказмайди.

V. V. Афанасева протез базасининг айрим жойларида бляшка миқдорини тахмин қилиш орқали 1982 йилда Е. Амбжорнсен ва Ж. Рисе томонидан таклиф қилинган олинадиган протезларнинг гигиеник ҳолати индексини ўзгартирди. Муаллиф протезлар гигиенасини тагликнинг ички ва ташқи юзасини ўрганиш орқали баҳолаган. Бляшка юқори жағнинг тўлиқ олинадиган пластинка протезининг ички юзасида 7 зоналарида қайд этилган: кесувчи папилла соҳасида; протез асосининг ички юзасида medial чизиқ чизиш орқали аниқланган иккита зонада, юқори жағ френулумининг учини белгилайдиган нуқтадан Палатин чоклари бўйлаб протезнинг distal чегарасигача чўзилган, уни ушбу чизиқнинг маркази бўйлаб чизилган перпендикуляр ва протез соҳасида жойлашган. Йўқолган тишлар 1,4 ва 2,4; иккала максилларар туберкулаларнинг энг узоқ зоналарида, тахминан 1,7 ва 2,7 этишмаётган тишлар жойларидадир. Бундан ташқари, муаллиф полимер тикув чизиғи бўйлаб жойлашган олтинчи ва еттинчи зоналарни ва тахминан 1,4, 2,4 этишмаётган тишлар жойларида чизилган иккита перпендикулярни тақдим этди. 1.7 ва 2.7. Олиб ташланадиган протезде мавжуд бўлган бляшка миқдори визуал равишда ва тиш зондидан фойдаланган ҳолда баҳоланди. Тадқиқот натижалари мезонларга мувофиқ ҳар бир секторда коэффициентлар кўшиб, нуқта тизими бўйича баҳоланди. V. V. да протез гигиенасини индексли баҳолашда баллар оралиғи бўлишига қарамай. Афанасиева кенгайтирилади ва протезнинг ички ва ташқи томонларида гигиеник ҳолат ҳисобга олинади, ўзгартирилган гигиена индексиде қаттиқ бляшка қайд этилмайди.

S. I. Виноградов таклиф этган оғиз гигиенасини баҳолаш усули ва бошқ. [35] дентофасиял аномалияларни собит ортодонтик тузилмалар билан даволашда қўлланилади ва олинадиган протез тузилмалари гигиенасини баҳолаш учун экстраполяция қилинмайди.

А. Г. Климов протезларнинг гигиена даражасини протез асосидаги бляшка соҳаси бўйича баҳолаган. Олиб ташланадиган протезлар Муаллиф томонидан

Лугол эритмаси билан олиб борган. Бўялганидан 2-3 минут ўтгач протез илик сув солинган патнисда чайилди. Протезнинг гигиеник ҳолати даражаси протездаги юмшоқ плаканинг пигментация майдонига қараб аниқланди. Ҳисоблаш ташқи ва ички юзалар учун алоҳида амалга оширилди, шундан сўнг у ўртачаси ҳисобланди.

Бироқ, олинадиган протез тузилмаларининг гигиеник ҳолатини аниқлаш учун мавжуд кўрсаткичлар жағ протезлари - obturatorлар учун тўлиқ мос эмаслиги ва бусоҳада қилинадиган ишланмаларда эҳтиёжнинг мавжудлигини кўрсатади. Албатта гигиеник усул ишланмалар учун бир қанча усуллар мавжуд бўлиб мавжуд усуллар инсон организмга малжалланган. Темир ва пластмассаларга мўлжалланган усуллар саёз ва бирқанча камчиликка эгадир.

Адабиётлар:

1. [ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS](#). S Gaffarov, S Sharipov - European Medical, Health and Pharmaceutical Journal, VOLUME 7, ISSUE 2, 2014. 16-18 page
2. [Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges](#). K Tashpulatova, M Safarov, S Sharipov, V Kim... - European Journal of Molecular & Clinical Medicine, Volume 07, Issue 02, 2020 6189-6193 page
3. ВЛИЯНИЕ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ НА МИКРОБИОЦЕНОЗ ПОЛОСТИ РТА Н.Л. Хабилов1, А.Н. Акбаров2, О.Р. Салимов, Н.М. Алиева, Б.Г. Рахимов MEDICUS. 2016. № 6 (12). 82-85.
4. [Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта](#) М Сафаров, С Шарипов, Н Ярашева, О Очилов, С Худойназаров, ...Stomatologiya 1 (1 (55)), 18-23
5. [COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR](#) XN Lukmanovich, SS Salomovich, A O'tkirbek, AZ Abdusattorovich Journal of new century innovations 14 (4), 152-154
6. [ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ](#) НЛ Хабилов, СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 150-151
7. [ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ](#) СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 142-149
8. [Kliniko-Funksionalnye izmeneniya polosti rta pri ispolzovanii metallokeramicheskix zubnyx protezov](#) А Иноятов, Ф Ирсалиева, О Ражабов Stomatologiya 1 (2 (79)), 56-59

ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИ ВА ТИШЛОВ АНАМАЛИЯЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРХИ

*Тошкент Давлат Стоматология Институтини
Госпитал ортопедик стоматология кафедраси*

Ассистент Шарипов Салим Саломович

Исмоилов Сухроб Абдулла ўғли

Азизов Усмонжон Маъмуржон ўғли

Агабеков Нурлан Солибек ўғли

Аннотация: Ушбу мақолада чакка-пастки жағ бўғими дисфункцияси ва тишлов анамалияларига адабиётлар шархланди.

Калит сўзлар: “протез”, “стоматология”, “дисфункция”, “пластинка”, “окклюзия”, “технология”, “ортопедия”.

Чакка-пастки жағ бўғими дисфункцияси комплекс даволанади. Даволаш икки этапда олиб борилади. Биринчи босқичда ортопедик, физиотерапевтик ва бошқа даволашларни қўллаб, касаллик келиб чиқиш сабабини бартараф этиш ва пастки жағ ҳаракат ҳолатларини нормаллаштиришга қаратилади. Иккинчи босқичда пастки жағ тузатилган ҳолатини доимий ортопедик конструкция ва протезлар билан маҳкамланади (Никонов В.В.. 2001).

Шиналар икки кўриниши: стабилизацияловчи ва репозицияловчи бўлади. Биринчи тури консерватив даволашда қўлланилади, қачонки пастки жағни суриш керак бўлмаганда. Шиналарнинг иккинчи тури пастки жағ ҳолатини ўзгартирганда қўлланилади. Пастки жағ жағнинг оптимал ҳолати аниқлангандан кейин, бўғимда оғриқ ва қирсиллаш камайгандан кейин репозицияловчи шиналар стабилизацияловчи шиналарга ўзгартирилиши керак. (Szyszka-Sommerfeld L 2018).

Чакка-пастки жағ бўғими дисфункциясида окклюзион шиналарни қўллаб ижобий натижалар олинган. Бўғимдаги оғриқ, кулоқ ва бошдаги оғриқлар, оғизни очиш чегараланганлиги бартараф бўлган. 89,4 % ҳолатда хурургик даволашга кўрсатма йук. Белгиларнинг ўртача йўқолиш вақти 23 кун, тўлиқ йўқолиши 3-4 ойдан кейин бўлади (J. Dent.- 2004).

Чакка-пастки жағ бўғими ички бузилишларини даволашда ҳаво шар насоси усулини қўллаб, бўғим бўшлиғидаги ёпишишни бартараф этади. Силикон ёки латексли шар кулоқ ичига киритилиб шиширилади. Даволашдан кейин бемор ахволи яхшиланди. Бу даволаш билан бирга физиотерапияни ҳам бирга олиб ориш керак бўлади (Garrocho-Rangel A., 2018).

Чакка-пастки жағ бұғими дисфункция синдромида тана ва юз мушаклари оғриқ симптомини бартараф этиш учун совуқ қўлланилади. Бу усулнинг камчилиги баъзи бир беморларда мушакларнинг узок вақт спастик қишқариши кузатилади (Perez C.N.2018).

24 ёшдан 65 ёшгача тишлов аномалиялари ва тиш қатори нуқсонлари бўлган беморлардаги тишлов баландлиги пасайиши билан кечган тишлар патологик едирилиши кузатилган. Ортопедик даволаш 56 нафар беморда (20 нафар эркак ва 36 нафар аёллар) ўтказилган. Беморлар чайнаш бузилганлигидан, патологик тишлов ва патологик едирилиш оқибатида эстетик нормаларнинг бузилганлигидан ва турли таъсиротларга тишларнинг сезувчан бўлиб қолганлигидан шикоят килади. Беморларда шунингдек лаб, лунж, тил шиллик қаватларининг едирилган тишларни ўткир қирраси билан жароҳатланишлари кузатилган. 10 нафар беморда каттик танглай олд қисми шиллик қавати ва пастки жағ оғиз дахлизи шиллик қавати жароҳати, ҳамда 5 нафар беморда лаб бичилиши кузатилган. Текширилган беморларнинг 14 нафарида дисталь тишлов, 15 нафарида медиал тишлов, 13 нафарида чуқур тишлов ва 14 нафарида кесишган тишлов. Беморлар текширилганда Нигматов Р.Н. (2000) тишлар патологик едирилиш кўриниши тишлов аномалияси ва кесувчи тишлар ёпилиш даражасига боғлиқлиги аниқланган.

Биз шуни хулоса қилиб айтамызки юқоридаги адабиётлар билан танишиб ушбу йўналишда изланишлар олиб бориш, янги ютуқларга эришиш мумкинлиги кўпчиликка фойдали эканлигини билдириб қоламиз.

Адабиётлар

1. [ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS](#). S Gaffarov, S Sharipov - European Medical, Health and Pharmaceutical Journal, VOLUME 7, ISSUE 2, 2014. 16-18 page
2. [Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges](#). K Tashpulatova, M Safarov, S Sharipov, V Kim... - European Journal of Molecular & Clinical Medicine, Volume 07, Issue 02, 2020 6189-6193 page
3. ВЛИЯНИЕ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ НА МИКРОБИОЦЕНОЗ ПОЛОСТИ РТА Н.Л. Хабилов1, А.Н. Акбаров2, О.Р. Салимов, Н.М. Алиева, Б.Г. Рахимов MEDICUS. 2016. № 6 (12). 82-85.
4. [Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта](#) М Сафаров, С Шарипов, Н Ярашева, О Очилов, С Худойназаров, ...Stomatologiya 1 (1 (55)), 18-23
5. [COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR](#) XN Lukmanovich, SS Salomovich, A O'tkirbek, AZ Abdusattorovich Journal of new century innovations 14 (4), 152-154

6. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ

НЛ Хабилов, СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 150-151

7. Kliniko-Funksionalnye izmeneniya polosti rta pri ispolzovanii metallokeramicheskix zubnyx protezov

А Иноятлов, Ф Ирсадиева, О Ражабов Stomatologiya 1 (2 (79)), 56-59

8. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 142-149

9. Нигматов Р.Н., Якубова Ф.Х., Хабиев Р.Т. Нормализация окклюзии путем избирательного пришлифовываниям зубов химическим способом //Stomatologiya. 2000.№1.-С.40-42.

ИМПЛАНТАТЛАРНИНГ ИНСОН ҲАЁТЧАНЛИГИГА ТАЪСИРИ

Тошкент Давлат Стоматология Институтини

Авезов Баҳром Икромович

Муродов Элдор Шавкат ўғли

Жалилов Элдор Равшанович

Пардабоев Шахзод Шавкат ўғли

Аннотация: Ушбу илмий ишимизда имплантатларнинг инсон ҳаётчанлигига таъсирини, инсоннинг умрини узайтиришига имплантациянинг ўрни ҳақида сўз юритдик.

Калит сўзлар: “протез”, “стоматология”, “имплантация”, “пластинка”, “окклюзия”, “технология”, “ортопедия”.

Чайнаш тизимини мослаштириш бўйича тадқиқотлар шуни кўрсатдики, суяк ичи имплантлар билан маҳкамланган тўлиқ олинадиган протезлар "анъанавий" тўлиқ олинадиган протезларга қараганда кўпроқ функционал қийматга эга. Суяк ичи имплантларга ўрнатилган протезларнинг бундай конструкциялари бўлган беморларда юз-жағ ва юз тизимидаги мослашув жараёнлари қўлланилгандан 4-5 ой ўтгач яқунланди. Ушбу факт аниқ ва ўзига хос бўлмаган анкеталар ёрдамида аниқланди, бу эса реабилитация технологиясини, шу жумладан олинадиган протез ва тиш имплантларини қўллаган беморларнинг кўпчилигида ҳаёт сифатини яхшилаш тенденциясини аниқлашга Хабилов Н. Л. Шарипов С.С. (2022) имкон берди.

Шуни таъкидлаш керакки, бугунги кунда тиш имплантологияси ҳолатини ўзгартирган концепция шаклланган. Кейинчалик ривожланган имплантларни яратиш ва имплантациянинг турли усулларини жорий этиш истиқболлари очилди. Имплантация кўпинча анъанавий тўлиқ олинадиган протез беморга мос келмаса қўлланилади. Шиллиқ қаватнинг ёпилиши нутқнинг бузилишига ёки протезлар келтириб чиқарадиган асимптоматик стоматитга олиб келиши мумкин. Тиш имплантацияси олинадиган пластинка тиш протезининг чегараларини қисқартиришга имкон беради ва шу билан уни ишлатиш учун кўпроқ қулайлик яратади. Кексаларнинг деярли ярмидан кўпида юқори жағ бўшлиқлар соҳаси, фронтал тишлар соҳаси ва пастки жағ кесув тишлар соҳасида атрофиядаражаси юқори бўлиб, протезлашга ноқулайлик туғдиради. Шу билан бирга, тиббий даволаниш тактикасини танлаш беморнинг хоҳиши, унинг соматик ҳолати ва иқтисодий имкониятлари каби омилларга боғлиқ бўлиб, бу албатта жарроҳлик ва кейинги ортопедик реабилитация усулларини танлашга таъсир қилябди.

Импантация тишларнинг тўлиқ йўқлиги бўлган беморларда олинмайдиган ортопедик тузилмалар тиш имплантларига маҳкам ўрнашишига имкон беради. Тиш имплантларига асосланган ортопедик тузилмалар беморларнинг умрини 10% дан 30% гача узайтириши эҳтимолдан йироқ эмас, аммо, шубҳасиз, бундай протезлар ҳаёт сифатини яхшилайти ва барча ёшдаги одамларнинг ижтимоий мослашуви жараёнини осонлаштиради, қариялар ва қариялар учун эса тўлиқ ҳаёт учун рағбатдир. Шу муносабат билан стоматологияда ушбу йўналишни яхшилайдиган технологияларни ривожлантириш тўхтамайди.

Шуни хулоса қилиб айтиш мумкинки технологик изланишлар билан бир қаторда, тиш имплантлари асосида турли хил протез конструкциялари билан тишлари тўлиқ бўлмаган беморларни ортопедик даволаш стандартларини ишлаб чиқиш керак, бу эса молиялаштириш имкониятлари чекланган стоматологик хизматларнинг ўсиб бориши, мавжуд технологиялар ҳақида маълумотларнинг кўплиги билан боғлиқ. Тафовут - тиш шифокори томонидан тўлиқ клиник қарорларни қабул қилиш жараёнини мураккаблаштиради, бу асосиз хизматлардан тўғри кўрсатмаларсиз фойдаланишнинг юқори частотаси, профилактика, диагностика ва даволашнинг айрим усулларига розиликнинг йўқлиги, шунингдек натижани олиш жараёнини назорат қила олмаслик билан таъминланади.

Адабиётлар

1. [ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS](#). S Gaffarov, S Sharipov - European Medical, Health and Pharmaceutical Journal, VOLUME 7, ISSUE 2, 2014. 16-18 page
2. [Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges](#). K Tashpulatova, M Safarov, S Sharipov, V Kim... - European Journal of Molecular & Clinical Medicine, Volume 07, Issue 02, 2020 6189-6193 page
3. ВЛИЯНИЕ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ НА МИКРОБИОЦЕНОЗ ПОЛОСТИ РТА Н.Л. Хабилов¹, А.Н. Акбаров², О.Р. Салимов, Н.М. Алиева, Б.Г. Рахимов MEDICUS. 2016. № 6 (12). 82-85.
4. [Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта](#) М Сафаров, С Шарипов, Н Ярашева, О Очилов, С Худойназаров, ...Stomatologiya 1 (1 (55)), 18-23
5. [COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR](#) XN Lukmanovich, SS Salomovich, A O'tkirbek, AZ Abdusattorovich Journal of new century innovations 14 (4), 152-154

6. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ

НЛ Хабилов, СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 150-151

7. Kliniko-Funksionalnye izmeneniya polosti rta pri ispolzovanii metallokeramicheskix zubnyx protezov

А Иноятлов, Ф Ирсалиева, О Ражабов Stomatologiya 1 (2 (79)), 56-59

8. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 142-149

9. Нигматов Р.Н., Якубова Ф.Х., Хабиёв Р.Т. Нормализация окклюзии путем избирательного пришлифовываниям зубов химическим способом //Stomatologiya. 2000.№1.-С.40-42.

ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗАРО ТАЪСИРИ

*Тошкент Давлат Стоматология Институтининг
Госпитал ортопедик стоматология кафедраси
Т. Ф. Д., Профессор Хабилов Нигман Лукманович
Ассистент Шарипов Салим Саломович
Ортопедик стоматология пропедевтикаси кафедраси
Т. Ф. Д., Доцент Салимов Одилхон Рустамович
Ассистент Алимов Ўткирбек*

Аннотация: Ушбу мақоламизда тишсиз пастки жағ суяк тўқимаси тузилмаларининг суяк ичи тиш имплантларига асосланган олинадиган тиш протезлар билан ўзаро таъсирини адабиётлар шарҳи ҳақида тўхталиб, бугунки даврда эҳтиёждан келиб чиқиб имкониятнинг мавжудлиги ҳақида сўз юритдик.

Калит сўзлар: “протез”, “стоматология”, “имплантат”, “пластинка”, “окклюзия”, “технология”, “ортопедия”, “стабилизация”, “қолип”, “эластик”, “резорбция”.

Тишлари тўлиқ бўлмаган беморларни реабилитация қилиш шоякин ва ҳали ҳам тўлиқ ҳал қилинмаган муаммо ҳисобланади.

Беморларнинг тахминан 30% ишлаб чиқарилган тўлиқ олинадиган пластинка протезларидан фойдаланмайди анатомик, физиологик, клиник, технологик, психологик ва бошқа сабабларга кўра. Протезларга тоқат қилмасликнинг олдини олишнинг учта соҳасини ажратиш одатий ҳолдир: ишлатилган таркибий материалларни такомиллаштириш ва протезларни ишлаб чиқаришнинг клиник ва лаборатория босқичлари, протез ётоқ тўқималарининг прогрессив атрофиясини олдини олиш, протезлашдан олдин протез ўрнини тайёрлашнинг жарроҳлик усулларида фойдаланиш. Бу соҳаларнинг барчаси янада мукамал ва пухта ривожланишни талаб этади.

Енг катта қийинчиликлар, айниқса, оғиз бўшлиғи ноқулай шароитларда, пастки жағнинг тишлари тўлиқ йўқлиги билан беморларнинг даволашда пайдо бўлади ва олинадиган протез учун муваффақиятсиз психо-эмоционал мослашишлар мавжуд. Бундай беморларда бузилган функцияларни самарали тиклашнинг усулларида бири бу тиш имплантациясидир.

Имплантларни ўрнатишга қарши кўрсатмаларни белгилайдиган муҳим омил-бу жағдаги барча тишларни олиб ташлаганидан кейин суяк тўқимасини миқдорий ва сифатли қайта камайишидадир. Шунинг учун жағнинг атрофияси,

унинг паст минирал зичлиги, суяк пайвандлашга қарши кўрсатмалар билан боғлиқ, биомеханик муаммолар мавжуд бўлганда, собит тузилмалар билан кейинги протезлаш учун кўплаб имплантлардан фойдаланиш қийин бўлиши мумкин.

Шу муносабат билан, олинадиган протез аниқламай яхшилаш жойлаштирадиган кичик қатор ўрнатиш учун тез-тез асослар бор. Ушбу ёндашув тўлиқ олинадиган пластинка протезларига нисбатан бир қатор афзалликларга эга:

- ✚ протезнинг стабилизацияси ва мувозанатини яхшилашга имкон беради;
- ✚ тўлиқ олинадиган протезни ўсимталар бўлмаган тоифадан кўллаб-қувватловчига ўтказилади;
- ✚ жағнинг нисбати физиологик бўлмаган вариантлари билан тишларни созлашни амалга ошириш;
- ✚ олинадиган пластинкали протез юкини камайтириш билан унинг асосини мустаҳкамлаш орқали олинадиган протезнинг ишлаш муддатини ошириш;
- ✚ алвеоляр тизманинг резорбциясини секинлаштиради;
- ✚ юзнинг юмшоқ тўқималарининг асосини кўллаб-қувватлаш орқали беморнинг кўринишини яхшилаш.

Маълумки, имплантларни танлаш ва протезни лойиҳалаш асослари протез ўрнининг ҳолатига, бошқа умумий ва маҳаллий омилларга боғлиқ. Бугунги кунда пастки суяк атрофи, ҳажми ва зичлиги даражаси ва турига қараб, беморларнинг ушбу туркумга кирувчи даволаш жарроҳлик ва протез босқичларини режалаштириш учун оқилона тавсиялар мавжуд.

Имплантация тизими ва суякнинг биомеханик мувофиқлигини таъминлайдиган, протезларнинг фиксацияси ва узоқ муддатли ишлашининг ишончлилигини оширадиган бундай шахсий ёндашувни тиш имплантацияси атрофидаги тўқималарнинг босим-кучланиш ҳолати ва олинадиган протез элементлари, хавфсиз юк даражаси аниқламасдан суякларни қайта тиклаш учун амалга ошириш мумкин эмас.

Пластинкали протезларини бир-бирига ўхшаш имплантларни ўрнатишни биомеханик асослаш муаммоларини ҳал қилиш учун турли хил математик ва физик моделлардан фойдаланилади, сўнгра тензометрик, голографик, поларизация-оптик ва математик таҳлилга эришилади. Енг иқтисодий жиҳатдан кенг, истикболли ва қулай математик моделлаштириш ва муайян клиник вазиятда стоматологик жойлаштириладиган ҳолатлар сонли элемент таҳлили ҳисобланади.

Пастки суяк тўқимаси тузилмаларининг ўзаро таъсирининг биомеханик асосларидан ва турли хил дизайндаги тўлиқ олинадиган протезлардан фойдаланиш, иккинчисини тиш ичи имплантларига маҳкамлаш орқали суяк тўқималарининг механик хусусиятларини моделлаштиришни ўз ичига олади. Суяк ичи ва кортикал суякка келсак, улар батафсилроқ ўрганилган. Суяк ичи ва кортикал суякнинг механик хусусиятларининг зичлиги ва инсоннинг шахсий хусусиятларидан этарли даражада мустақиллиги тўғрисидаги маълумотларнинг ишончлилиги аҳолини ўрганиш доирасида тасдиқланган. Бу маълумотлар минераллашган тўқималарнинг турли биомеханик структураларини ҳисоблашларда бир неча бор қўлланилган.

Губкали суякнинг эластик механик хусусиятларини аниқлашда муаммолар пайдо бўлади. Ҳақиқат шундаки, унинг ғоваклилиги шахсий хусусиятга эга ва беморнинг соғлиғига сезиларли даражада боғлиқ бўлиши мумкин. Шунини таъкидлаш керакки, агар суяк зичлиги кўриб чиқиладиган гуруҳдан соғлом ўртача беморга қараганда юқори бўлса, унда бу структуранинг заифлашишига олиб келмайди ва биологик тизим учун руҳсат этилган юкларни чекламайди. Губкали суяк зичлигининг тегишли пасайиши билан ғоваклиликнинг ошиши, шубҳасиз, бундай чекловларни келтириб чиқаради. Суяк зичлигини аниқлаш учун компьютер ёки магнит-резонанс томографияга афзаллик айтилади.

Ҳисоблаш схемалари пастки қаватни микдорий ва сифат хусусиятларига, Ҳоунсфилд шкаласининг тегишли бирликларига, жағнинг қўллаб-қувватловчи тўқималарининг физик хусусиятларига кўра таснифлашга асосланган.

Кўриб чиқиладиган пастки жағнинг барча моделлари шимгичли суяк тўқималарининг атрофияси ва зичлиги белгиларига қараб таснифланган. Пастки қаватнинг тўққизта шартли асос қилиб олинган - суяк зичлиги П1, П2, П3 нинг уч хил қиймати ва а, Б, С атрофияларининг учта даражаси учундир.

Жуда кўп муаллифлар тишларни тўлиқ йўқлигида, жойлаштирадиган олинадиган протез аниқлаш яхшилаш учун тўқималараро соҳада ўрнатилган бўлиши керак, деб қабул қилишган. Бу шахсий жағнинг регистри билан чекланган эмас ва жойлаштирадиган сони камида икки та бўлиши керак бўлса, узоқлиги жойлаштирадиган узунлигига камида 10 мм бўлиши ҳам яхшидир.

V. R. Шашмурина ва бошқ. имплантларга асосланган тўлиқ олинадиган протезларнинг дизайнини оптималлаштиради, биомеханик тизим элементлари орасидаги юкни тенг тақсимлашни таъминлайди, беморларнинг жарроҳлик ва ортопедик даволаш босқичларини режалаштириш алгоритминини ишлаб чиқишган. Тишларнинг тўлиқ йўқлигида, энг истиқболли технология-бу тиш имплантларига асосланган олинадиган тиш протезлардан фойдаланиш ҳисобланиб келябди.

Шуни хулоса қилиб айтиш мумкинки, анъанавий стоматологик имплантат ва мини-имплантлардан фойдаланиш орқали тишлари тўлиқ бўлмаган беморларни ортопед-стоматолог даволаш самарадорлигини ошириш бўйича адабиётларда мавжуд бўлган маълумотлар, тадқиқотчиларнинг ушбу муаммога илмий ва амалий қизиқишини кўрсатади, аммо имплантат ва мини-имплантлар учун маълум бир илмий техниканинг афзаллиги тўғрисида келишув мавжуд эмас. Бундан ташқари, ушбу усулларнинг аксарияти паст аниқликка эга, бу ишончликка эътибор берилмаган ишланмалардан кўриниб туради. Ҳозирги замонавий имплантология соҳасининг ривожланиш босқичлари ҳали-ҳамон давом этмокда экан, маълум бир кўрсаткичда тўхталишнинг ўзи мумкин эмаслигини кўрсатиб туради.

Адабиётлар

1. [ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS](#). S Gaffarov, S Sharipov - European Medical, Health and Pharmaceutical Journal, VOLUME 7, ISSUE 2, 2014. 16-18 page
2. [Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges](#). K Tashpulatova, M Safarov, S Sharipov, V Kim... - European Journal of Molecular & Clinical Medicine, Volume 07, Issue 02, 2020 6189-6193 page
3. ВЛИЯНИЕ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ НА МИКРОБИОЦЕНОЗ ПОЛОСТИ РТА Н.Л. Хабилов¹, А.Н. Акбаров², О.Р. Салимов, Н.М. Алиева, Б.Г. Рахимов MEDICUS. 2016. № 6 (12). 82-85.
4. [Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта](#) М Сафаров, С Шарипов, Н Ярашева, О Очилов, С Худойназаров, ...Stomatologiya 1 (1 (55)), 18-23
5. [COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR](#) XN Lukmanovich, SS Salomovich, A O'tkirbek, AZ Abdusattorovich Journal of new century innovations 14 (4), 152-154
6. [ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ](#) НЛ Хабилов, СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 150-151
7. [Kliniko-Funksionalnye izmeneniya polosti rta pri ispolzovanii metallokeramicheskix zubnyx protezov](#) А Инояттов, Ф Ирсадиева, О Ражабов Stomatologiya 1 (2 (79)), 56-59
8. [ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ](#) СС Шарипов, А Ўткирбек, АЗ Абдусатторович Journal of new century innovations 14 (4), 142-149

THE CLASSIFICATION OF POLYSEMY AND VARIATION IN ENGLISH VERBS

Tursunboyeva Baxtigul Sultonali kizi

The second year student of master's degree, Fergana State University

Usmonova Dono Sotvoldiyevna

The senior teacher of English language department

Abstract: The current state of scientific development of topical problems of linguistics, the tasks of lexicology, the prospects for the general development of the theory of meaning and evaluation necessitate the search for linguistic innovations, a new look at previous problems and involve many questions that have not been studied comparatively in the orbit of scientific research in linguistics.

Keywords: lexicology, semasiology, polysemy, monosemy, diachronic, synchronic, verb, force-dynamic, basis.

Lexicology is the field that studies lexical units of the language, as well as polysemous words. The branch of lexicology that studies the semantic structure of words and related phenomena is called semasiology. Some words have only one lexical meaning, some have two or more lexical meanings. According to this feature, they are divided into two:

1. Words having only one lexical meaning, i.e. monosemy;
2. Words having two or more lexical meanings, i.e. polysemy.

All language units are grouped into two groups: monosemantic and polysemantic, of which polysemantic language units require special attention. Polysemy is characteristic of both lexical units and grammatical units. Accordingly, there are two types of polysemy:

1. Lexical polysemy is the phenomenon of polysemy in lexical units;
2. Grammatical polysemy is the phenomenon of polysemy in grammatical units.

There are two types of lexical polysemy:

1. Lexical polysemy is the phenomenon of multiple meanings in words;
2. Phraseological polysemy is the phenomenon of polysemy in phrases.

Monosemy is considered to be characteristic of the period of initial use of a newly created word and a newly acquired word. Terms are also usually monosemantic. Among monosemantic words conditionally, proper nouns are also included. Each word is monosemantic according to its creation: it appears as the name of an object, sign, relation. Later, it serves as a name for other events, thus changing its meaning and developing it. As a result, various shifts in the meaning of the word occur, so as one of the consequences, a monosemantic word turns into a polysemantic word.

Lexical polysemy is a multifaceted and complex phenomenon. The development of the lexical meaning of almost every word requires a concrete, individual approach. Therefore, it is very difficult to define and systematize lexical meanings. General opinions about the polysemy of the word usually serve only to create an idea about the development of the lexical meaning of the word. The lexical meanings of simple polysemantic words act only as a category to which they belong. They include all polysemantic words related to verbs and pronouns in the Uzbek language. That is, the lexical meanings of words belonging to the group of verbs and pronouns do not fulfill the function of another group. It is not difficult to understand this idea if it is interpreted in polysemantic words related to the verb group. Because words belonging to the verb group generally have their own form in Turkic languages, they do not accept the forms of other groups in their pure state, and do not perform the function of other groups. It should be noted that the verb has not entered into any special form, and in the case of a pure verb, it does not function as a different category based on any lexical meaning. If one of the characteristic forms of the verb is an adjective, adverb, or noun of action, it will inevitably change to another category. In any case, this is characteristic of the characteristic form of the verb. It should be explained differently that the lexical meanings of the words belonging to the pronoun category do not appear in the function of another category. Because the word belonging to the pronoun family is replaced by another word family. The lexical meanings in its content may be performing a task related to different categories. However, they remain characteristic of the pronoun family due to their abstract nature and the fact that they do not express concepts directly, but point to them or show them.

It can be seen that all polysemantic words in the group of verbs and pronouns are pure polysemantic words. In English, the phenomenon of polysemy is a comprehensive phenomenon, and it is approached in two ways: diachronic and synchronic. The change in the semantic structure of the word requires a diachronic study. Diachronically, polysemy refers to the fact that a word retains its original meaning and acquires one or another new meaning at the same time. Diachronic semantic analysis of the polysemantic English word "table" revealed that its initial meaning (a flat slab of stone or wood) is equivalent to the Old English meaning. and the rest of the meanings are derivative meanings, which are derived from the original meaning.

Polysemy has become an object of increasing theoretical interest as models of language competence have become both more lexically centered and more attentive to the vagaries as well as the commonalities of lexical meaning. The basic problem remains how to establish polysemy: how do we know when we have distinct multiple but related meanings?

Many workers within lexical semantics have tried to establish criteria to differentiate polysemy from vagueness (monosemy). Merely having distinct denotata. One useful way to think about the semantics of abstract verbs such as the light heads of these phrases is in terms of force-dynamic schemata. First identified as such by Talmy, 1985, Talmy, 1988, force dynamic schemata are cognitive constructions of entities' interactions with respect to force the exertion of force, the resistance to force, the overcoming of resistance, the blocking of force and removal of that blockage, and so on and constitute basic organizing principles of lexical.

In this section I will look at a few of the verbs which can head LVCs. The analyses of these light verbs will not correspond in all details: this is natural given the variations in the semantics of their heavy counterparts, since my aim here is to show the semantic relationship between the heavy senses and their light-verb counterparts. Nevertheless, we can find common aspects of the semantics of these light verbs: I will make reference throughout to the force-dynamic aspects of their meaning.

The major intention of this paper has been to demonstrate that certain aspects of the semantics of some ordinary English verbs serve as a basis on which their use is extended into 'light verb' and related constructions. Secondly I hope to have shown the specific utility of appealing to force-dynamics as the organizing frame for these extensions. In their basic or heavy uses, the verbs considered all incorporate distinctive force-dynamic organizations.

I would like in this section to reiterate the general points: a force-dynamic schema, or parts of that schema, which semantically characterizes a basic or heavy sense of a verb is extended or abstracted to light uses. This extension or abstraction typically involves a shift in the conceptual domain in which the force dynamic schema applies. The relationship between heavy and light uses, while often highly conventionalized and even semantically idiomatic, is regular cross-lexically.

References:

1. Abduazizov A., Sodiqov A., Bashakov N. Umumiy tilshunoslik T., 1979.
2. Авашани Ю.Ю. Вопросы фразеологии. С., 1977.
3. Авашани Ю.Ю, Эмирова А.М. К семантической структуре фразеологических единиц. С., 1971.
4. Алехина А.И. Семантические группы во фразеологии современного английского языка. М., 1977.
5. Алехина А.И. Фразеологическая единица и слово. М., 1979.
6. Алехина А.И. Идиоматика современного английского языка. М., 1982.
7. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Л., 1963.
8. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. - М., 1969.
9. Buranov D. A practical course in English lexicology. – Т., 1990.
10. Вакуров В.Н. Основы стилистики фразеологических единиц. М., 1983.
11. Melikuziev, A. L. (2022). HISTORICAL AND MODERN CLASSIFICATION OF PARALINGUISTICS. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(10), 126-128.
12. Khakimov, M. K., & ugli Melikuziev, A. L. (2022). The History of Paralinguistic Researches. *International Journal of Culture and Modernity*, 13, 90-95.
13. Gazieva, M., & Burhanova, M. (2020, December). PROSODICS ON RESEARCH. In *Конференции*.
14. Газиева, М., & Бурханова, М. (2020). УРФУ–ПРОСОДИКАНИНГ АСОСИЙ ЭЛЕМЕНТИ. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 3(1).

**CHO'L YAYLOVLARI TUPROQLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH
VA HOSILDORLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI**

Maxkamova D.Yu.

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Ma'lumki, yaylovlardan samarali va oqilona foydalanish, tuproqlar unumdorligini saqlash masalasi eng dolzarb muammolardan biriga aylanib bormoqda. Xalq xo'jaligining barcha sohalarida, ayniqsa, qishloq xo'jaligida sug'oriladigan, lalmi yerlar va yaylovlardan to'g'ri foydalanish, meliorativ holatini yaxshilashni tashkil qilish birinchi darajali vazifalardan hisoblanadi.

Xozirgi kunda dunyo miqyosida unumdor yerlar maydoni kamayib borishi kuzatilmoqda. Yaylovlar inson ta'sir natijasida bevosita yoki bilvosita ifloslanmoqda, sho'rlanish va cho'llanish jarayonlari kuchaymoqda, suv va shamol eroziyasi tuproq unumdor qatlamni emirilishiga olib kelmoqda.

Yaylovlarda muhim tabiiy resurslardan biri o'simlik dunyosi bo'lib, undan to'g'ri foydalanish orqali o'ziga xos bo'lgan tiklanish xususiyatini yo'qotmaydi. Tuproq unumdorligini oshirish, meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha tadbirlar faqat sug'oriladigan maydonlarda amalga oshirilmasdan, yaylov va pichanzorlar ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim.

O'zbekistonda yaylovlar 20,8 mln. gektarni egallaydi, shundan 17,4 mln.gektari cho'l mintaqasiga to'g'ri keladi. Chorvachilikda yaylovlardan me'yorda foydalanmaslik, eroziya, mollarni yaylovlarda ortiqcha boqish va boshqa antropogen ta'sirlar natijasida ozuqa hajmini kamayishi (degressiyasi) sodir bo'ldi. 20,8 mln. ga yaylovdan 16,4 mln. gektari (78%) degressiyaga uchragan bo'lib, undan 9,3 mln. ga maydondagi yem-hashak ozuqasi 20-30%; 5 mln. ga maydondagi 30-40%; 2,1 mln. ga yoki 40% dan ortiq maydondagi yem-hashak ozuqasi degressiyaga uchragan [1,4]. Yaylovlar degressiyasi asosan Jizzax, Samarqand, Navoiy, Buxoro viloyatlari va Qoraqalpog'iston Respublikasi hududlarida kuzatilmoqda. 70% dan ortiq maydon, shu jumladan, uning uchdan bir qismi kuchli darajada degressiyaga uchragan. Ayniqsa, tog' yaylovlaridan haddan tashqari jadal foydalanish o'z navbatida o'simliklar degradatsiyasiga olib kelmoqda va buning oqibatida jala oqimlari ko'payishiga va sellar takrorlanishining ortishiga olib kelmoqda [1].

Yaylov resurslaridan samarali foydalanish, meliorativ holatini yaxshilash hamda ekologik muammolarni bartaraf etish uchun ilg'or texnologiyalar va samarali uslublardan foydalanish hal qilinishi lozim bo'lgan eng muhim masalalardan biridir [2,6].

Respublikamizda yaylovlardan yuqori va sifatli hosil olish, shu bilan bir qatorda tuproq unumdorligini saqlash hamda qayta tiklash, uni muhofaza qilish, atrof-muhitning ekologik holatini yaxshilash muhim ahamiyatga ega.

Qayd etilgan muammolarni qonunlar asosida to'g'ri va har tomonlama bartaraf etilishi mamlakatimiz agrosanoat majmuini iqtisodiy jihatdan rivojlanishini ta'minlaydi, ekologik holatni yaxshilaydi, eksport salohiyatini oshiradi, import mahsulotlariga bo'lgan talabni kamaytirib, xalqimiz farovonligi yuqori bo'lishiga xizmat qiladi. Mamlakatimizning cho'l yaylovlarining katta qismini qumli cho'llar tashkil qiladi. Qizilqum cho'li qorako'lchilikni, echkichilikni tuyachilikni rivojlantirishning katta potensialiga ega bo'lib, o'ziga xos tuproq-iqlim va o'simlik qoplamiga ega. Qumli cho'lda efemer, efemeroidlar, yarim buta, buta o'simliklar keng tarqalgan. O'simlik dunyosining boshqa cho'l yaylovlariga nisbatan boyligi, yilning istalgan mavsumida yaylovda ozuqaning mavjudligi qumli cho'l yaylovlarining ahamiyatini yanada oshiradi. Qumning namlikni juda yaxshi singdirishi, fizik bug'lanishning kamligi o'simliklar uchun qulay sharoit tug'diradi. Shu bois, qumli cho'l yaylovlarining hosildorligi boshqa cho'l yaylov tiplariga nisbatan ancha barqaror, ya'ni turli yillarda quruq yaylov ozuqasi massasi gektaridan 1,7-2,4 s ni tashkil qiladi. Qumli cho'l yaylovlarida iloq, chitir, lolaqizg'aldoq singari qimmatli ozuqabop efemer turlar, astragallar, yantoq singari dag'al poyali o'tchil turlar, oq va qora saksovul, qandim, cherkez singari buta o'simliklar va cho'g'on, singren kabi ozuqabop yarim buta o'simliklar ko'p uchraydi. Navoiy, Buxoro, Xorazm, Qoraqalpog'iton respublikasi yaylovlari asosan Qizilqum cho'lida joylashgan [1,4].

Shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, suv tanqisligi, haroratning keskin kontinentalligi, tuproq tarkibidagi gumus va harakatchan azot miqdorining o'ta kamligi sho'rlanishning kuchliligi cho'l ekotizimining ekologik jihatdan juda mo'rtligini ta'minlaydi. Boshqacha qilib aytganda, har qanday xo'jalik faoliyati cho'l yaylovlari o'simlik qoplamining tanazzuliga sabab bo'ladi [2,3,5].

O'simlik qoplamida ozuqabop turlarning tobora kamaya borishi, ozuqaviy xususiyatga ega bo'lmagan turlarning tobora ko'payishi, buta va yarim buta turlarning o'rnini efemer va bir yillik qisqa vegetatsiyaga ega turlarning egallashi adir va gipsli cho'l yaylovlarining tanazzulidan dalolat bersa, qumli cho'l yaylovlarining tanazzuli tufayli harakatchan qumlar va barxanlar paydo bo'ladi.

Cho'l yaylovlari o'simlik qoplamining nafaqat chorva hayvonlari uchun ozuqa sifatida, balki global iqlim o'zgarishi sharoitida o'ta muhim ekologik ahamiyatga ega ekanligi keyingi yillarda xorij mamlakatlar olimlari hamkorligida olib borilgan tadqiqot natijalari ham isbotlamoqda. O'simlik qoplami nisbatan zich bo'lgan adir yaylovlarining har bir metr kvadrati yil davomida 350-400 g karbonat anhidrid gazini utilizatsiya qilish xususiyatiga ega ekanligi aniqlandi. Bu ko'rsatkich gipsli cho'lda 280-300 g, qumli cho'lda esa 250-280 g ekanligi aniqlandi. Cho'l yaylovlari tabiiy

florasida farmasevtika sanoati uchun qimmatli qator dorivor o'simliklar ham keng tarqalgan. Bular jumlasiga kovrak, cherkez, kovul, qizil bo'yan, cho'l dastarboshi, o'lmas o't va qator boshqa turlarni kiritish mumkin.

Umuman olganda, mamlakatimizda yerlarning meliorativ holatini yaxshilash hamda yaylovlardan maqsadli foydalanilishini ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirishni yanada ko'paytirish, fermerlar daromadini oshirish, xalqimiz turmushini farovonlashtirish, davlatimiz iqtisodiyotining barqaror rivojlantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlari ro'yxati:

1. Boboqulov N.A., Rabbimov A., Toshmurodov A. Cho'l yaylovlaridan samarali foydalanish. «Yaylovlardan oqilona foydalanish va muhofaza qilishning institutsional masalalari». T-2013. –B.40-42.
2. Maxkamova D.Yu., Abdusalilova O.X. Cho'l xududi tuproqlarning sho'rlanishi, sizot suvlari va sifat tarkibi. Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi №5, 2001y. –B. 129-132.
3. Maxkamova D.Yu., Ro'zimatova S.E., Karimov B.S. [Sug'oriladigan tuproqlar unumdorligiga ta'sir etuvchi ayrim omillar](#). Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. OOO «Oriental renaissance», №2. –B. 488-494.
4. Maxmudov M.M. Qorako'lichilik yaylovlarning hozirgi ahvoli va istiqbolli fitomeliorantlarni tanlash kriteriyalari//. Cho'l-yaylov chorvachiligini rivojlantirish muammolari. Samarqand, 2005-187-189.
5. Махкамова Д.Ю. Почвенно-мелиоративные условия исследуемой территории Джизакской степи. Научное обеспечение устойчивого развития агропромышленного комплекса: материалы международной научно-практической конференции посвященной памяти академика РАН В.П. Зволинского и 30-летию создания ФГБНУ «ПАФНЦ РАН» 2021. –С. 633-637.
6. Кузиев Р. Почвенные ресурсы Узбекистана и перспективы развития почвенных исследований. Т., 2010 г.

PROMOTION OF PUBLIC DIPLOMACY IN THE ERA OF THE CREATION OF THE 3RD RENAISSANCE THROUGH THE EYES OF YOUTH

Bozarova Hadiyabonu Jonibek kizi
p.f.f.d., (PhD) Omanov Po'latjon Xabitovich
Mirzo Ulug'bek Bafoyev
Uzbekistan State World Languages University

Abstract: In the article today, during the creation of the 3rd Renaissance, how to promote public diplomacy in the eyes of young people and enrich the ways of its development

Keywords: technical, renaissance, effectiveness, diplomacy, cooperation, policy.

In recent decades, the importance of diplomacy has increased significantly, and foreign policy issues have become more important. Media attention and therefore active community participation is developing. In the 21st century, the channels of influence of the state and other countries on international processes are expanding. If recently, when various forces were considered a tool of foreign policy, military power, economic and technical potential is more important today. Public diplomacy as the main additional method implementation of foreign political goals of the state is of particular importance. Effectiveness of implementation of state power in any country largely depends on its information supply.

Today it is difficult to imagine it effectively the working mechanism of the state power, which is not supported by all of the mass media is evaluated by the directions of the state's domestic and foreign policy. Public diplomacy works as an effective tool for the implementation of foreign policy goals. Interest in public diplomacy has increased, and the four statesmen, politicians, journalists, and society as a whole are focusing on it as much as possible. Today, in the conditions of the complexity of information and communication processes and the formation of society, more modern information, the information policy of the state is expanding.

In connection with the 20th anniversary of the SCO, the idea of establishing the "SCO Ambassador of Goodwill" institute, which was put forward by the President of Uzbekistan at the summit held in Dushanbe in 2021, is a consistent continuation of the 2017 proposal to create a center for public diplomacy, which will take public diplomacy one step higher.

In Uzbekistan, the Center for Public Diplomacy of the SCO aims to strengthen mutual trust and good neighborliness, inter-ethnic and inter-religious harmony,

strengthen inter-civilizational dialogue, strengthen cooperation in scientific and educational fields, and establish cooperation with civil society organizations among the member states of the organization. Systematic works are being carried out. During the past period, various roundtable discussions, scientific-practical conferences, and creative evenings aimed at the important goals of deepening the knowledge about the culture of the SCO peoples, strengthening mutual trust between peoples, and preserving the diversity of cultures were held.

The Center actively promotes the principles of "Shanghai Spirit", which includes the desire to strengthen friendly relations between non-governmental organizations and peoples of member states, trust, mutual benefit, equality, consultation and joint development. Is looking to do. In order to form the concepts of public diplomacy among young people, strengthen friendship ties between peoples and develop beneficial cooperation, preserve national and traditional values, better study the customs and traditions of the peoples of the SCO, among the students of higher educational institutions of our country, people a competition of essays on the topic of diplomacy is being held.

Interactive games "SCO model" organized last year in Tashkent and this year in Khojand, Tajikistan, undoubtedly left an indelible mark on the lives of young diplomats. Every year on June 1 - International Children's Day, the Center organizes an exhibition of paintings between boys and girls of the SCO member states. One of the current events of our day is mass diplomacy, which includes active work with the public opinion and support with a foreign target audience. You can't do without using this communication format. In the 21st century, public diplomacy has become an important factor. For many developed countries, international life has become. As a result, the role of the public is becoming diplomacy in foreign political activities of states.

It was noted that the Central Asian region, which is the core of the SCO, has been a crossroads of civilizations and religious cultures for centuries, and the environment of tolerance formed in this region contributes to the peaceful coexistence of representatives of different nations and religions.

It should be noted that public diplomacy is carried out media and communication support works with state support. To whom they include impactful information programs making important decisions in the field of domestic and foreign policy states and forms favorable public opinion and positive image of the country abroad [Shershnev I.L. 2009, p. 4].

He is paying special attention to Uzbekistan's initiatives in this regard. In order to popularize the cultural diversity and rich tourism potential of the SCO area, the practice of granting the status of the cultural and tourist capital of the SCO every year has been introduced at the initiative of Uzbekistan.

1. Shershnev I.L. 2009, p. 4.

This status was first given to the Indian city of Varanasi. Today and in the period of the 3rd renaissance, it is noted that the presentation of the goals and tasks of the organization to the people of culture, art and science is of great importance in the promotion of its positive image in the international arena. Public diplomacy is also a source, a platform, generating and disseminating constructive ideas, which later can be successfully accepted in an official state level determines. The main characteristic of the process in the modern world brought serious changes to globalization. In a globalizing world, mass diplomacy has become the most important tool of foreign policy.

The study identified various goals of public diplomacy. It can be said that today public diplomacy - it is a very important communication discipline because it has the ability to change the world and apply foreign policy it is possible to achieve the set goals through military actions and communication.

List of references

1. Shershnev I.L. 2009, p. 4.
2. The American president with a laudable desire // Times. 15 January, 1856, p.
3. Wang J., Managing international reputation and international relations in the global era: Public diplomacy Revisited . 2006, p. 92
4. Welch David, Powers of Persuasion, History Today, 1999, p. 24

ТЕПЛОФИЗИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА АЛКИЛРЕЗОРЦИНОВЫХ ПОЛИМЕРНЫХ КОМПОЗИЦИЙ

К.т.н.доц Шарафутдинов Мадаминжон Насритдинович

Аннотация: Создание борсодержащих полимеров является перспективным направлением в полимерной химии. На основе боратов получают огнестойкие, высокопрочные полимерные покрытия и конструкционные материалы, работающие в агрессивных средах. Для установления механизма влияния соединений бора на межмолекулярное взаимодействие в полимерной матрице исследованы полиуретановые и алкилрезорциновые композиты с борной кислотой.

Ключевые слова: полимер, материал, свойства, метод.

ВВЕДЕНИЕ

Фенольные газонаполненные полимеры получали одностадийным способом, разработанным ранее в НИИПФП им. А.Н. Севченко, а борсодержащие соединения с полиуретаном - путем проведения реакции этерификации борной кислоты. Для осуществления данной реакции борную кислоту вводили в полиэфирный компонент полиуретановой композиции с последующим добавлением изоцианатного компонента. Полученные образцы композитов исследовали методом ИК спектроскопии, с привлечением квантово-химических расчетов, используя теорию функционала плотности (DFT).

Известно, что бороксин обладает характерным ИК-спектром, что позволяет использовать методы колебательной спектроскопии для определения бороксинового фрагмента в полимерной цепи. А именно, длинноволновые сдвиги полос поглощения бороксина, в области 900-1000 см⁻¹, а также отсутствие в спектре бор-содержащего полимера полосы 2620 см⁻¹ могут свидетельствовать о полном замещении атомов водорода в бороксиновом цикле.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Анализ ИКС композитов алкилрезорцинового(фенольного) полимера с борной кислотой, зарегистрированных при различных температурах и концентрациях наполнителей позволил установить следующие закономерности: - в ИКС с увеличением температуры наблюдается размывание контуров полос с максимумами при 1470, 1200 и 750 см⁻¹, возникают дополнительные полосы и изменяются контуры полос в области 650 и 520 см⁻¹, а также изменяется соотношение интенсивностей полос с

максимумами при 1470 и 1200 см⁻¹. - наблюдается значительный низкочастотный сдвиг полосы поглощения валентных колебаний гидроксильных групп (с 3400 до 3150 см⁻¹), изменяется контур полос и происходит перераспределение интенсивностей полос поглощения в области 1700-1100 см⁻¹, появляются новые полосы при 940, 890 и 780 см⁻¹. - полосы при 3340 и 3530 см⁻¹ обусловлены валентными ОН-колебаниями фенильных групп, с участием водородных связей полимерного и димерного типов, соответственно. Установлено, что количество борной кислоты в композиции для получения пенополимера влияет на контур и положение данных полос.

Указанные спектральные закономерности и отсутствие поглощения в области свободных колебаний гидроксила (при 3600 см⁻¹) свидетельствуют о снижении концентрации димерных и полимерных водородных связей за счет возможного участия гидроксильных групп в формировании бор-содержащих фрагментов полимера. Кроме того, появление новых полос при 940, 890 и 780 см⁻¹ может быть обусловлено валентными и деформационными колебаниями, локализованными на фрагментах -ВО - в линейной или циклической бор-содержащей группировке [4].

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Для ИК спектров полиуретановых композитов с борной кислотой установлены следующие закономерности: - в области 1775-1625 см⁻¹ при введении наполнителя растет интенсивность длинноволнового крыла широкой полосы поглощения, которая относится к валентным колебаниям карбонил $\nu(\text{C}=\text{O})$ уретановой, амидной, сложной эфирной групп связанных водородными связями, - в области 1510-1550 см⁻¹ изменяется контур сложной полосы, обусловленной смешанными по форме колебаниями с участием уретановой группы $\nu(\text{амид II})$ и колебаниями ароматического кольца.

Наблюдаемые изменения в экспериментальном спектре могут быть вызваны как образованием сетки водородных связей с участием соединений бора, так и с взаимодействием борной кислоты с образованием межмолекулярных комплексов боратов или бороксинов.

Для объяснения наблюдаемых спектральных изменений предложены структурные модели, и выполнены квантовохимические расчёты колебательных ИК спектров фрагментов бор-содержащих полимеров на основе алкилрезорцинов и на основе полиуретана. Вычисления осуществлялись в рамках формализма DFT при помощи прикладной

программы GAMESS-US в приближении B3LYP/cc-pVDZ. Предварительно расчёты выполнены для изолированных молекул борксина (с учётом четырёх изотопмеров), резорцина и фрагмента полиуретановой цепочки [1].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В экспериментальном спектре композита наблюдается длинноволновое плечо 1650 см⁻¹ только у полосы 1700 см⁻¹, ответственной за $\nu(\text{C}=\text{O})$ карбонила уретановой группы ($\Delta\nu = 1700 - 1650 = 50$ см⁻¹), и отсутствуют существенные изменения в области 1350-1410 см⁻¹, характерные для колебаний борксового кольца. Исходя из этого, при формировании урета нового композита с борной кислотой наиболее вероятным представляется образование межмолекулярных связей с участием борксовой группы BO_3 . Полученный результат согласуется с данными по синтезу полиуретанов на основе аминоэфиров борной кислоты [1].

Таким образом, анализ экспериментальных колебательных спектров и результатов квантово-химических расчетов позволил установить, что у уретанового полимера происходит образование композитов при участии борксовой группы. Для алкилрезорцинового полимера наиболее вероятно образование связей через борксовое кольцо. Различия в способе связывания, на наш взгляд, обусловлены большим содержанием гидроксильных групп в составе алкилрезорцинового полимера.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Полимерные композиционные материалы: структура, свойства, технология: уч. пособие / М.Л. Кербер, В.М. Виноградов, Г.С. Голловкин и др.; под ред. А.А. Берлина. – СПб: Профессия, 2018 – 560 с.
2. Технология полимерных материалов: учеб. пособие / А.Ф. Николаев, В.К. Крыжановский, В.В. Бурлов и др.; под ред. В.К. Крыжановского. – СПб: Профессия, 2018 – 544 с.
3. Михайлин Ю.А. Конструкционные полимерные композиционные материалы. – СПб: Научные основы и технологии, 2018 – 822 с.
4. Шур, А. М. Высокомолекулярные соединения: учебник для университетов /А.М. Шур. -3-е изд., перераб. и доп. - М.: Высшая школа, 2011.- 656 с.

MUNIS DEVONINING TARKIBIY QISMI VA MUMTOZ ADABIYOTDAGI AHAMIYATI

Niyozov Kamol Komilovich

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

Sharq filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti

Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik kafedrası

Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik mutaxassisligi

2-kurs magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada Shermuhammad Munis Xorazmiyning devoni “Munis ul-ushshoq”ning tarkibiy qismi va mumtoz adabiyotdagi ahamiyati haqida ma’lumot keltirildi.

Kalit so’zlar: tazod, talmih, tashbeh, Navoiy, Ravzat us-safo, Firdavs ul-iqbol

KIRISH

Munis zamonasining mashxur olim, shoir va san’atkorlari bilan yaqin aloqada bo’lib, bilimi, salohiyati va kuch-quvvatini she’riyatga, ilm-fan va ma’rifatga bag’ishlagan. Munis 1804-yilda birinchi she’rlar devoni — „Devoni Munis“ni yaratgan. 1806-yilda Eltuzarxon Munisga Xiva xonligi haqida kitob yozishni topshirgan. Munis o’z asarini Sherg’ozixon davrigacha yozib yetkazganda, Eltuzarxon fojiali halok bo’ladi. Munis kitobini davom ettiradi va 1819-yilda Mirxondning „Ravzat us-safo“ („Soflik bogi“) tarixiy asarini turkiy tilga tarjima qilishni boshlaydi. Munis bu asarning 1jildini tarjima qilishga ulguradi. U bu ikki asarni ham tugata olmay vafot etadi. Uning „Firdavs ul-iqbol“ („Baxtlar bogi“) asarini va „Ravzat ussafo“ tarjimasini shogirdi Ogahiy nihoyasiga yetkazadi.

ASOSIY QISM

Muxammad Raximxon hukmronligining yettinchi yili (1813) Munis o’z she’rlarini to’plab, "Devon» tartib bera boshlaydi. Devonga kiritilgan she’r turlari va baytlarning soni xaqida shoirning o’zi ‘Munis ul-ushshoq’ning debochasida quyidagilarni yozadi: “Qasidalar, dilkusho g’azallar, fasaxotoyin tarkibbandilar, latofat ta’yin qit’alar, sharif musoddas va muxammaslar, latif ruboiy va muammolar, shirin masnaviy va tangin tuyuq va g’ayr taxminan olti ming baytdur”. Klassik poeziyaning xilma-xil turlari bo’yicha yaratilgan baytlarni o’z ichiga olgan ana shu “Munis ul-ushshoq” devonining qo’lyozma va ikki tosh bosma varianti bor. Hijriy 1297 yilda (milodiy 1879 yilda) Xivada Matbai Xurshidda nusxaning xajmi 668 saxifadan iboratdir. «Munis, ul-ushshoq” devoni avtorining o’zbek adabiyoti xazinasiga qimmatbaho durdonalar qo’shish yo’lida, she’r san’ati ustida qanday ishlanganini: she’rlarining tematik doirasini, g’oyaviy mazmunini, badiiy saviyasi qanday ekanini, klassiklardan yoki zamondoshlaridan kimlar unga ustodlik va xomiylik qilganini umumiy tarzda bo’lsa

xam, shu devonning 18 she'rida ko'rish mumkin. She'riyatga nihoyatda qiziqish, Nizomiy, Jomiy merosini o'rganish, Ansariy, Hoqoniy merosidan fayz topish, Sa'diy va Anvariylar bilan tabii ravshanlatish, Iroqiylarning ishqiy baytlariga mexr qo'yish, ulardan ma'no o'rganish, ruxini o'z ijodiga xomiy deb bilish va nihoyat o'z zamondoshi-ustoz Mavlona Kiromiy qo'lida tarbiyalanish Munisning shoirlikda kamol topishiga sabab bo'lgan edi.

Ma'lumki, Munisning xayoti Xiva xonligida saroy doirasi bilan bog'langan holda o'tdi. Lekin u saroy muhitida yashagan bo'lsada, o'zining fikr-xayoli bilan xalq tomoniga intilib, ish olib borgan davrda, hukmron doiralardan norozi edi. U o'zining ana shu peroziligini ifodalovchi she'r va qit'alar yaratgan, ba'zan esa ishqiy lirik g'azallari ichiga norozilik ruxidagi fikrlarini qistirib ketgan. Chunonchi Munis:

Ne muruvvat ko'z tutar sen charxi dundin kim, qilur,
Xasm otoni o'gluga, o'glin atodin boshqalab.

Baytida otani o'g'ilga va o'g'ilni otaga qarshi qilib qo'ygan "charxi dundan nolisa. quyidagi baytlarida kishilar o'rtasidagi oshnalik, vijdon va axdu-paymon pul va davlat bilan o'lganini fosh etadi: mexnat va xunar axlining g'oyat xor-zor, aybsiz aybdor bo'lib qolganlariga qayg'uradi. Shoirning tojikcha g'azallarining ayrim baytlarida xam shunday norozilik motivlarini uchratish mumkin

Zabon bakom kashidam ba muqtazam xomushi,
Vagama shikval ayyomro nixoya nadoran
(sukut saqlab, tilimni tanglayimga tortdim, xo'ja, zamonadan shikoyatlarimning axiri yo'qdur).

Darin zamonada tavoze nishonal xorist,
Madon zi xori takabbur gali tagofullmo

(Bu zamonada izzat-hurmat xorlik alomatdur. Ammo sen bizning kishilar ko'rib o'zini ko'maslikka solgan gulimizni takabburlik tikonidan deb bilma). Shoir mehnatkash xalqni talab, qo'rqitib, «Xayvon kabi (meira) semirib yurgan qozilardan, shafqatsiz va rahmsiz beklardan nafratlanadi. Ular maishat qilib semirganlari bilan bugun-erta o'lib ketib, qurtlarga yem boladilar, deydi:

Ko'p yebon xayvon kabi tanni semirturmoq nedir,
Kim bu kun yo tongladur aylar tanovuloni qurt.

Shoirning ta'biriga, qozining xam zo'r berib xalqdan mol yig'ishi- do'zaxda o'z jonining yoqilishi uchundir:

Jonni yoqarga do'zax aro jam etar otasho,
Qoziki mol yig'ar etib mayli itisho.

Beklaring esa muxtoj kishiga biror narsa in'om etib, ketidan maqtanib, minnat qilib yurishi saxiylikdan bo'lmaganidek, berganini qaytarib olishi xam nokaslikdirki, bunday qilig'i uchun u la'natga sazovordur:

Falombek kim birovga qildi in'om,

Valekin ayladi izvori minnat.

Agar ul yona bekklik etsa da'vo,

Qulur o'ziga bo'lmas ishni tuxmat

Vagar bu nokas ul in'omin olsa,

Muningdek nokasi dunyoga la'nat.

Zohid doimo el sayxi uchun xar xil xiyla-nayranglar ishlatib yuradi:

Zoxid el sayxi uchun ko'rgunir afsunlarkim,

Oning oldida durur somiri andoxki buzov.

Nokaslardan in'om olgan zohid o'sha nokaslarning manfaatini yoqlaydi, xalqqa xiyonat qiladi. Agar zohidning zarracha uyati bo'lganda edi, bu uyat uni eritib, suv qilib yuborar edi:

Tafashmoqdir shing rokasta nokastar in'omi uchun doimo,

Seni qilgay edi bo'lsa uyoting bu taloshdin suv

Cheklangan dunyoqarashga ega bo'lgan shoir feodalizm tuzumining asl moxiyatini tushunib yetmaydi. Shu shoir tuzumning xech o'zgarishsiz xalq manfaatiga xizmat qilishini istar edi. Buning uchun esa u hukmron doiralarning, ayniqsa, xonning ma'rifatparvar, xalqparvar kishi bo'lishi kifoya, deb bilar edi. Shu sababdan shunday bir adolat qonuni tuzilsinki, zulm rasmi jahonda qolmasin yo'qsa xalqqa qaratib yoqilgan zulm o'ti-shulasining tutuni bilan sening ro'zg'oring ham qop-qora bo'lishi turgan gap; g'ariblarga vafo qilish beva-bechoralarni shodlantirish bilan davlating boqiy bo'ladi. Podshoxlik ne'matini topgan kishi ayni zamonda cho'ponlik hunarini ham kasb qilsin, gar u raiyatga tishini qayraydigan bo'lsa, qo'yga qurt yopishganday bo'ladi», degan fikrlarni ilgari suradi.

Qilmagay al shohla dudi ro'zgoring qopp-qora.

Gar tilar sen joxu iqbolingni, ey shox mustadom,

Zum o'rin, ey shox, yoqma xalq aro kim nogaxon,

Bevalari shod tut, aytom boshini, siypalab

Munis adolat mulkini tuzatib: o'z qo'l ostidagi fuqaroning och-toqligidan xabardor bo'lgan xukmdorni shox deb biladi:

«Munis ul-ushshoq»da Xudo, Payg'ambar va islom dini aqidalarini maqtab yozilgan anchagina she'rlar ham bor. Lekin shoir o'z e'tiqodi doirasida Xudoni zulmga qarshi dushman deb tushuntiradi va shu yo'l bilan o'z zamonidagi shohlami adolatga, elga rahmdil bo'lishga, shoxi xaqiqiyning (Xudoning) jazosidan qo'rqishga chaqiradi:

Exson qil elga, ey shaxu, og'rinma kimsan,

Kim nekir badge shoki xaqiqiy berur jazo

Munis islom dini va uning shari'at qoidalariga ham shu nuqtai nazaridan yondoshadi, ya'ni islomni xalq og'irini yengil qilishga moslashtirmoqchi bo'ladi. Shoir uning masjidi, shayxi va zoxidlarga xam e'tiqod qilmaydi: shayx zoxidlarning riyonayranglaridan xazar qiladi: masjidida zoxidning kasofatidan, shayxning aldovidan qochib, mayxonaga borishni afzal ko'radi:

Masjidingda fayz yoq, zoxid, xuzuringda futo's,
 Yetkuzur sog'iy futux el ko'ngliga mayxona fayz
 Mayxona sari borki, sharofatlar ondadur
 Masjidga kirma zoxid kasofati.
 Borma masjid sori kim ro'y berur
 Sanga yuz nav rivolat onda
 Shayxlar pandidin o'ldim tangdil,
 Lutfila bo'l dilkusho, ey mughbacho.

Shoir o'z devonini «Munis ul-ushshoq deb atadi, chunki bu devondagi ko'pchilik she'rlar (g'azallar) ishq-muhabbatmavzusidadir. Shoir ishqiy g'azallarida o'zini oshiq'larga qiblanoma» deb ataydi; ma'shuqaning yuzini quyoshga, o'zini uning oldidagi zarraga tenglashtiradi; dilbarining jafokor emas, balki vafodor va rahmdil bo'lishini istaydi; dilbar sarv qomatining soyasini jannatdagi tubos (go'zal daraxtlardan va xoni ko'yinl jannat gulshanidan ortiq deb biladi. Shoirning fikricha, muhabbat ikki tomondan bo'lmasa, ikki o'rtadagi muhabbat mo'tadil rivoj topmaydi, balki baxt yo'lga g'ov bo'ladi. Ikkala tomonning ham sevishi va sevilishi ishqning asosiy shartidir.

Hamisha boshim uraman yo'ling sari sanamo
 Magarkim ishq aro bo'lmish men elga qiblanoma.
 Orazing gar bo'lmasa xusn avji uzra aftob.
 Nechun olingda qilurmen zarra yanglig' iztirob.
 Soyal sarv qading bordir ortiq dilbaro,
 Hoki qo'ying gulshani Junnadin ortiq dilfitob.
 Vafoya lutf la Munisni xurram ayla mudom
 Jatova javr ila ko'p qilding oni ozurda.
 Muxabbat ikki yondin bo'lmasa qo'shish abas bo'lgay
 Iloxi ul pari ko'nglini ishqqa giriftor et.

"Munis ul-ushshoq da she'r va shoirlar, adabiyot masalalari xaqida yozilgan ayrim baytlar va badiiy parchalarni ham uchratish mumkin. Munis yaxshi she'rni sel hodisasidan ham buzilmaydigan maxkam imorat bilan tenglashtiradi; uni kishining farzandidan xam afzalroq bo'lgan abadiy meros deb baxolaydi:

Sher-ul ne'mat erurkim, xar necha bazm etsalar.
 Lazzati ortar dog'i qadriga topmas nuqs rox.
 She'rul maxkam timor andurki, sel xodiso

Mylamas xar necha bo'lsa tund bunyodin tabox.

Balki she'r afzaldurur farzandinkim she'rni,

Nasli bagidin baqolog'idur derail Intibox.

Shoir she'rni jamiyatga ta'sir kuchi va tez tarqalishi jixatidan tig'i dudamga (xanjarga) o'xshatadi:

She'r ul tig' dudamdurkim, jaxonni fatx etar....

Munisning Navoiy va uning merosiga qanchalik muxabbati borligini «Devon»dagi ko'pgina she'rlaridan anglab olish mumkin. Bu she'rlardan ma'lum bo'lishicha, Munis fikrni ta'sirchan, mukammal ifodalashda, so'z san'atini, vazn, qofiya va adabiy priyomlarni yaxshi bilishda Navoiy singari moxir bo'lishni istab, amalda, asosan, bir-biriga juda yaqin bo'lgan ikki yo'lni:

a) Navoiy g'azallariga muxammaslar bog'lash.

b) Navoiy g'azallariga naziralar aytish yo'llarini tutadi.

Xullas zo'r berib qilgan ijodiy mexnat natijasida ish oddiy xavaskordan yirik adiblarga, oddiy kitobxondan tortib adabiyot axligacha manzur bo'ladigan baytlar yaratishga qodir bo'ladi, Misollar: Shoirning tubandagi baytlari talmex san'ati (tasvirlanayotgan obyektga moslab bayt orasida biror xikoya yoki qissaga ishora qilib o'tish) bilan yaratilgan:

Nuri ruxsoring bo'lib,

Yusuf jamoli ziynati,

Didam ya qubga gardi quduming to tiyo

Balolar ichra kim solmish firoqing,

Erurmen sabr qilmoqlikka Ayyub.

Shoirning quyidagi misralari tazmin san'ati (o'z she'rining ta'sir kuchini yanada oshirish uchun biror mashxur shoirdan misra yoki bayt keltirish) bilan yaratilgan:

Ey qoshing mexrobi tarx aylab yangi oy xay atin.

Vaqt ango qilmish taloyin xayli naqdi toatin

Chun bu matla fikriga topdi xayolim extisos

Ko'nqluma soldi xavas bu nav' da'vi naxvatin.

Kim kishi bo'lgaymu kim, desa bu matlaga javob

Ko'rgazub arzi balogat ichra ta'bi xuddatin

Munis o'quvchini qiziqtiradigan, tasvirlanayotgan obyekt xarakteriga mos tashbexlar xam ishlatgan.

Ozaringdur ganji xusnu onda zulfing ajdaxo,

Bo'lmadi bu ajdaxodin topgon ul gajingraxo.

Tazod:

O'tururlar meni dam ko`zu qoshi talashib,

Tirguzirlar ikki jon bash dudog'i yarashib.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, Munisning asosiy adabiy merosi — 1815—20 yillarda tuzilgan „Munis ul-ushshoq“ („Oshiqlar do'sti“) devoni g'azal, muhammas, qasida, ruboiy, qit'a va boshqa janrlardan iborat bo'lib, 20000 dan ziyod misrani o'z ichiga olgan. U xattotlar tomonidan qayta-qayta ko'chirilib, 1880-yilda Xiva toshbosmasida nashr etilgan. Munis Navoiyning „Mezon ul-avzon“, „Holoti Sayyid Hasan Ardasher“ asarlarini kitobat qilgan (1794, 1797). Ayniqsa, „Mezon ul-avzon“ni oldingi ayrim xattotlar yo'l qo'ygan xatolarni tuzatib, savodli ko'chirgan. Bu uning aruz ilmining xos bilimdoni ekanligidan ham dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.Majidiy. Munis Xorazmiy. Jurnal „Guliston“ 1935, № 3;
2. V.Zohidov. O'zbek adabiyoti tarixidan. — T.: 1961;
3. N.Jumaev. Munis g'azaliyoti. -T.: 1991.

FARG'ONA VODIYSI NIKOH TO'Y MAROSIMLARIDA
MILLIYLIK VA O'ZIGA XOSLIK

Sharipova Munira

Namangan Davlat Universiteti Jahon Tillari Fakulteti

II bosqich Magistranti

TEL: +998934070609

Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg'ona vodiysi nikoh to'ylari va ularning boshqa hududlardagi nikoh to'ylaridan farqi, to'ylarda kuylanadigan maxsus qo'shiqlar va aytimlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: to'y, nikoh, kelin, kuyov, urf- odat, kelin salom , yor- yor.

НАЦИОНАЛЬНОСТЬ И ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ В ФЕРГАНСКОЙ
ДОЛИНЕ БРАЧНЫЕ ЦЕРЕМОНИИ

Наманганский Государственный Университет Факультет Мировых Языков,

II ступень магистрант Шарипова Мунира

TEL: +998934070609

Аннотация: В данной статье освещены свадьбы Ферганской долины и их отличия от свадеб в других регионах, особые песни и поговорки, которые поются на свадьбах.

Ключевые слова: свадьба, брак, невеста, жених, традиция, келин салом, ёр-ёр.

NATIONALITY AND INDIVIDUALITY IN FERGANA VALLEY
MARRIAGE CEREMONIES

Namangan State University Faculty of World Languages,

II stage Master's student Sharipova Munira

TEL: +998934070609

Abstract: In this article, Fergana Valley weddings and their differences from weddings in other regions, special songs and sayings sung at weddings are highlighted.

Ключевые слова: свадьба, брак, невеста, жених, традиция, келин салом, ёр-ёр.

Keywords: Key words: wedding, marriage, bride, groom, tradition, kelin salom, yor-yor,

To'y va tomoshalarni sevuvchi o'zbek xalqi azal - azaldan "To'ylarga yetkazsin", "To'y bo'lsin" deya duolar qiladi. To'y atamasi "to'ymoq", "el-yurtga ziyofat bermoq" ma'nolari orqali muayyan bir kishi hayotida muhim burilish nuqtasini ifodalaydi.

O'zbek to'y marosimlari tarkibidan nikoh to'ylari qadimiy rasm- rusum, irim-sirimlar-u, folklor materiallarining hilma – xilligi bilan ajralib turadi. Bunday rang baranglikning asosiy maqsadi insonning yangi hayotga qadam qo'yishini xursandchilik bilan qarshi olishdir. Nikoh to'yi marosimi mantiqan juda uzoq vaqtni o'z ichiga oladi, negaki, to'yning boshi kelin qidirish bilan boshlanadi va nikoh bazmi bilan yakunlanadi. Respublikamizning barcha hududlarida o'ziga xos nikoh kechalari, to'y marosimlari o'tkaziladi va ular bir-biridan ayrim o'ziga xos jihatlari bilan farq qiladi. Bu kabi qiziq urf – odatlarimiz milliyligimizni yanada chuqurroq anglatib, to'ylarimiz fayziga fayz qo'shadi. Masalan, Farg'ona vodiysida o'tkaziladigan nikoh to'ylari boshqa hududlarga nisbatan milliy urf- odatlarning rang barangligi bilan ajralib turadi. Farg'ona vodiysi hududida Andijon, Namangan va Farg'ona viloyatlari joylashgan bo'lib, Farg'ona vodiysi nikoh to'y marosimlarini o'rganishda mazkur hududlarning har birida o'tkaziladigan nikoh to'y marosimlariga alohida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Xususan, Andijon viloyatida to'y marosimi boshqa viloyatlarda uchramaydigan ajoyib odatlar bilan ko'pchilikning e'tiborini tortadi. Andijon viloyatida boshqa viloyatlarda uchramaydigan ajoyib odatlar bor. Masalan, andijonliklar kelgan mehmon qo'lga obdastada suv quyib, chilopchin tutishadi. Bu Andijonda mehmonga hurmat sanaladi. To'ylarga kelsak, eng qiziqarli odatlardan biri "qiz berkitdi" deb ataladi. Ayrim tumanlarda kelin uyiga tashrif buyurgan kuyovnavkarlar yo'lini qiyiqchi bilan to'sib, qizni berkitib qo'yishadi. Qiz tomon rozi qilingach, kelin "topib beriladi". Yana ayrim joylarda mahalla yigitlari kelin olib ketilayotgan mashinaning yo'lini arqon bilan to'sib olishadi. Kuyov tomon yigitlarni "rozi qilgach" arqon olib tashlanadi va "borgan joyida toshdek qotsin" ma'nosida kelin ketayotgan mashina ortidan tosh otiladi. Andijon viloyatining ayrim tumanlarida bir necha bor tanqidga uchragan, ammo bugungi kunga qadar davom etib kelayotgan "mazar" nomli odat bor. Bunda qiz uzatgan tomon 40 kun davomida yoshlarni sarhil taomlar bilan yo'qlab turishi kerak. Biroq, hozirgi kunda isrofgarchilikning oldini olish va kelinning oilasini moddiy jihatdan noqulayliklarga olib kelmaslik maqsadida bu kabi holatlarga bir oz bo'lsa-da chek qo'yilgan. To'y kuni va to'yning ertasiga "kelin salom" marosimi o'tkaziladi. Andijoncha kelin salomda boshqa ayrim hududlardagi kelin salomlardan farqli ravishda kelin yangasi bilan yonma - yon turgan holda yerga to'shalgan ko'rpacha ustiga chiqib, egilib har bir chaqirilgan oila a'zolari va mehmonlarga alohida salom beradi.

Namangan viloyatidagi nikoh to'y marosimlariga to'xtaladigan bo'lsak, Namangan aholisi uchun ham nikoh to'yi judayam muhim marosim hisoblanadi. Shu sababli ham, to'y oldi va to'ydan keyin o'tkaziladigan tantanalarga alohida e'tibor bilan tayyorgarlik ko'riladi. Viloyatdagi milliy urf-odatlariga ko'ra kuyov va kelinning ota-onasi to'yga rozilik bildirganidan so'ng, fотиha to'yi o'tkaziladi. Kuyov kelin tomonga, kelin esa kuyov tomonga sovg'alar yuborib, ikki yosh unashtiriladi.

Nikoh to'yi kuni kuyov tomonidan saharda to'y oshi tarqatilib, osh kelinning uyiga ham yuboriladi. Kuyov o'z navkarlari bilan kelinning uyiga borib, kelin ota-onasining duosini oladi. Kelinning uydan olib ketilishi kelinning ota-onasi bilan xayrlashish marosimi hisoblanadi. Namanganda nikoh to'yida sodir bo'ladigan yana bir o'ziga xoslik bu - kuyovnavkar kelganda kelin tomonni maqtab yaxshi so'zlar aytiladi, masalan bitta do'ppi ko'rsatiladi-da, " Bu do'ppini kelinposhsha kechalari uhlamay, bo'lg'usi umr yo'ldoshi uchun tikkan ekanlar, bahosi falon ming so'm" deb kattagina narx qo'yiladi. Keyin shunday qizni voyaga yetkazgani uchun xonadon egalariga barcha birgalikda rahmat deb, kuyovjo'ralari " bizga ham buyursin" deya niyat qilishadi. Namanganning ayrim hududlarida kuyov uyiga kelgan kelinni mashinadan qaynonasi ko'tarib tushiradi. Bu viloyatda kuyov tomonni qiynamaslik maqsadida qiz uchun qalin puli olinmaydi. Kuyovnavkarlar dasturxoniga qaynatilgan tuxum tortiladi. Ayollar ular o'tirgan xonaga isiriq tutatishadi. Qiz tomon kuyovning har bir jo'rasidan "isiriq puli" undiradi.

Yana bir ahamiyatga molik hodisalardan biri asosan kelinning xonadonida o'tkaziladigan "qiz bazm"larida aytiladigan laparlardir. Buni ayrim hududlarda "lapar kechasi" deb ham yuritishadi. Bu bazmni Yoshi kattaroq ayollar bosh bo'lib o'tkazishadi. Bu kabi ko'plab misollarni keltirishimiz mumkin vva ular doimo xalqimizning xursandchiligiga sabab bo'ladi deb umid qilamiz.

Farg'onaning to'y va unga bog'liq urf odatlari juda ajoyib. Farg'ona viloyatida o'tkaziladigan to'ylarning boshqa huhud to'ylaridan ajralib turadigan jihati kelinni kuyov uyida qaynonasi tomonidan tayinlangan "vakil ona" kutib oladi. U kelininga shirin qatiq ichirib, tilla buyum taqadi. Kelin bu ayolni "aya" deb e'zozlaydi, O'kol ona esa umrining oxiriga qadar ikki yoshga maslaxatgo'y bo'lib qoladi. Farg'ona to'ylarining ko'pida to'yxonada yigitlar va qizlar o'rtasida gulli bahru-bayt o'tkaziladi. Turli tuman laparlari, o'lanlar va aytimlar aytilib, milliyligimizning o'ziga xos belgisi "yoy- yor" kuyulanadi. Kelin va kuyov tomon bir-biriga gul berib, she'r aytishadi. Gul qaysi taraf vakilida qolsa, mushoirada o'sha tomon yutqazadi. To'y kuni kelin va kuyov o'z uyiga jo'natilgach ular 3 kungacha xonalaridan tashqariga chiqishmaydi va oila a'zolari ularga xizmatda bolishadi.

To'y bashariyat aql – zakovati, tabiiy, ma'naviy axloqiy va huquqiy extiyojlar, talablari asosida vujudga kelib, uzoq tarixiy taraqqiyot bosqichlarini bosib o'tib, hozirgi kunimizgacha yetib kelgan va istiqboldan ham ma'naviy qadriyatlarimiz

tarkibida mustaxkam saqlanib keladigan noyob hayotiy marosimlar majmuidir. O'zbek to'y marosimlari davrlar o'tishi bilan qisan o'zgarib keldi va har bir etnik guruhda to'y marosimlari o'ziga xos ayrim xususiyatlar bilan o'zaro farq qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ahirov A.A. O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. –T.,2009.
2. Karimov I.A. yuksak ma'naviyat yengilmas kuch . T. 2008.
3. Kubakov K. To'y va to'y marosimlari o'tmishda va hozir. Yangi asr avlodi,2002
4. Internet ma'lumotlari: <https://cyberleninka.ru/article/n/ozbekistonda-toy-ananalari-tarixi-va-buguni/viewer>
5. Internet ma'lumotlari : <https://forum.ziyouz.com/index.php?topic=3595.0>

**CHARLZ DIKENSNING “NIKOLAS NIKLBINING SAYOHATLARI” ASARI
BILDUNGSROMAN (TARBIYA ROMANI) SIFATIDA:
JANR POETIKASI MUAMMOLARI**

Raxmatova Muhayyo Shokirjon qizi

Namangan Davlat Universiteti Ingliz tili va adabiyoti kafedrası

Adabiyotshunoslik (ingliz adabiyoti) II kurs magistranti

Tel: +998936975552

Annotatsiya. Ta’lim va tarbiya har bir zamonning dolzarb muammosi bo’lib kelgan. Adabiyotshunoslikda ham ushbu tushunchalar yoritilgan asarlar yaratila boshlangan. Bu kabi asarlarning ko’payishi jahon adabiyotida yangicha janr – “bildungsroman” (tarbiya romani) paydo bo’lishiga olib keldi. Maqola muallifi ushbu janrga murojaat qilgan holda jahon adabiyotda o’ziga hos o’ringa ega bo’lgan yozuvchi Charlz Dikensning “Nikolas Niklbining sayohatlari” asarini adabiy jihatdan tahlil qilishga harakat qilib ko’rdi.

Kalit so’zlar: bildungsromans, tanqidiy realism, sarguzasht, janr.

**РОМАН ЧАРЛЬЗА ДИККЕНСА «ПУТЕШЕСТВИЕ НИКОЛАС НИКЛЪБИ»
КАК БИЛДУНГСРОМАН: ПРОБЛЕМЫ ЖАНРОВОЙ ПОЭТИКИ**

Рахматова Мухайё Шокиржонова

Наманганский Государственный Университет

Кафедра Английского языка и литературы

Литературоведение(английская литература) 2 курс магистрант

Телефон: +99893 6975552

Ключевые слова: билдунгсроман, критический реализм, путешествие, жанр

Аннотация. Воспитание и обучение было актуальной проблемой во все времена. В области литературы эти понятия получили освещение. Увеличение таких произведений привело к возникновению в мировой литературе нового жанра — «билдунгсроман» (учебный роман). Обращаясь к этому жанру, автор статьи попытался проанализировать «Путешествия Николаса Никльби» писателя Чарльза Диккенса, занимающего уникальное место в мировой литературе.

**CH. DICKENS’ NOVEL “THE LIFE AND ADVENTURES OF NICHOLAS
NICKLEBY” AS A NOVEL OF EDUCATION: PROBLEMS OF GENRE POETICS**

Rakhmatova Mukhayyo Shokirjon qizi

*Namangan State University Department of English language and literature
(English literature) 2nd year graduate student
Phone: +998936975552*

Annotation. Education and training has been an urgent problem of all times. In the field of literature, these concepts have been illuminated. The increase of such works led to the emergence of a new genre in world literature - "bildungsroman" (educational novel). Referring to this genre, the author of the article tried to analyze "The Travels of Nicholas Nickleby" by the writer Charles Dickens, who has a unique place in world literature.

Key words: bildungsroman, critical realism, adventure, genre.

Adabiyot inson hayotida muhim o'rin tutadigan, hayotiy tajribalar bilan tanishtiradigan, ma'lum ma'noda inson hayotini o'zgartirishga xizmat qiladigan muhim vosita sanaladi. Yozuvchilar, romannafislar asar qahramonlari, syujeti va voqealari vositasida o'quvchiga tarbiya beradi, yangilik o'rgatadi. Bu borada "bildungsroman" – tarbiya romanlari o'ziga hos ahamiyatga ega.

Bildungromans keng tarqalgan adabiy janr bo'lib, ushbu janrda qahramonning bolalik vaqtidan psixologik o'sish va rivojlanish bosqichi qalamga olinadi, undagi ushbu o'zgarish sababi, natijalari voqealar bayonida yoritiladi. Bu atama nemischa "bildung" (ta'lim) va "rim" (roman) so'zlaridan kelib chiqqan.[1]

Ushbu yangi adabiy janr birinchi marta 1819 – yilda nemis filologi Karl Morgenstern tomonidan universitetdagi ma'ruzalarga kiritilgan, keyinchalik Vilgelm Dilthey uni ommalashtiradi. Ko'pincha bu janr o'smirlar romanchiligi atamasi bilan adashtiriladi. Lekin shuni ta'kidlab o'tish kerakki, bildungromans odatda ko'proq va kengroq jabhani qamrab oladi. Bu janr Germaniyada paydo bo'lgan bo'lsada, u avval Yevropada, keyin esa butun dunyoda ommalashdi. [2]

Bildungromans aslida qahramonning dunyo tajribasiga ega bo'lishi, hayotiy savollarga javob topishi, umuman olganda insonning "balog'atga yetishi"ni yoritadi. Bu janrda yozilgan asarlarda ko'pincha asar qahramonlari hissiy yo'qotishni his qiladi. Asosiy motiv yetuklik bo'lib qahramon bunga qiyinchilik bilan erishadi. Qahramon jamiyat bilan ziddiyatga kirishadi, jamiyatga qarshi isyon qilishi, bu jamiyatdan bosh olib ham ketishi mumkin. Asar oxirida esa jamiyat qonun qoidalariga bo'ysunadi va jamiyatga qabul qilinadi, asar nihoyasi qahramonning xatolari, umidsizliklari tugashi bilan yakunladi.

Ushbu janrning yozuvchilar orasida keng tarqalishi XIX va XX asrlarda avj oldi. XIX asr adabiyotidagi tarbiyaviy romanning klassik namunalarini Ch.Dikkens ("Devid Kopperfeld"), G.Flober ("Sezgililar ta'limi"), I.Goncharov ("Oddiy tarix") yaratishgan. Birinchi jahon urushidan keyingi davrda tarbiyaviy roman qayta tiklandi va yangi

mashhurlik kasb etdi. Urush va urushdan keyingi davrda o'smirlarning ulg'ayishiga bag'ishlangan bunday kitoblar dunyo miqyosida katta qiziqish uyg'otdi.

Adabiyotshunoslikda ushbu janrning bir qancha turlari ajralib turadi, xususan, tarbiyaning sarguzasht romani ("Xazina oroli" Stivenson, "Jasoratli kapitanlar" Kipling, "Geklberri Finning sarguzashtlari" M. Tven, Kaverinning "Ikki kapitan") va "badiiy roman" - K nstlerroman (Joysning "Rassomning yoshligidagi portreti", Buninning "Arsenyev hayoti", Nabokovning "Sovg'a"). [3]

Bu janr rivojida atoqli yozuvchi Charlz Dikkensning o'rni beqiyos ekani shubhasiz. Uning ushbu janrda yozilgan "David Copperfield", "Nikolas Niklbining sarguzashtlari" asarlari nafaqat jahon adabiyotida, balki o'zbek adabiyotida ham o'z o'quvchilarini topgan. Ushbu asarlar asosida olingan filmlar ham haligacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Charlz Xaffem Dikkens mashhur ingliz yozuvchisi bo'lib o'zining ijod faoliyatini 1833 - yildan boshlagan. U yozuvchi va ijtimoiy tanqidchi bo'lib, u dunyodagi eng mashhur fantastik qahramonlarni yaratgan va Viktoriya davrining eng buyuk romanchisi deb hisoblanadi. Uning asarlari hayoti davomida misli ko'rilmagan mashhurlikka erishdi va XX asrga kelib tanqidchilar va olimlar uni adabiyot dahosi sifatida tan olishdi. Uning romanlari va hikoyalari doimiy mashhurlikka ega. Uning asalarida tanqidiy realism yo'nalishi elementlari yaqqol ko'rinadi. Uning asar syujetida mehnatkash xalqning o'g'ir mehnati, ahvoli asosiy o'rinda turadi. Uning asar qahramonlari ham ko'pincha mehnatkash aholi orasidan chiqqan insonlardir.[4]

Yozuvchining hajviy-sentimental ruhda yozilgan "Pikvik klubining o'limidan keyingi yozishmalari" (1837), "Oliver Tvistning sarguzashtlari" (1838), "Nikolas Niklbi" (1839) romanlari Dikkensga kata shuxrat keltirdi. Shu asrning 40 - 50 - yillarida Dikkens ijodi gullab yashnadi. "Martin Chezlvit" (1844) romanida Amerika voqeligidagi salbiy tomonlar tasvirlangan. "Dombi va o'g'li" (1848) romanida insonlik qiyofasini yo'qotgan, manmansiragan ingliz boyvachchalari hajv tig'i ostiga olingan. Tarjimai hol yo'sinidagi "David Kopperfield" (1850) romanida esa o'sha zamonning ijtimoiy ziddiyatlari ko'rsatilgan. Dikkens asarlarida, umuman oddiy kishilar qiyofasi zo'r mahorat bilan aks etadi. 1848 yilda Angliyada chartistlar (yo'qsullar) harakati mag'lubiyatga uchragan davrda Dikkens dolzarb ijtimoiy muammolarni qalamga oldi ("Sovuq uy", 1853; "Mashaqqatli zamon", 1854; "Jajji Dorrit", 1857 va boshqalar). Bular orasida, ayniqsa, "Mashaqqatli zamon" romani alohida ahamiyatga ega.[5]

"Nikolas Niklbining sarguzashtlari" asari bildungsroman janri uchun asosiy namunalardan biri hisoblanadi. Unda yozuvchi bolalarga qo'pol munosabatda bo'lish, ta'lim tizimi oqsashi kabi muammolarni turli adabiy vositalar – pafos, komediya, satira bilan ifodalaydi. Romandagi asosiy voqealar otasining vafotidan keyin oila yetakchisi va boquvchisiga aylangan Nikolas Niklbining voqealar asnosida ma'suliyatli va obro'li shaxs bo'lib rivojlanishi yoritiladi.[6] Yozuvchi asarda bolalarga vijdotsiz shafqatsizlik

bilan munosabatda bo'lgan maktab tizimining nazoratchilari, shuningdek sudxo'rlik va boshqa insofsiz biznes amaliyotlari bilan shug'ullanuvchilarni ayblaydi. Ushbu asar Dikkensning boshqa asarlari singari ko'plab mavzular va g'oyalarni qamrab oladi. Unda iqtisod masalalari ham katta rol o'ynaydi. Nikolas boylar va kambag'allar hayotini ko'rib ularni solishtiradi, hayotiy tajribalari orqali o'rganadi, bu esa albatta uning yetuk mulohazali shaxs bo'lishiga yo'l ochadi. Asardagi ko'plab simvol va detallar o'quvchi uchun tanish tuyuladi, chunki Dikkens asarida shunday o'xshashliklardan foydalangan.

[7]

Xulosa qismida aytib o'tish kerakki, tarbiyaviy roman janri adabiyotshunoslikda ancha keyin tashkil topib, rivojlanganiga qaramay, hozirgi kunda bu janrda yaratilgan jahon va o'zbek adabiyoti namunalari o'quvchilar va adabiyotshunoslar orasida ma'lum va mashxur. "Bildungsroman" janrida ijod etgan adiblar ham asosan tanqidiy realism yo'nalishida asar taqdim qilishadi. Charlz Dikkensning "Nikolas Niklbi sarguzashtlari" romani ham o'z davrining ijtimoiy mummolari, jamiyatda boylar va kambag'allarning tabaqalanishi haqida kritika va satira bilan ifodalab beradi. Bu asar orqali inson nafaqat bir insonning yetuklik darajasiga yetishi, shu bilan birga jamiyatdagi muammolariga tik qaray olish va ularni sokinlik bilan qabul qilish xususiyatlarini kuzatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "The Bildungsroman project" by Katherine Carlson
2. "Bildungsroman: German literary genre", Encyclopedia Britannica
3. "Bildungsroman novels", Kristy Littlehale, www.storyboardthat.com
4. "Charlz Dikkens qisqacha tarjimai holi", www.coppershop.ru
5. . www.kitobxon.com/oz/yozuvchi/charlz_dikkens
6. "The life and adventures of Nicholas Nickleby": study guide, Michael Cummings
7. [www.supersummary.com /Nicholas-nickleby/summary](http://www.supersummary.com/Nicholas-nickleby/summary)
8. www.mantex.co.uk
9. www.enwikipedia.com
10. www.fulltextarchive.com

THE USE OF EMOTIONS IN AMERICAN AND ENGLISH LITERATURE

*Astanbekova Sabohat**Namangan State University II grade graduate*

Abstract: in this article, the expression of feelings in American and English literature is highlighted on the example of the works of some writers. At the same time, the article focuses on the differences and similarities between American and British literary language.

Key words: literature, emotion, love, fear, Shakespeare, author, characters.

AMERIKA VA INGLIZ DABIYOTIDA HISSIYOTNING ISHLATILISHI

*Namangan davlat universiteti II bosqich magistranti**Astanbekova Sabohat*

Annotatsiya: mazkur maqolada Amerika va ingliz adabiyotid hissiyotlarning ifodalanishi ayrim yozuvchilarning ijod namunalari misolida yoritib berilgan. Shu bilan birga maqolada Amerika va Britaniya adabiy hissiyotlar tilining bir biridan farqli va o'xshash jihatlariga ham to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: adabiyot, hissiyot, love, fear, Shakepear, author, characters.

When it comes to writing, people often focus on plot, character, and setting, but the emotional landscape you create in your story is important too. The authors consider the emergence of emotions and their treatment in the human sciences and look specifically at positions taken by multilingual writers who relate emotions they have felt to the languages in which their emotions are expressed. They enquire into whether language exists in the absence of language communities and consider how authors have expressed their anchoring or lack of anchoring in one or more languages and what motivates them in their choice of a given language for emotional expression. As story creators, we want readers to identify with our characters and immerse themselves in our story worlds, so they get hooked and keep reading. We do that using emotion. Emotion also helps readers gain understanding and perspective from different viewpoints, as well as providing an opportunity for them to escape from the 'real world' for a while. There are three types of emotion in writing:

- Emotion experienced by you, the writer
- Emotion experienced by the character
- And an emotional response from the read.[1]

Emotion of language and using emotions in works is different in different countries. To help us to answer the question of 'what is emotive language in English?'

in a bit more detail, we need the help of a few examples. The following is taken from a speech delivered by Martin Luther King Jr., during the 1963 March on Washington for Jobs and Freedom:

“I have a dream that one day on the red hills of Georgia, sons of former slaves and sons of former slave-owners will be able to sit down together at the table of brotherhood. I have a dream that one day even the state of Mississippi, a state sweltering with the heat of injustice, with the heat of oppression, will be transformed into an oasis of freedom and justice.”

This speech includes a number of examples of emotive language. For instance:

The phrase 'I have a dream' uses personal pronouns, inviting those listening to share in King's vision of a better world. This phrase is repeated emphatically throughout the speech.

'Brotherhood' is an abstract noun - a word describing an idea or concept. King uses this emotive phrase to appeal to the audience's desire for the things that 'brotherhood' represents - acceptance, equality, and community.

King also uses metaphorical language, describing the state of Mississippi as 'sweltering' with injustice and describing the cool 'oasis' of freedom that it could be. Using sensory descriptions of heat helps to illustrate the difficulty of the struggle for civil rights, as well as reminding his audience what they are striving for. This section of the speech is intended to motivate civil rights activists to keep protesting for their rights.

Just from this one short extract, we can see how specific word choices contribute to the overall meaning of the speech and encourage people to embrace his message. [2]

A comparative study of British and American literature revealed that British literature has become less emotional than American literature. This startling fact was revealed by the study published in 2013 in the journal, "Public Library of Science ONE" ("PLOS ONE"). In this study, Dr. Alberto Acerbi and Professor Alex Bentley evaluated more than five million books using Google's database, Ngram Viewer, to reveal the frequency of words associated with anger, fear, disgust, sadness, joy, and surprise in these books.

Dr. Acerbi and his colleague noted that the use of language is tied to major events. For instance, during World War II there was greater use of words associated with sadness. Since the mid-1950s American authors have noticeably used more expressive words. The emotional prose by writers such as E.M. Forster was replaced by the reserved style of authors including Ian McEwan. From the 1960s onwards, the divergence between the American and British prose and the change in the language used by British writers was more evident.[3]

The study provides a useful starting point to understand the reasons for this divergence. Psychologists have discovered that people who have more emotional

intensity live more complicated lives than less emotional people. This may explain why the apparent connection between emotion in literature and turbulent events.

A noticeable albeit unsurprising exception during the Cold War era was the use of words associated with fear, even though British writers used less emotionally expressive words generally. Words associated with fear became more common in the novels written during the second part of the 20th century.

The researchers appeared to think that economic prosperity in America made the prose more emotional; yet in the British context they held the contradictory view that turbulent times affected the writing of the period.

While the American economy did go through a post-war boom, American writers were also living through turbulent times. The civil rights movement, the assassinations of American icons (John F. Kennedy, Robert Kennedy, Dr. Martin Luther King, Jr.), the anti-Vietnam War movement, and feminism era were some of the notable emotional periods of the 1960s, the decade of the emerging divergence in the writing styles of the two nations.

In the U.S. were also greater inequality, a weaker social net and activists raising public awareness of the weaknesses. Writers like Alice Walker, Harper Lee, Toni Morrison, James Baldwin, Gore Vidal, Joseph Heller, and Norman Mailer were products of their times. The literary moods expressed in their writings were driven by the major events of the 20th century experienced in their country.

The comparative study of British and American books reveals that writers are communicators who are moved by their times. The storytellers are not immune to what is going on around them. They distill cultural and historical trends of their times in the language they use in their literary works.

During the first half of the 20th century, British books were similar in emotional content — or even a little more emotional — than American books. But since 1960, American literature (<https://www.popsci.com/technology/article/2012-09/science-confirms-obvious-reading-literature-good-your-brain/?amp>) has had more and more emotional “mood” content than their British counterparts. The same trend was found in American and English usage of content-free words like “and,” “but” and “the,” suggesting that a larger stylistic difference has emerged.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://jerichowriters.com/emotions-in-writing/>
2. <https://www.google.com/amp/s/www.popsci.com/science/article/2013-03/american-english-has-become-way-more-emotional-british-english/%3famp>
3. <https://www.google.com/amp/s/www.popsci.com/science/article/2013-03/american-english-has-become-way-more-emotional-british-english/%3famp>
4. O'Rourke, Paul/Ortony, Andrew (1994): “Explaining Emotions”, in Cognitive
5. Science 18/2, 283-323.

YOSHLARGA YARATILGAN IMKONIYATLAR, NAMANGAN VILOYATIDA YOSHLARGA BERILAYOTGAN KO'MAK, E'TIBOR...

Baxtiyor Nosirov

Yoshlar ishlari agentligi Namangan viloyati boshqarmasi

MATBUOT KOTIBI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Namangan viloyati kesimida yoshlarga qaratilayotgan e'tibor, olib borilayotgan islohotlar hamda kelajakdagi rejalar muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, imkoniyat, kredit, innovatsiya, reja.

KIRISH

Viloyatda "mahalla - sektor - tuman - viloyat" darajasida "Yoshlar balansi" ishlab chiqilgan bo'lib hozirda Namangan viloyatida jami 14-30 yoshdagi 773 803 nafar yoshlar mavjud bo'lib, iyun-sentabr oylari davomida mahallalarda Yoshlar yetakchilari tomonidan "xonadonbay" o'rganish natijasida 14-30 yosh toifasidagi yoshlarning 712 411 nafar (92,0 foiz) qayta xatlovdan o'tkazilib, shundan 87 884 nafarini 14-16 yoshdagi yoshlar tashkil etadi.

Joriy yilning 30 sentabr holatiga yoshlar qayta xatlovdan o'tkazilib shundan, 13 943 nafari ijtimoiy himoyaga muhtoj, ijtimoiy-iqtisodiy muammosi bo'lganligi sababli "Yoshlar daftari"ga kirishga tavsiya etildi.

ASOSIY QISM

Mahallalarda yoshlar yetakchilari tomonidan yoshlarni tadbirkorlik g'oyalarini qo'llab-quvvatlash borasida muvaffaqiyatga erishgan tadbirkorlar bilan 165 marotaba uchrashuvlar tashkil etilib 1 852 nafar tadbirkorlikka qiziquvchi yoshlar jalb etildi.

Yoshlarni kelgusida tegishli sohada malakali mutaxassis bo'lib yetishishlari, shu jumladan tadbirkorlikka o'qitish uchun viloyatimizda yuqori natijalarga erishgan soha mutaxassislarini jalb etgan holda 5 marotaba bepul o'quv mashg'ulotlar o'tkazilib 780 nafar yoshlar jalb etildi.

Joriy yilning iyun oyi davomida Namangan shahri va tumanlarda "Yangi O'zbekiston yoshlari, birlashaylik!" yoshlar festivallari o'tkazildi. Festivallarda 2 054 dan ortiq loyiha va tadbirlar, sport musobaqalari tashkil etilib 520 ming yoshlar qamrab olindi.

Festival doirasida turli sohalarda yuksak natijalarga erishayotgan 1 150 nafar faol va iqtidorli yoshlar qo'llab-quvvatlandi.

Bundan tashqari, mahallalarda sportning futbol turi bo'yicha o'g'il bolalar o'rtasida "Viloyat hokimi kubogi", voleybol turi bo'yicha qizlar o'rtasida "DXX

boshqarmasi boshlig'i kubogi" musobaqalari 4 bosqichda (mahalla, sektor, tuman, viloyat) tashkil etilib musobaqalarga 20 ming nafardan ortiq yoshlar jalb etildi.

Namangan yoshlar markazida ijtimoiy himoyaga muhtoj, nogironligi bor yoshlarni kasb-hunarga o'qitish maqsadida "Inklyuziv ta'lim markazi", Davlatobod tumanida zamonaviy "Street Workout" maydonchasi, To'raqo'rg'on tumanida "Yoshlar markazi" foydalanishga topshirildi.

Joriy yilning iyun-avgust oylari mobaynida Agentlikning shahar va tuman bo'limlari rahbarlari hamda xodimlari, mahallalardagi Yoshlar yetakchilariga Yoshlarga oid qaror, farmonlarning mazmun mohiyati hamda ularni amaliyotda qo'llash xususan mahallalarda yoshlar bilan ishlash, "Yoshlar daftari"ni shakllantirish bo'yicha 14 marotaba o'quv-seminarlar tashkil etildi.

Shahar va tumanlarda hokim o'rinbosarlari, sektor kotiblari, Yoshlar yetakchilariga "Yoshlar daftari"ni shakllantirish, yoshlarni "xonadonbay" xatlovdan o'tkazish va ularni "Yoshlar balansi" elektron platformasiga kiritish bo'yicha amaliy o'quv-seminarlari o'tkazildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 7 iyundagi "Yoshlar muammolarini o'rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" VMQ-312-son Qarori asosida muammoli masalalarda murojaat qilayotgan yoshlarga 20 ta yo'nalishda Yoshlar yetakchilari tomonidan tavsiya berib kelinmoqda.

2022 yilning 9 oyi mobaynida tavsiya olish maqsadida 22 530 nafar yoshlar murojaat qilgan bo'lib shundan, 14 702 nafar yoshlarga tavsiya berildi 7 697 ta murojaat belgilangan tartibda o'rganish natijasida rad etildi.

Viloyatda sport musobaqalarining "mahalla" - "sektor" - "tuman"- "viloyat" bosqichlari joriy yilning aprel-iyun oylarida yuqori saviyada tashkil etilib 750 ming nafar yoshlar qamrab olindi.

Ushbu musabaqalarning 6 ta sport turi bo'yicha 360 nafar viloyatimiz yoshlari Respublika bosqichida ishtirok etishdi.

Unda viloyatimiz yoshlari tomonidan 22 ta yo'nalishdagi musobaqalarda 8 ta 1-o'rin, 7 ta 2-o'rin hamda 5 ta 3-o'rinlar qo'lga kiritildi.

5 ta muhim tashabbus doirasida jami 108 334 ta inventar, jixoz va kitoblar ajratildi.

Shundan, 140 ta musiqa, san'at, 6 787 ta sport inventarlari, 101 407 ta badiiy kitoblar ajratildi.

Mahallalarda Yoshlar yetakchilari tomonidan yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish bo'yicha 17 ming 612 ta tadbir, loyiha, musobaqa, ko'rik-tanlovlar, madaniy tadbirlar tashkil etildi. Tadbirlarga jami 1 532 ming 803 nafar yoshlar qamrab olindi.

Jumladan:

Madaniyat va san'atni targ'ib qilish borasida – “Men san'atni tanlayman”, maqom, baxshichilik va estrada bo'yicha “Milliy va zamonaviy raqs”, “Milliy zamonaviy cholg'u asboblari”, “Yoshlar kuylaganda”, “Yosh musavvirilar”, San'atim-saodatim, “Yangrasin mening sozim” “Raqs jilosi”, “Gulbazzm”, “G'azalxonlik”, “Xush kayfiyat”, tadbirlar va bolalar ijodiyot festivali kabi mavzularda 4 296 ta loyiha va tadbirlar tashkil etildi. Tadbirlarga jami 330 ming nafar yoshlar qamrab olindi.

Sog'lom turmush tarzi va sportni ommalashtirish borasida- mini-futbol, voleybol, basketbol, stol tennisi, velosport, yugurish, shaxmat, shashka, badminton, salomatlik uchun 5 000 qadam yurish marafoni hamda “Men sportni sevaman”, “Chempion yoshlar uchrashuvi”, “Sog'lom xayot uchun” kabi 35 150 ta loyiha va tadbirlar tashkil etildi. Tadbirlarga jami 565 ming nafar yoshlar qamrab olindi.

Viloyatda yoshlarga doir qator rejalar ishlab chiqilgani quvonarli:

Birinchiidan, viloyatdagi 14-30 yosh toifasidagi yoshlarni mahallalarda Yoshlar yetakchilari tomonidan “xonadonbay” xatlov qilish asosida “Yoshlar balansi” elektron platformasiga kiritish ishlarini tashkil etish;

Ikkinchiidan, Xatlov jarayonida “Yoshlar daftari”ga kiritilgan ijtimoiy himoyaga muhtoj, ishsiz va ijtimoiy faol bo'lmagan yoshlarga amaliy yordam ko'rsatish ishlarini izchil davom ettirish;

Uchinchiidan, “Besh tashabbus olimpiadasi”ning 2-bosqichi doirasida o'tkaziladigan ko'rik-tanlov va musobaqalarning “mahalla” - “sektor” - “tuman”-“viloyat” bosqichlari yuqori saviyada o'tkazish;

To'rtinchiidan, zamonaviy va talab yuqori bo'lgan kasblar - “Veb dasturlash”, “Grafik dizayn”, “Moushn grafika”, “Digital marketing”, “Sotsial media marketing” yo'nalishlarida 200 nafar faol va ijtimoiy himoyaga muxtoj yoshlar zamonaviy kasb-hunarga o'qitish;

Beshinchiidan, yoshlarning shaxmat bilan shug'ullanishlari uchun barcha sharoitlar yaratilgan bo'lib xaftaning har shanba kunlari 7 yoshdan 70 yoshgacha aholi o'rtasida sportning shaxmat turi bo'yicha “Rokirovka” musobaqasini tashkil etish rejalashtirilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yoshlar ishlari agentligi Namangan viloyati boshqarmasi tomonidan 2022 yilning 9 oyi davomida yoshlarga oid davlat siyosatining ijrosi bo'yicha amalga oshirilgan ishlar yuzasidan MA'LUMOT
2. www.ziyonet.uz
3. www.uzlib.uz

**THE IMPORTANCE OF LISTENING SKILLS IN LERNING
ENGLISH ONLINE**

Saidova Valida

*3rd year student of the Faculty of Philology
of the Uzbekistan State University of World Languages*

ABSTRACT

The article deals that the modern teaching with listening skills. Also, it is given the easy way improving languages listening skills below.

Keywords: Interpersonal activities, Group activities, Audio segments, Video segments

INTRODUCTION

Among the other four skills, listening is the one that has been most forgotten and neglected in second language classrooms. So teachers don't pay much attention to this skill and teach it carelessly. In the field of language teaching and learning proficiency has tended to be viewed as the ability of speaking and writing in language in question. Listening and reading skills are in the second position. One reason for this situation might be the demanding characteristic of the listening skill. Listening has gained a new importance in language classrooms after spreading IT technology based information in society in Iran. Moreover it should be mentioned that most of the students' class time is devoted to the listening. Despite this, we often take importance of listening for granted, and it is the most overlooked skill among other skills. In natural order of learning any language, listening stands at first rank. Without any reception one can not produce anything. Though, if a teacher wants to have fluent and productive students, he/she should pay much and necessary attention to teaching listening skill.

LITERATURE REVIEW AND METHODOLOGY

Listening-Some of the teachers believe that speaking should be actively discouraged. One of the reasons of emphasizing listening and delaying speaking is based on an opinion. Those who give importance to speaking view the language as a product and think that language is a behavior and speaking is the manifestation of this learning or happening. On the contrary, there are approaches that gave more importance to listening. In this approach of language learning , listening is at the center. All of the information necessary for building up the knowledge for using language comes from receptive skills: listening, and reading. When the knowledge of language in this regard is built the learner can write and speak. In other words, without any input, the outcome or output should be nothing.

The modern effective methods of teaching listening skills include everything from interactive exercise to multimedia resources. Listening skills can best learn or improved through simple and engaging activities that focus more on the learning process instead of the final product. It doesn't matter you are working with small or large groups of students, you can use any of the following technique to develop your own methods for teaching students how to listen well.

Interpersonal activities

The non-threatening and effective way for students to develop stronger listening skills can be done by interpersonal activities such as mock interviews and storytelling. Students are assigned to small groups of two or three they are given by a particular listening activity to complete. For instance, you may have an interview with a student for a job with a company or for an article in a newspaper. Even a storytelling activity can give students the opportunity to ask one other question and then practice active listening skills.

Group activities

Large group activities also give the opportunity to the student to help through a helpful method for teaching listening skills to students. You can also begin with a simple group activity. For the first activity, students are divided into the groups of five or more and instruct them to learn one interest or hobby of at least two other group members. It is necessary to encourage students to ask clarifying questions during the activity and you may allow them to takes notes because it is helpful. While, as time passes and their skills grow, you should limit students to only write notes after the completion of the first activity. The second part of the activity is to allow students sit in a large circle and then have each individual student to share their name and their interest hobby of the group member that they met. This second part of the activity leads to additional listening exercises.

Audio segments

You can also teach listening skills to the students through audio segments such as radio programs, instructional lectures, online podcasts, and other audio messages. It is necessary to deploy interactive listening programs in class with students and then instruct them to repeat the exercise on their own. First of all, instruct students to prepare for listening by imagining anything they want to learn from the content of the audio segment. It's on you to choose shorter or longer audio segments and you can also choose more challenging or more accessible material for this type of exercise.

Video segments

The other most helpful resource for teaching listening skills is video segments that include short sketches, documentary films, dramatic or comedic material, news programs, and interview segments. As in the audio segment, you can select the portion and length of audio you can also do it in a video segment based on the skill level of your students. First, watch the segment without any sound and discuss it together with the student. Encourage your student what they think will be the content of the segment. This will improve their listening and thinking power.

About the author

Hello, my name is Margot Robbie and I'm a content writer. I begin writing for an assignment writing services in 2009. I was a classroom teacher for 10 years and become a national literacy consultant. I spare my time, I love to write an article about education for the writing sites. If you want me to do your assignment then contact me as soon as possible.

Whatever method you use for teaching listening, keep a few key instructional tips in mind that will help both you and your students navigate the learning process. One, keep your expectations simple, as even the most experienced listener would be unable to completely and accurately recall the entirety of a message. Two, keep your directions accessible and build in opportunities for students not only to ask clarifying questions, but also to make mistakes. Three, help students navigate their communication anxiety by developing activities appropriate to their skill and confidence level, and then strengthen their confidence by celebrating the ways in which they do improve, no matter how small.

DISCUSSION

Many students often encounter trouble in listening to foreign people even though they are doing well in the English classroom. Some students complain to teachers that, although they can understand what ALTs (Assistant Language Teachers)' are saying because they speak slowly and clearly, they cannot understand what native English speakers are saying in real life. Why does this problem happen? What is wrong with the teaching of listening in Japanese schools? The first and probably the biggest problem is that, although the importance of listening skills is widely acknowledged in Japan, the adequate teaching and materials to develop them have not been provided. In a typical listening lesson, students either listen just to the taped script of a reading textbook or, after listening to some materials, they answer multiple choice questions based on the content of listening materials. In this kind of lesson, -correct answers are emphasized, but the listening process necessary to decode the information is ignored, and the kinds of skills and strategies for effective listening are not practiced. That is, students are just tested on their own ability to answer correctly and are not taught how

to listen to English. Second, the amount of time for listening lessons is limited in English I and II, compared with reading, writing, and speaking. For example, it is estimated that the average time devoted to listening activities in every class is 5 minutes per day. Students are not sufficiently exposed to a variety of authentic materials, either. In short, although they are accustomed to English spoken clearly and slowly in classroom materials and can understand it, they get embarrassed and frustrated when they encounter real English which is spoken at a normal speed. Third, they are not used to the difference between spoken English and written English. Spoken English has different features such as ungrammatical utterances, false starts, hesitation, assimilation, and redundancy. If they aren't familiar with those phenomena, they may not be able to listen to English and understand it. Lastly, in listening lessons, teachers don't have the specific notion that listening should be integrated with other skills, i.e., speaking, reading, and writing.[1] When real world communication is examined, we never finish verbal communication appropriately without doing something after listening. For example, when we have a conversation with someone, we have to respond to him or her.

CONCLUSION

It is never just one way communication. In a situation like a lecture'in which students are listening to the instructor, they usually take notes. We can think of many other situations in which listening is integrated with the other three skills. In real world communication, that is, listening, speaking, reading, and writing are interrelated and interdependent.

REFERENCES

1. Koichi Nihei Fukushima-Minami Senior High School Fukushima Prefecture,
2. <https://www.theclassroom.com/modern-methods-teaching-listening-skills2458.html>
3. <https://www.ukessays.com/essays/english-language/the-teaching-listening-skillsenglish-language-essay.php>

TA'LIMDA IMMERSIV YONDASHUV

Shakirova F. B.

Toshkent davlat transport universiteti dotsenti

Maxmudova Parizoda

Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida ta'limni isloh qilishda immersiv texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati hamda virtual haqiqat texnologiyasi mohiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, immersivlik, immersiv texnologiyalar, virtual haqiqat, 3D texnologiyalari.

O'z faoliyatiga doimiy ravishda innovatsiyalar, ya'ni yangiliklar, yangi texnologiyalar, boshqarish va mehnatni tashkil etishga zamonaviy tizimlarni kiritib, amaliyotga tatbiq etib boradigan shaxslar zamon bilan hamnafas bo'ladilar. Zero, "innovatsiya - insonning aql-zakovati, ishlab chiqarish tajribasi negizida yaratilgan, ishlab chiqarishga tatbiq etilgan, ayni vaqtda, iqtisodiy-ijtimoiy samara keltirayotgan intellektual mulk ko'rinishidagi yangiliklar, ixtirolar, kashfiyotlar, g'oyalar va yangicha yondashuvlar majmuasidir"[1]. Raqamlashtirish-innovatsion iqtisodiyotning mantiqiy davomi sifatida jamiyatimizda chuqur islohotlar sababi bo'lib, har bir insonni o'z ustida tinmay ishlashga majbur qiladi. Raqamli iqtisodiyotning qator texnologiyalaridan biri sanalgan immersiv texnologiyalardan foydalanish esa bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Immersivlik - idrok etishning bir usuli yoki ongni o'zgartiruvchi hal qiluvchi omillardan biri. Bu hodisa ko'pincha filmlar va teatr spektakllarida uchraydi. Lug'atda immersivlik "sun'iy ravishda yaratilgan uch o'lchovli dunyoda bo'lgan, u nuqtai nazarini o'zgartirishi, ob'ektlarni kattalashtirish va kichraytirishi mumkin bo'lgan hissiyotlar majmuasi" sifatida qaraladi [2]. Atrofimizdagi dunyoni bilish uchun inson tananing bir qator turli funktsiyalaridan foydalanish uchun yaratilgan: kosmosda harakat qilish, qo'l va oyoqlar yordamida ob'ektlar bilan o'zaro ta'sir qilish, boshni aylantirish va hokazo. Raqamli jamiyatda ushbu mexanizmlar kompyuter va boshqa texnik qurilmalarning organlarini boshqarishiga qarab butunlay boshqacha formatga ega bo'ldi.

Immersiv texnologiyalar - bu virtual dunyoga turli yo'llar bilan kirishni ta'minlaydigan usullar to'plami hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida «Ta'lim va o'qitish sifatini baholashning Xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini

oshirish» ustuvor vazifa sifatida belgilanib, bu borada bo'lajak kimyo fani o'qituvchilarini tayyorlash tizimida elektron dasturiy vositalar asosida o'quv jarayonini tashkil etish texnologiyasi, metodik ta'minoti, faoliyatga oid kompetensiyalar tizimi va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi farmoni, 2017- yil 20-apreldagi PQ-2909-son «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori, Vazirlar Mahkamasining 2012 -yil 25 -iyuldagi «O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzurida ta'lim mussasalarida elektron ta'limni joriy etish markazini tashkil etish to'g'risida»gi 228-sonli qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida ta'lim sifati samaradorligini oshirish borasida elektron darsliklardan, virtual texnologiyalardan keng foydalanish yo'lga qo'yilmoqda.

Ta'lim tizimini isloh qilishning muhim yo'nalishlaridan biri axborot-kommunikatsion, ya'ni 3D texnologiyalarni qo'llab fanlarning o'quv jarayonini tizimli modernizatsiyalash hisoblanadi. Bugungi kunda talabalar qadimgi davrlardagi Rim Kolizeyidan tortib, kosmosgacha, inson tanasi ichidagi hujayra darajasidagi o'tish joylarigacha bo'lgan virtual sayohatlarga borishadi. "Virtual haqiqat" konsepsiyada 19-asrdan, amalda 60-yillardan beri mavjud. Ammo so'nggi o'n yil ichida VR asosiy oqimlarni qabul qilish inqilobini boshdan kechirdi. Ba'zi ekspertlarning fikriga ko'ra, "virtual haqiqat" atamasi birinchi marta dramaturg Antonin Artaud tomonidan 1938-yilda ishlatilgan. Shu bilan birga, ilmiy fantastik asarlar mualliflari mavzu sifatida shu atamadan foydalanib, voqelikka oid hikoyalar yozganlar.

Virtual haqiqat - bu o'quvchilarga yangi va qiziqarli usullarda o'rganishga imkon beruvchi immersiv vositadir. Virtual haqiqat atama sifatida odatda texnologik komponentga yo'naltirilgan texnik jihozlar to'plami sifatida tavsiflanadi. Biroq, bu texnologik yondashuv virtual haqiqatdan ta'limda foydalanish uchun kontseptual asosni ta'minlamaydi [3].

Ta'limda kinolavhalar hamda turli illyustratsiyalarga asoslangan virtual reallik elementlari ilgaridan qo'llanilib kelingan. Kompyuter texnikasi harakat va tovush bilan bog'liq axborotlarni yagona majmuaga biriktira olganligi, bilim oluvchilarga kuzatilayotgan jarayonlarga faol ta'sir ko'rsatish (muloqot qilish) imkoniyatlarini yaratishi bilan virtual reallikka asoslangan ta'lim resurslarini yaratishda sifat burilishini yasadi.

Bugungi kunda virtual reallikka asoslangan ta'lim resurslarini quyidagicha tasniflash mumkin:

- birinchi daraja — maxsus texnik vositalar (shlem-display, maxsus qo'lqop va boshqalar) vositasida to'la virtuallika erishish;

- ikkinchi daraja — uch o‘lchamli (yoki stereoskopik) monitorlar yoki proyektor va maxsus ko‘zoynak yordamida hajmli tasvir hosil qilish;
- uchinchi daraja — kompyuterning standart monitori yoki proyeksiya vositasi asosida virtual reallikni namoyish qilish.

O‘z navbatida, modellashtiruvchi pedagogik dasturiy vositalarni yaratish muammosi funksional nazariyalarni qo‘llash va yanada takomillashtirish bilan bog‘liq quyidagi yo‘nalishlarga ajratiladi:

1) Virtual reallikni loyihalash falsafasi. Modellashtirish asosida beriladigan axborotlarni qabul qilish va uning reallik bilan mosligiga bilim oluvchini ishonтира olish muammolari.

2) Matematik modellashtirish. Ta‘limiy maqsadlarda modellashtirishda matematik modellar xususiyatlarini tadqiq qilish muammolari.

3) Axborotlarni aks ettirish nazariyasi. Real sharoitlarda ishlayotganlik taassurotini hosil qiluvchi grafik mashinalarni boshqarish vositalaridan foydalanib, real tasvirlarni qurishga qaratilgan vizuallashtirish metodlarini qo‘llash va takomillashtirish muammolari.

4) Kompyuter muhitini his qilish psixologiyasi. Axborotlarning asosiy qismini televizor va kompyuter monitori orqali olishga ko‘nikib qolgan zamonaviy yoshlar fikrlashidagi o‘ziga xoslikni e‘tiborga olish muammolari.

5) Virtual reallik ekologiyasi. Virtual reallik bilan o‘zaro ta’sirlashuvning individual traektoriyasini tanlash muammolari.

6) Didaktikaning asosiy tamoyillari. Modellashtiruvchi dasturiy vositalarni ishlab chiqishda ta‘lim amaliyoti tajribalari asosida shakllangan, o‘zida o‘quv jarayoni qonuniyatlarini aks ettiruvchi didaktik tamoyillar asos sifatida qabul qilinishi lozim.

Yuqoridagi fikrlardan shunday xulosa qilish mumkinki, virtual ta‘lim nafaqat masofaviy telekommunikatsiyagagina xos jihat bo‘lib hisoblanadi, balki ta‘limning barcha, jumladan, kunduzgi shakllarida o‘qituvchi, o‘quvchi, o‘rganilayotgan obyektlarning o‘zaro munosabatlarida namoyon bo‘lish xususiyatiga ega. Masofaviy texnologiyalar virtual ta‘lim asosida kunduzgi ta‘lim imkoniyatlarini kengaytirishni ta‘minlashga xizmat qiladi. Virtual ta‘limning asosiy maqsadi, insonning real borliqda tutgan o‘rnining tub mohiyatini anglab yetishdagi — uning virtual va boshqa imkoniyatlari uyg‘unligini ta‘minlashdan iboratdir.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Шадиева Г. М., Шакирова Ф. Б. Иқтисодиётни рақамлаштиришга трансформациялашувида интеллектуал мулкни расмийлаштиришнинг айрим масалалари- Иқтисодиёт ва таълим / 2021 йил, 5-сон,383-бет
2. Современный толковый словарь живого русского языка: В 2 т./ Под ред. Г.Н. Складневской. – М., 2004].

3. Steuer, J. (1992) Defining virtual reality: dimensions determining telepresence. *Journal of Communication*, 42 (4), pp. 73-93. doi. org/10.1111/j.1460-2466.1992.tb00812.x
4. Shodieva G. M., Pardaeva O. M. Problems of family entrepreneurship developing and increasing employment and income of the population and reducing poverty //Gwalior Management Academy. – T. 23. – C. 210.
5. Bhadouria P. S. GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY //WAY. – T. 87.
6. Shadieva G. M., Kuvandikov S. O. " Mahallabay" approach to assessing the role of family entrepreneurship in regional development //Экономика: анализы и прогнозы. – 2021. – №. 3. – С. 122-126. MLA
7. Shadiyeva G. Opportunities to Develop Small Business and Family Entrepreneurship in Rural Areas //Academic Journal of Digital Economics and Stability. – 2021. – Т. 7. – С. 101-106.
8. Shodieva G. M. Problems of organizational and economic factors and service development in the improvement of family welfare (Doctoral dissertation, Dissertation for the degree of Doctor of Economics. Samarkand). – 2008
9. Mardievna S. G., Boltaevna S. F. The role of public-private partnerships in attracting investment projects in the transport sector //Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. – 2021. – Т. 27. – №. 6
10. F.B. Shakirova, S.B Sattorova STRATEGY OF ENTERING INTERNATIONAL MARKETS OF" UZBEKISTAN RAILWAYS" JSC INDUSTRIAL ENTERPRISES FBSSB Sattorova - Confrencea, 2022

ВЛИЯНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТ

Ф.Б.Шакирова

Доцент Ташкентского государственного транспортного университета

Махмудова Паризода

Студент Ташкентского государственного транспортного университета

Аннотация: В данной статье даны теоретическое и экономическое обоснование влияния инвестиций и инноваций как важного фактора экономического роста.

Ключевые слова: инвестиция, инновация, экономический рост, ВВП, эффективность экономического роста, инновационные затраты, инвестиционная деятельность, инновационная экономика.

Введение

Инвестиции необходимы не только для стабильного развития экономики, но и для перехода на инновационный — прогрессивный путь ее развития. Масштабы, структура и эффективность использования инвестиций во многом определяют результаты хозяйственной деятельности на различных уровнях экономической системы, состояние производственного потенциала, перспективы развития и конкурентоспособность экономики.

В экономической теории понятие «инвестиции» связано с отказом от сиюминутного потребления блага посредством его вложения в объекты предпринимательской деятельности ради более полного удовлетворения потребностей в будущем. Это теоретическое по содержанию определение связывает два аспекта понимания инвестиций. Во-первых, инвестиции как затраты капитала в настоящий момент времени, и, во-вторых, как получение отдачи, от осуществленных затрат, в будущем. В связи с этим инвестиции — это поток расходов, предназначенных для производства благ, а не для непосредственного потребления [1].

Анализ литературы по теме

Инновационная экономика сформировалась в конце 1920 годов начале 1930 годов в качестве экономической науки. Ученый экономист Н.Кондратьев отмечал, что изменения, происходящие в технической сфере оказывают положительное влияние на экономику[2]. Ученый отмечал, что в стране накопилась инновационная “масса” и сформировались предпосылки для ее внедрения.

Суть “инновации” впервые в экономической науке австрийский ученый Й. Шумпетер охарактеризовал следующим образом: “Инновация – новый взгляд, подход к имеющемуся процессу и предусматривает применение современного открытия, разработки или нового производства, связанного с деятельностью человека в определенном процессе”. По мнению Й. Шумпетера, именно инновационный подход к экономической деятельности определяет уровень развития экономической системы каждого периода. В его теории предпринимательство рассматривается как четвертый фактор производства. Также задача предпринимателей использовать изобретения для выпуска новых товаров или преобразования старых товаров, применять новое сырьё или источники материалов или открывать новые рынки, тем самым реформировать и совершенствовать производство. Ученый предсказывал, что благодаря инновациям и предпринимателям в экономике будут совершены революционные перемены [3].

Американский ученый экономист С. Кузнец ввел в 1980-х годах понятие “эпохальных нововведений” в экономическую науку, согласно его учению, в определенный период развития экономики основу обеспечения устойчивого экономического роста и повышения его уровня должны составлять внедрение современных инноваций, а их источником является наука[3]¹. По мнению С. Кузнеца, внедрение инноваций, касающихся определенного времени или периода не только дает положительный эффект, но и может оказать отрицательное влияние. Именно поэтому в социально-экономических отношениях важным является участие государства в развитии инноваций и их внедрении в производство. Постоянное внедрение научно-технических инноваций в экономику не только является важным фактором устойчивого экономического роста, но и приводит к возникновению в обществе таких проблем, как безработица, кризис, формирование специалистов новой формации.

“Инновация — комплекс новшеств, изобретений, открытий, идей и новых подходов в виде интеллектуальной собственности, сформированных на базе интеллекта человека и производственного опыта, внедренных в производство и в то же время приносящих социально-экономический эффект”[4]. Если инновационная идея появилась, но не была внедрена в производство, не доказала свою экономическую эффективность, то она не считается инновацией. Только в случае, если инновации коммерциализуются, внедряются в практику и дают социально-экономический эффект, их можно считать инновациями.

¹ Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышлений. Нобелевская лекция стр 105.// Нобелевские лауреаты по экономике: взгляд из России. Под ред. Ю.В. Яковца. Спб.: Гуманистика, 2003.

Методология исследования.

В процессе исследования применены методы группировки, сравнительного и структурного анализа, индукции и дедукции, анализа и синтеза, монографического наблюдения. ()

Анализ и результаты

Как известно, абсолютный рост ВВП отражается в рыночной стоимости товаров и услуг, выработанных в этом году дополнительно к объему ВВП прошлого финансового года. Этот рост является абсолютным увеличением ВВП, но он не означает эффективного экономического роста.

Сравнительный экономический рост отражает стабильность экономического роста и показывает, за счет какой деятельности или затрат ресурсов достигнут рост ВВП. В состав таких затрат ресурсов также входят затраты на инновационную деятельность и затраты инновационных ресурсов.

В выявлении эффективности инновационных затрат и его уровня мы используем обще методические, теоретические основы выявления экономической эффективности. То есть “результат” инновационной деятельности выявляется через соотношение “затрат” на эту деятельность.

Увеличившаяся (приращённая) часть ВВП (Δ ВВП) это разность между объемом ВВП, произведенном в отчетном году ($ВВП_2$) и объемом ВВП базового года ($ВВП_1$):

$$\Delta ВВП = ВВП_2 - ВВП_1$$

Абсолютный прирост ВВП достигается за счет увеличения расходов на производство (ΔW). Увеличение расходов (ΔW) это разность между объемом затрат на производство ВВП в текущем отчетном году и объемом затрат на производство ВВП в базовом году, то есть:

$$\Delta W = W_2 - W_1$$

С этой точки зрения эффективность инновационной деятельности определяется в соотношении Δ ВВП к Δ инновационным затратам, а его уровень выражается в процентах:

Эффективность инновационного экономического роста	Δ ВВП
	Δ инновационные затраты

Эта формула выражает прирост ВВП за счет затрат на инновационную деятельность.

Если это соотношение выразить в обратном виде, то можно точно оценить эффективность экономического роста:

**Оценка эффективности
инновационного
экономического роста**

**Δ инновационные
затраты**

 Δ ВВП

Такая оценка выражает прирост ВВП на единицу инновационных затрат.

Повышение эффективности инновационного экономического роста зависит не только от абсолютного прироста ВВП, но и от достижения инновационного развития на основе направления инвестиций на активизацию инновационной деятельности, именно на этой базе обеспечивается устойчивое экономическое развитие

Отсутствие конкурентоспособных на мировом рынке технологий отечественных продуктов, медленные темпы процессов диверсификации и реструктуризации в промышленной отрасли также считаются серьезными проблемами на пути перехода к инновационной экономике.

Существует разрыв между инновациями, разработанными в стране и их практическим применением, коммерциализацией. Это говорит об отсутствии эффективного механизма внедрения инновационных идей и разработок в производство.

Выводы и предложения

Анализ теоретических аспектов влияния инвестиций и инноваций на экономический рост позволил сформулировать следующие предложения:

1. Необходимо восстановить связь между наукой и производством, обеспечить их прочную взаимосвязь. Важным видится развитие международного и регионального научно-технического сотрудничества. То есть нужно учесть невысокий уровень внутренней потребности в научных разработках в национальной экономике. В свою очередь такое состояние уменьшает экономическую заинтересованность в научных разработках и отрицательно влияет на развитие этого направления. В этом контексте целесообразно дальнейшее углубление международных связей научно-исследовательских институтов и центров.

2. Необходимо обеспечить участие в инновационной деятельности не только научно-исследовательских учреждений, проектно-конструкторских бюро, но и всех физических, юридических лиц. Разработка новых технологий и внедрение их в производство – сложный процесс, в этом процессе необходимо наладить эффективный механизм взаимовыгодного партнерства ученых, предпринимателей и государства. Необходимо добиваться открытости экономики, формировать класс владельцев частного капитала, частных

инвесторов, вносящих инвестиции в инновации и развивать международные экономические связи.

3. Необходимо доработать следующие аспекты механизма обеспечения устойчивого роста на основе инновационного развития:

- необходимо срочно адаптировать налоговую, таможенно-тарифную, финансово-кредитную систему государственного регулирования к требованиям модели инновационного развития и темпам развития;

- необходимо разработать систему особого стимулирующего подхода к субъектам производителям инновационной продукции, иностранным инвесторам, национальным товаропроизводителям, предпринимателям и государственным организациям по их налогообложению, применению тарифно-таможенной политики, кредитованию.

4. Предоставление со стороны государства вышеназванных условий для привлечения негосударственных, некоммерческих организаций и широкого слоя предпринимателей к масштабному производству инновационной продукции будет способствовать активизации рыночных механизмов и рычагов обеспечения устойчивого экономического роста, их эффективному воздействию и в конечном итоге интенсификации экономического роста.

Список использованных литератур:

1. Терешина Н.П., Подсорин В.А. Экономическая оценка инвестиций: учебник.- М.: ФГБОУ «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2016.-272 с.

2. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры // Вопросы конъюнктуры. 1925. № 1.

3. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1983.с..278-285.

4. Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышлений. Нобелевская лекция стр 105.// Нобелевские лауреаты по экономике: взгляд из России. Под ред. Ю.В. Яковца. Спб.: Гуманистика, 2003.

5. Mardieva S. G., Boltaeva S. F. The role of public-private partnerships in attracting investment projects in the transport sector //Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. – 2021. – Т. 27. – №. 6

6. F.B. Shakirova, S.B Sattorova STRATEGY OF ENTERING INTERNATIONAL MARKETS OF" UZBEKISTAN RAILWAYS" JSC INDUSTRIAL ENTERPRISES FBSSB Sattorova - Confrencea, 2022

IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM JIHATLARI

Shakirova F.B.

Toshkent davlat transport universiteti dotsenti

Maxmudova Parizoda

Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqtisodiyotni raqamlashtirishda raqamli texnologiyalarning zarurligi va mohiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, raqamli texnologiyalari.

Jahonda shiddat bilan rivojlanayotgan raqamli texnologiyalar mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy faoliyati, iqtisodiy siyosati va davlat boshqaruvi tuzilishini sifat hamda texnologik jihatdan tubdan o'zgarishiga olib kelmoqda. Chunonchi raqamli texnologiyalarning kirib kelishi va ularning iqtisodiy-ijtimoiy hayotda keng tatbiq etish sup'atlarining turlichaligi oqibatida mamlakatlar o'rtacidagi rivojlanish tafovutlarining yanada kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Dunyoda «raqamli iqtisodiyot»ning o'sish sup'atlari deyarli 15,5 foizni tashkil etadi. Taraqqiy etgan davlatlarda «raqamli iqtisodiyot»ning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 7 foizga yetgan. Ular hozirning o'zida «raqamli iqtisodiyot»ning joriy qilinishidan juda katta foyda ko'rmoqda. Jumladan, AQSh yiliga 400 milliard AQSh dollaridan ko'proq «raqamli xizmat»larni ekropt qilmoqda. 2025 yilgacha AQSh sanoat sohasini «raqamlashtirish»dan qo'shimcha 20 trln. AQSh dollar dapomad olishi kutilmoqda». Pandemiya oqibatida esa bu ko'ratkichlar albatta pasayish tendensiyasiga ega bo'ldi.

Raqamli texnologiyalar ko'plab sohalarni, jumladan, biznes, transport va logistika tizimini qayta shakllantirmoqda [4]. Temir yo'lni raqamlashtirish ham raqamli iqtisodiyotning paydo bo'lishining oqibatlaridan biridir.

Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish, xususan, ilg'or raqamli texnologiyalarni davlat va xo'jalik boshqaruviga joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori [1] hamda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga [2] muvofiq, O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirish bo'yicha eng muhim vazifalar etib quyidagilar belgilandi:

- investitsiyaviy va tadbirkorlik faoliyatining turli shakllarini diversifikatsiya qilish uchun kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi faoliyatni, jumladan mayning (turli kriptoalyutalarda yangi birliklar va komissiya yig'implari formatida mukofot olish

imkonini beradigan taqsimlash platformasini ta'minlash va yangi bloklar yaratish bo'yicha faoliyat), smart-kontrakt (raqamli tranzaksiyalarni avtomatik tartibda amalga oshirish orqali huquq va majburiyatlar bajarilishini nazarda tutuvchi elektron shakldagi shartnoma), konsalting, emissiya, ayirboshlash, saqlash, taqsimlash, boshqarish, sug'urtalash, kraud-fanding (jamoaviy moliyalashtirish), shuningdek, “blokcheyn” texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirish;

- “blokcheyn” texnologiyalarini ishlab chiqish va ulardan foydalanish sohasida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda amaliy ish ko'nikmalariga ega malakali kadrlarni tayyorlash;

- kriptο-aktivlar bo'yicha faoliyat va «blokcheyn» texnologiyalari sohasida xalqaro va xorijiy tashkilotlar bilan hamkorlikni har tomonlama rivojlantirish, raqamli iqtisodiyotda loyihalarni birgalikda amalga oshirish uchun “blokcheyn” texnologiyalarini ishlab chiqish sohasida faoliyat ko'rsatadigan yuqori malakali xorijlik mutaxassislarini jalb qilish;

- xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasini hisobga olgan xolda “blokcheyn” texnologiyalarini joriy etish uchun zarur huquqiy bazani yaratish;

- raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirish uchun innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va ishlanmalarni joriy etish sohasida davlat organlari va tadbirkorlik sub'ektlarining yaqin hamkorligini ta'minlash;

- iqtisodiyotning real sektori tarmoqlaridagi korxonalarda boshqaruv, ishlab chiqarish va logistika jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha 280 dan ortiq axborot tizimlari va dasturiy mahsulotlar joriy etish;

- hududlarda hokimlar, davlat organlari va tashkilotlar xodimlarining raqamli savodxonligini va malakasini oshirish, ularni axborot texnologiyalari va axborot xavfsizligi bo'yicha o'qitish uchun tegishli oliy ta'lim muassasalari birlashtiriladi hamda ularning 12 ming nafar xodimi axborot texnologiyalari sohasida o'qitiladi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishida Internet va IT sohasining hissasi yuqori, albatta. Jahon bankining “Raqamli dividendlar” nomli tadqiqoti xulosalariga ko'ra, internet tezligining 10 foizga o'sishi mamlakat YaIM o'sishiga olib keladi. Rivojlangan davlatlarda bu ko'rsatkich 1,21 foizni tashkil etsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda 1,38 foizga teng. Demak, internet tezligi 2 barobar oshadigan bo'lsa, YaIM hajmi 13-14 foiz ortishiga erishish mumkin [5]. Bu ko'rsatkichlar mamlakatlar iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli iqtisodiyotning naqadar dolzarb va muhim masala ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek 2021 yildan boshlab “blokcheyn” texnologiyalarini tatbiq etishda quyidagi sohalarga ustuvorlik berish belgilab qo'yildi:

- davlat organlari faoliyati, jumladan boshqa davlat organlari va tashkilotlari bilan hamkorlik qilish, davlat xaridlarini amalga oshirish, davlat xizmatlarini ko'rsatish, shaxs to'g'risidagi ma'lumotlarni verifikatsiyalash;

- davlat reyestrlari, klassifikatorlari va boshqa ma'lumotlar bazalarini yuritish, jumladan ularga kiritilgan axborotni yangilash va undan foydalanish;
- ustav fondida davlatning ishtiroki ustuvor bo'lgan yirik tijorat tashkilotlarining korporativ boshqaruvi tizimi, jumladan biznes-jarayonlarni takomillashtirish, ishlab chiqarish, ma'muriy va operatsion jarayonlarni maqbullashtirish, shuningdek, zamonaviy menejmentni tatbiq etish va resurslarni boshqarish;
- kliring operatsiyalari, to'lovlarni amalga oshirish, savdoga oid moliyalash (akkreditiv), shuningdek, loyihalarga kredit berish.

Raqamli iqtisodiyot deganda, faqatgina Blokcheyn (Blockchain) texnologiyasini va ulardan xalqaro moliya bozorlarida foydalanish masalalarini yoki kriptovalyutalarni tushunish kerak emas. Albatta, Blokcheyn texnologiyasi, kriptovalyutalar ham raqamli iqtisodiyotning bir bo'lagi. Lekin raqamli iqtisodiyot (Digital Economy) deganda, raqamli kommunikatsiyalar, IT yordamida olib boriladigan iqtisodiyot tushuniladi. Bunda, yashirin iqtisodiyotga barham berish vositasi sifatida ham qarash mumkin. Chunki birinchidan, barcha operatsiyalar elektron ro'yxatdan o'tilishiga, ikkinchidan shaffof bo'lishiga erishiladi. Qolaversa, ishlab chiqarishda yangi IT texnologiyalar qo'llanilishi tufayli mahsulot va xizmatlarning tannarxi pasayadi [3].

Shuni ta'kidlash joizki, mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda avvalo shu sohaga kerakli kadrlar masalasini, ularni tayyorlaydigan ta'lim sohasiga e'tiborni qaratishni taklif qilgan holda, quyidagicha xulosa kilish mumkin:

- raqamli iqtisodiyot uchun kerakli bo'lgan yuqori malakali kadrlarni o'rta va oliy ta'lim muassasalarida tayyorlashni yo'lga qo'yish;
- raqamli iqtisodiyot to'grisida zamonaviy ilmiy va amaliy asarlar yaratish;
- zamonaviy raqamli iqtisodiyot talablariga javob beradigan mehnat bozorini tashkil qilish mexanizmlarini ishlab chiqish;
- raqamli iqtisodiyot sohasidagi xorijiy tajribalarni o'rganish va ularni respublika iqtisodiyotiga tatbiq qilish;
- elektron platformali texnologiyalardan foydalangan xolda iqtisodiyotning turli soha va tarmoqlariga milliy tizimlar yaratish.

Yuqorida aytib o'tilgan fikr va g'oyalarga asosan shuni aytishimiz mumkinki, yuqorida bildirilgan takliflar raqamli iqtisodiyotga transformatsiyalashuvda to'siq bo'layotgan ayrim muammolarning bartaraf etilishida xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 iyuldagi "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'grisida"gi PQ-3832-sonli qarori // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz)

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6079-sonli Farmoniga

3. Benkler Y. The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom. New Haven, Conn: Yale University Press, 2006. 515 r.

4. Замышляев А. М. Эволюция цифрового моделирования // Наука и технологии железных дорог. – 2017. – № 1. – С. 82–91.

5. <https://review.uz> saytidan.

6. Mardievna S. G., Boltaevna S. F. The role of public-private partnerships in attracting investment projects in the transport sector //Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. – 2021. – Т. 27. – №. 6

7. F.B. Shakirova, S.B Sattorova STRATEGY OF ENTERING INTERNATIONAL MARKETS OF" UZBEKISTAN RAILWAYS" JSC INDUSTRIAL ENTERPRISES FBSSB Sattorova - Confrencea, 2022

JIGAR SERROZI KASALLIGI VA UNING ALOMATLARI

Rakhimova Laylo Abduraxmanovna

*Respublika Ilmiy Onkologiya va Radiologiya Ilmiy Amaliy Markazining
Toshkent Shahar filiali(RIO va RIATM)*

Ruziyev Abbas Abduraxmanovich

Yadro va tibbiyot markazi

Annotatsiya: Ushbu maqola “Jigar serrozi va uning alomatlari, kelib chiqish sabablari, kasallikning oldini olish, shu bilan birgalikda jigar serrozi kasalligining turli xil bosqichlari bu kasallikdan saqlanish haqida batafsil ma’lumotlar berilgan”.

Kalit so’zi: Serroz, surunkali, Gepatit, to’qima, symptom, loqadylik.

Jigar — tanamizdagi eng katta ahamiyatga ega bo‘lgan organlardan biridir. U ovqatni hazm qilishga yordam beradi, hayot uchun zarur bo‘lgan moddalarni sintezlaydi, organizmdan toksinlarni siqib chiqaradi. Mabodo jigar ishlashdan to‘xtasa, bu butun organizm uchun jiddiy muammolarni chaqirishi mumkin — o‘limga olib boruvchi oqibatlargacha.

Jigar sirrozi - **jigarning** surunkali rivojlanib boradigan kasalligi; bunda jigar to‘qimasi yallig‘lanib, uning bir qismi biriktiruvchi to‘qima bilan almashinadi. Jigarning o‘tkir yallig‘lanishi — **gepatitda**, uning **B, C, D** shakllarida, o‘tkir gepatit surunkali gepatitga aylanayotganda, **bezgak, sil, zaxm, brutsellyoz** kabi yuqumli kasalliklarda, o‘t pufagi va o‘t yo‘llarining surunkali yallig‘lanishida, turli kimyoviy moddalardan muntazam zaharlanishda, shuningdek, **alkogolizm**da va boshqa sabablarga ko‘ra paydo bo‘ladi. Jigar sirrozi — sekin rivojlanadigan surunkali kasallik. Jigar sirrozi turlicha namoyon bo‘ladi va u xastalikning qaysi shaklida kechishi hamda davriga bog‘liq; tekshirganda jigarning qattiqlashgani va funksiyasining buzilganligiga qaramay, kishi uzoq vaqt hech qanday xastalik alomatini sezmay yurishi mumkin. Kasallik zo‘rayganda bemor darmonsizlanadi, ozib ketadi, ishtahadan qoladi, kekiradi, ko‘ngli ayniydi, ba’zan qusadi, ichi ketadi yoki qotadi, qorni dam bo‘ladi, tana xarorati ko‘tariladi, qorin bo‘shlig‘ida suyuqlik to‘planishi natijasida u ko‘tariladi (istisqo), burni qonaydi, badani qichishadi, ba’zan sarg‘ayadi; kamqonlik avjiga chiqadi; jigari va ayniqsa talog‘i kattalashadi va qattiqlashadi.

Davoni vrach tayinlaydi. Jigar sirrozi uzoq vaqt davolanadi, kasallik zo‘rayganda bemorni darhol kasalxonaga yotqizish kerak. Parhezga qat’iy rioya qilishning ahamiyati katta. Bemorga, asosan, yengil hazm bo‘ladigan, qand, oqsil va vitaminlar (ayniqsa, C vitamin va B gruppaga boy sutli va o‘simlik ovqatlar beriladi. Tvorog (oson hazm bo‘ladigan oqsillarga ega), yog‘siz go’sht, baliq, shuningdek, ozgina sariyog‘ bilan qaymoq yoki smetana iste’mol qilish mumkin; spirtli ichimliklar ichish

qatiy taqiqlanadi. Jigar sirrozining avj olishiga yo‘l qo‘ymaydigan dorilar buyuriladi. Jigar sirrozini davolashda avvalo unga sabab bo‘ladigan omillarni bartaraf etish muhim. Jigar sirroziga olib kelgan infeksiya aniqlansa, uni tugatish choralari ko‘riladi. Jigar sirrozining oldini olish uchun mehnat va turmush sharoitini sog‘lomlashtirish, alkogolizmga qarshi kurash olib borish kerak.

Jigar sirrozi simptomlari Ba‘zi-ba‘zida o‘ng qovurg‘alar ostida paydo bo‘ladigan og‘riq. Og‘riq ko‘pincha jismoniy zo‘riqishdan yoki qovurilgan, yog‘li taomlar va alkagol iste‘molidan keyin kuchayadi.

1. Og‘izda achchiq ta‘m va quruqlik hissi paydo bo‘lishi, ayniqsa tong vaqtida.
2. Odamni surunkali ich ketishi va kuchli qorin dam bo‘lishi (meteorizm) bezovta qiladi
3. Bemor birmuncha vazn yo‘qotadi, tajang va tez charchaydigan bo‘lib qoladi.
4. Kasallikning ba‘zi formalari, masalan postnekrotik sirroz dastalabki bosqichni o‘zidayoq yaqqol alomat teri sariqligini chaqiradi.

Sirroz rivojlanishiga nima sabab bo‘ladi?

80 foiz hollarda sirroz spirtli ichimlik sabab kelib chiqqani bilan ayrim paytlarda uni og‘ziga olmagan odamda ham kasallik kuzatilishi va bunga quyidagilar sabab bo‘lishi mumkin:

- surunkali virusli gepatit (B, C);
- o‘t yo‘li kasalliklari;
- dorilardan va kimyoviy zaharlanish;
- ratsionda oqsil va vitaminlarning surunkali tanqisligi;
- moddalar almashinuvi bilan tug‘ma jiddiy muammolarning borligi.

Jigar sirrozini qanday qilib payqash mumkin?

Kasallik uch bosqichda bo‘ladi. Deyarli simptomsiz kechadigan birinchi bosqichdagi kasallikni faqatgina tahlillar bilan aniqlash mumkin. Bilirubin miqdori ortib, protrombik ko‘rsatkichining miqdori pasayadi. Agar kasallik shu bosqichda aniqlansa, parhez va turmush tarzini o‘zgartirish orqali uning rivojlanishini sekinlashtiradi. Ikkinchi bosqichida ham kasallikning rivojlanib ketishini sekinlashtirsa bo‘ladi. Aynan shu sabab ham quyidagi simptomlar kuzatilganda zudlik bilan shifokorga murojaat qilish kerak.

- holsizlik;
- apatiya (loqaydlik);
- bosh og‘rig‘i;
- ko‘ngil aynishi;
- diareya;
- o‘ng qovurg‘a ostida diskomfort;
- burun qonashi;
- milklarning qonashi;

- soch to‘kilishi.

Uchinchi bosqich terminal hisoblanadi. Bunda faqat biriktiruvchi to‘qimalardan iborat bo‘lib qolgan jigar birona ham vazifani bajara olmaydi va sirrozga xos keng tarqalgan simptomlar: terining sarg‘ayishi, qorinning shishishi va kattalashishi, yuz va oyoqlar shishishi kuzatiladi.

Sirrozni davolash mumkinmi?

Ushbu kasallikning davolashning yagona radikal usuli – jigar ko‘chirib o‘tkazish hisoblanadi. Lekin birinchi yoki ikkinchi bosqichlarida aniqlansa uni sekinlashtirish va rivojlanishini oldini olish mumkin.

Mavzuga doir:

- Jigarning yog‘ bosishi: o‘tkazib yubormaslik kerak bo‘lgan 8 ta alomat
- Oshqozon yarasi kasalligidan darak beruvchi 8 simptom
- Jigar faoliyatiga zarar yetkazadigan 5 odat

Ko‘pincha kasallangan jigar juda uzoq vaqtgacha biron bir signal bermasligi mumkin, shuningdek kasallik belgilarini namoyon bo‘lishi ham juda xilma-xil bo‘ladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Qodirov E.Q. Odam anatomiyasi. Lotin. Toshkent. —Universitetl. 2007, 276 bet.
2. Qodirov E.Q. Odam anatomiyasi. Kiril. Chinor ENK; Toshkent, 2003. 220 bet.

Qo‘shimcha adabiyotlar

3. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, O_zbekiston nashriyoti, 2017.
4. Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent, O_zbekiston nashriyoti, 2017.
5. Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O_zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O_zbekiston nashriyoti, 2016. Mirziyoev

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR DAVRIDA ADABIY MUHIT VA UNING MANBALARI

Umarov Najmiddin Maxamatali o'g'li

Andijon Davlat Universiteti Tarix yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan shakllangan Hindiston turkiy adabiyoti uning avlodlari tomonidan rivojlandi, gullab-yashnadi. Maqolada Bobur va boburiylar saroyi atrofida Hindistonda shakllangan adabiy muhit, mazkur adabiy muhitning vakillari, turkiy tildagi ijodkorlar haqidagi ma'lumotlar "Boburnoma" (Bobur), "Humoyunnoma" (Gulbadanbegim), "Tarixi Rashidiy" (Mirzo Haydar), "Muzakkiri ahbob" (Hasanxoja Nisoriy), "Majolisi Jahongiriy" (Qosim Lohuriy), "Ravzat us-salotin" (Faxriy Hiraviy), «Nafoisul-maosirotn» kabi adabiy-tarixiy manbalardagi ma'lumotlar asosida umumlashtirildi. Shu jarayonda mavzuga doir olib borilgan tadqiqotlarga ham munosabat bildirildi.

Kalit so'zlar: Adabiy muhit, Bobur adabiy muhiti, Buyuk boburiylar saltanati, Hindistondagi turkiy adabiyot, ikki tillilik, adabiy-tarixiy manbalar.

Аннотация: Индийская турецкая литература, созданная Захириддином Мухаммадом Бабуром, развивалась и процветала его потомками. В статье представлена информация о литературной среде Индии вокруг Бабур и дворца Бабуридов, представителях этой литературной среды, художниках на турецком языке «Бобурнома» (Бобур), «Хумоюннома» (Гульбаданбегим), «Тарихи Рашидий» (Мирзо Хайдар), «Музаккири ахбоб» (Хасанходжа Нисари), «Маджолиси Джахонгирий» (Касим Лохурий), «Равзат ус-салотин» (Фахрий Хирави), «Нафоисул-маосирот» и другие исторические и исторические источники. В процессе исследования были также даны комментарии.

Ключевые слова: литературная среда, литературная среда Бабур, Великое царство Бабури, турецкая литература в Индии, двуязычие, литературно-исторические источники.

Abstract: Indian Turkish literature, created by Zahiriddin Muhammad Babur, developed and flourished by his descendants. The article provides information about the literary environment of India around Babur and the Baburid palace, representatives of this literary environment, artists in Turkish "Boburnoma" (Bobur), "Humoyunnoma" (Gulbadanbegim), "Tarihi Rashidiy" (Mirzo Haydar), "Muzakkiri ahbob" (Hasanhoja Nisari), "Majolisi Jakhongiriy" (Kasim Lokhuriy), "Ravzat us-salotin" (Fakhriy Khirawi), "Nafoisul-maosirotn" and other historical and historical sources. Comments were also given during the research.

Keywords: literary environment, literary environment of Babur, Great Kingdom of Baburi, Turkish literature in India, bilingualism, literary and historical sources.

KIRISH

Ma'lumki, adabiy muhit muayyan saroy atrofida ijod etgan yirik shoir va adiblar ta'sirida yuzaga keladi. Adabiy muhitning vujudga kelishi, albatta, yirik ijodkorlar faoliyati, ular yaratgan ijodiy maktablar bilan bog'liq. O'zbek adabiyoti tarixida Hirot, Toshkent, Qo'qon, Buxoro, Samarqand va Xorazm adabiy muhiti va adabiy davralari mashhurdir. Adabiy muhit o'zbek adabiyotining Alisher Navoiydan keyingi yirik vakili Zahiriddin Muhammad Bobur nomi bilan ham bog'liq. XVI asrda Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan Hindistonda o'rnatilgan "Buyuk Boburiylar saltanati" qariyb uch asrdan ko'proq vaqt mobaynida Hindistonda har tomonlama ravnaq topgan davlat sifatida gullab yashnadi. Bobur nafaqat siyosiy arbob, shuningdek, ijodkor sifatida o'zidan katta va qimmatli meros koldirishi bilan birga, o'z atrofida ilm-fan, ijod ahlini birlashtirdi. Buning natijasida XV asrning oxiri XVI asrning birinchi choragidagi siyosiy va ijtimoiy voqealar hamda iqtisodiy tanglik girdobida bo'lgan Hindistonga Movarounnahr va Xurosondan fan, san'at va adabiyot namoyandalaridan iborat yangi bir guruh kirib keldi. Ma'lumki, 1526 yil 27 apreldan Zahiriddin Muhammad Bobur Hindistonning Panipat shahri atrofida Dehli saltanati hukmdori Sulton Ibrohimni (1517—1526) yengib, Shimoliy Hindistonda o'z hukmronligini o'rnatgach, Kobulga xat yozib, u yerda qolgan barcha qarindosh-urug'lari, din peshvolari va davlat arboblari, olimu shoirlar hamda butun haram ahlini Hindistonga chaqiradi. Bu tasvir "Humoyunnoma" asarida shunday ifodalangan: "Tevarak-atrofdagi hamma viloyatlarga elchilar jo'natilib, kimda-kim agar bizga kelib mulozim qilsa, har tomonlama ra'iyat qilamiz, agar ular ichida ota-bobolarimizga xizmat qilgan kishilar bo'lsa, katta mukofotga sazovor bo'ladilar; Sohobqiron va Chingizxon avlodidan bo'lgan har bir kishi bizning dargohimizga qaytib kelsin; Xudo bizga Hindiston mamlakatini ato qildi, kelsinlar, to bu davlatni birga so'raylik, degan qat'iy buyruq yuborildi". [4.37] Gulbadanbegimning hikoya qilishicha, Kobuldan Hindistonga tashrif buyurganlar ichida Zahiriddin Bobur xonadoniga mansub 96 ta ayol ham bo'lgan. Ularning hammalariga turar joy va ko'ngillari tilagan in'omlar tayin qilingan. Xuddi shunday munosabat olimu shoirlar, ijodkorlarga ham loyiq topilgan. Temuriylar saltanatining qulashi, O'zbekxonlarning saltanat tepasiga kelishi, Xuroson va Movarounnahrda ijtimoiy-siyosiy hayotdagi talato'plar, adabiy muhitning ma'lum ma'noda parokandalashuvi kabi voqealar mahalliy aholining, ayniqsa, fan, san'at ahlining ma'lum bir qismi Hindiston sari azmi qaror qilishining asosiy sabablaridan biriga aylandi. E'tiborlisi, Bobur o'z faoliyati davomida uzluksiz jang-jadallarda yurganda ham adabiy davra suhbatlari, she'rxonliklar tashkil etishi, fan, san'at, madaniyat, adabiyot vakillariga alohida e'tibor qaratishi ko'pchilikka ma'lum edi. Shunday vaziyatda Zahiriddin Muhammad Boburning yuqoridagi kabi qarori e'tiborsiz qolmadi. Turli soha vakillari qatorida ijodkorlar ham Bobur saroyiga kelib adabiy muhit vakiliga aylandi. Zahiriddin Muhammad Bobur bu kabi siyosiy harakatlaridan

tashqari, o‘zining realistik tasvirga to‘yingan lirik va epik asarlari bilan ham o‘z davri va o‘zidan keyin bir qancha ijodkorlarga adabiy ta‘sir ko‘rsata oldi va Hindistonda turkiy tildagi adabiyotning vujudga kelishiga tamal toshini qo‘ydi. Bu adabiy muhitning rivojlanishi, gullab-yashnashi Bobur avlodlaridan Humoyun Mirzo (1530-40-1556), Akbar (1556-1605), Jahongir (Shahzoda Salim, 1605-1628), Shoh Jahon (Shahzoda Xurram, 1628-1658), Avrangzeb Olamgir (1658-1707), Muazzamshoh (Bahodirshoh I, 1707-1712), Jahondorshoh (1712-1713), Farrux Siyar (1713-1719), Muhammad Shoh (1719-1749), Ahmadshoh (1749-1754), Olamgir (1754-1759), Ali Gavhar (Shoh A‘lam, 1759-1806), Akbarshoh (1806-1837), Bahodirshoh II (1837-1858) hukmronligi yillariga to‘g‘ri keladi. Bobur izdoshlari qisman hind, urdu, forso-tjik, arab tillarida yaratgan asarlari qatorida turkiy tildagi asarlari bilan tarixga muhrlandi. Jumladan, Bayramxon, Xumoyun Mirzo, Hindol Mirzo, Askariy Mirzo, Komron Mirzo, Abulqosim (Komron Mirzoning o‘g‘li), Azfariy, Forig‘iy, Diyda, Johila, Yusuf Faryobiy, Saminiy–Fahm, Manzariy Samarqandiy, Mir Mahmud Mahviy, Ulfatiy, Yazdiy, Tazarviy Abhariy, Sheroziy, Fahmiy Kazviniy, Navidiy, Siyakiy kabi shoirlar Bobur asos solgan Hindiston turkiy zabon adabiyoti vakillaridir. “Majolisi Jahongiriy” (Qosim Lohuriy), “Ravzat us-salotin” (Faxriy Hiraviy), «Nafoisul-maosirot» kabi tarixiy, tazkira asarga tayanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Zahiriddin Muhammad Bobur Hindistonda tashkil etgan adabiy muhit vakillari haqida ma‘lumotlar, ularning adabiy merosi va undan namunalar bir qancha qo‘lyozmalar, tarixiy va adabiy manbalar orqali yetib kelgan. Jumladan, Boburning “Boburnoma”, Gulbadanbeganing “Humoyunnoma”, Mirzo Haydarning “Tarixi Rashidiy”, Abulfazl Allomiyning “Akbarnoma”, “Oyini Akbariy” (“Akbar tuzuklari”), Ahmad Hirotiyning “Tabaqoti Akbariy”, Jahongir bin Akbar “Jahongirnoma”, Qosim Lohuriyning “Majolisi Jahongiriy”, Abdulqodir Badovoniyning “Muntaxab at-tavorix”, Abdulboqi Nihavandiyning “Maosiri Rahimiy”, Mirzo Olim Mushrufning “Ansob us-salotin” kabi tarixiy asarlari, Hasanxoja Nisoriyning “Muzakkiri ahbob”, Mutribiy Samarqandiyning “Nusxai zeboyi Jahongir”, muallifi noma‘lum bo‘lgan «Nafoisul-maosirot», Faxriy Hiraviyning “Ravzat us-salotin”, Sodiq Kitobdorning “Majma‘ul-xavos”, Po‘lotjon Qayumiyning “Tazkirai Qayumiy” tazkiralari mavzuga doir qimmatli ma‘lumotlar va adabiy matnlarni o‘zida qamraganligi bilan ahamiyatlidir. Hindistondagi turkiy tildagi adabiyot haqidagi ilk ma‘lumotlar Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma”sida uchraydi. Garchi bu asarda yuqorida tilga olingan ijodkorlarning aksariyati nomlari uchramasa-da, asarning (“Boburnoma”ning – X.G.) Hindiston tasvirigacha bo‘lgan qismida tilga olingan Mavlono Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Shayxim Suhayliy, Husayn Ali Tufayliy, Osafiy, Binoiy, Sayfiy Buxoriy, Abdulloyi, Mir Husayn Muammoiy, Mulla Muhammad Badaxshiy, Yusuf Badiiy, Ohiy, Muhammad Solih, Shoh Husayn Komiy,

Hiloliy, Ahliy kabi ijodkorlar va ularning ijodi an'analarining targ'iboti ham bu yurtda Xuroson va Movarounnahrdagi turkiy va forsiy tildagi adabiyot haqida tasavvur beradi. [5.138- 139] «Boburnoma»ning 1525-1526 yillar voqealari tafsiloti berilgan qismlari hamda undan keyingi saahifalarida ham tab'i nazmi bo'lgan yana bir qator shohu shahzodalar, amaldorlar, turli ijtimoiy tabaqadan yetishib chiqqan shoirlar nomi eslatiladi, ular faoliyatiga doir ayrim ishoralar yo'l-yo'lakay bo'lsa-da, o'rta tashlanadi. Manbalar ichida Hasanxoja Nisoriyning "Muzakkiri ahbob" va Muhammad Haydar Mirzoning "Tarixi Rashidiy" asarlari Bobur va uning adabiy izdoshlari tasvirining mufasalligi bilan ajralib turadi. Jumladan, Hasanxoja Nisoriyning 1566 yilda yozilgan "Muzakkiri ahbob" tazkirasida Zahiriddin Muhammad Bobur, Humoyun Mirzo, Bayramxon, Komron Mirzo, Xoja Kalonbek kabi turkiy va forsiy tilda ijod etgan shoirlar va ularning hind diyori bilan bog'liq faoliyati, ijod namunalaridan parchalar keltirilgan. Shuningdek, tazkirada Mirzo Askariy, Hindol Mirzo, Mirzo Abdulqosim ibn Komron, Nizomiddin Abulbaqo Hindiy, Shayx Boyazid Purniy, Mavlono Shahobiddin Muammaoiy, Mavlono Fozil Andijoniy, Mavlono Vosifiy, Shayx Zaynuddin, Alibek, Mahram Ko'ka, Hamdam Ko'ka, Xojazodai Kobiliy, Mavlono Mahramiy, Amir Muzaffar Turkman, Novidiy Nishoburiy, Mavlono Jomiy Yatimbon, Xoja Yarko, Shayx Muhammad Tohir, Xoja Husayn Marviy, Qosim Arslon, Sahmiy, Qosim Koxiy, Mavlono Zarifiy kabi Markaziy Osiyoning turli viloyatlaridan, ayniqsa, Xuroson va Movarounnahrdan Hindistonga, umuman, boburiylar huzuriga borgan ijodkorlar ham tilga olingan va forsiy tildagi she'riyatidan parchalar berilgan.[14] Lekin asarda bu ijodkorlarning turkiy tilda ijodi haqida ma'lumot kuzatilmaydi. Shunday bo'lsa-da, mazkur ijodkorlar Bobur va boburiylar atrofida birlashganlar hamda shu adabiy muhitning vakillari sifatida tarixda qolganlar. Muhammad Haydar Mirzoning "Tarixi Rashidiy" asarida ham Zahiriddin Muhammad Bobur haqida ishonarli ma'lumotlar berilgan. Muallif Boburning xarakteri, fazilatlari, maqtovga loyiq jihatlari, ijodkorlik qobiliyati, adabiy merosi, tarjimonligi haqida gapirar ekan shunday yozadi: «U turli go'zal fazilatlar, maqtovga loyiq sifatlarga ega podshoh edi. Barcha sifatlari ichidashijoat va muruvvatpeshaligi ustun kelardi. Turkiy she'riyatda Mir Alisherdan keyin hech kim uningchalik ko'p yozmagan. U turkiyda ajoyib totli devon tartib bergan. "Mubayyin" nomli she'riy asar yaratgan – juda foydali kitob bo'lib, odamlar uni fiqh dasturamali sifatida qabul qilishgan. U "Turkiy aruzni yozganki, bunday yetuk asarni – turkiy aruzni ungacha hech kim bitmagan. Hazrat Eshon (Xoja Ubaydulloh)ning "Risolai Volidiya" asarini nazmiy tarjima qilgan. Uning "Vaqoe'" ("Boburnoma") nomida turkiy tildagi tarixiy asari borki, u juda ainq, tushunarli, shirali, sof jonli tilda bitilgan. Undan ayrim parchalar mazkur "Tarix"da ham keltiriladi. Musiqiy va boshqa san'atlarda uning xonadonida ungacha bunday iqtidorli kishi bo'lmagan".[7. 250] Ushbu parchalardan ma'lum bo'ladiki, Bobur shijoatli, muruvvatpesha inson bo'lgan. Shoir, adabiyotshunos, tarjimon, fiqh

bilimdoni, o'zbek nasrining noyob va go'zal namunasi bo'lgan "Boburnoma"dek asarning muallifidir. E'tiborlisi shundaki, Muhammad Haydir Mirzo o'z asarini yaratishda Boburning "Boburnoma"sidan bevosita o'rni bilan foydalangan. Bu esa Muhammad Haydar mirzoning Bobur adabiy merosiga izdoshlik asosida yondashganligini ko'rsatadi. Boburiylar davri madaniyatiga oid qimmatli ma'lumotlarni qamragan yozma yodgorliklardan biri Abdusattor bin Qosim Lohuriyning 1612 yili Agra shahrida yozgan "Majolisi Jahongiriy" nomli asari.[Qarang: 2] Asarda Hindistonning o'sha paytlardagi Yevropa va Movarounnahr davlatlari bilan siyosiy-diplomatik hamda madaniy aloqalari borasidagi ma'lumotlar havola etilgani holda, saroy muhitida turkiy (o'zbek) tiliga alohida e'tibor qaratilganligiga ham urg'u berilgan. Bu haqda adabiyotshunos Ismoil Bekjon shunday yozadi: "Chindan ham, o'z tug'ilgan vatani va ona tili mavqeini davlat, madaniy hayot maqomida tutgan Bobur vafotidan so'ng Afg'oniston, Hindiston kabi o'lkalarda tug'ilib o'sgan keyingi boburiylar avlodida bu xislatlarning paydo bo'lish jarayonini, bir tomondan, temuriylar sulolasining tarixiy shuhrati tufayli deb tushunib, ikkinchi jihatdan, bu holatni "Boburnoma"ning tarbiyaviy ahamiyati bilan bog'lasak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz". [2] Olim o'z fikrlarini davom ettirar ekan, Jahongir bin Akbar "Jahongirnomi" asarida Kobulga ziyorat uchun borgan xotiralarini bayon etish asnosida Jahongirning katta bobosi Bobur podshoh tomonidan o'z xati bilan ko'chirilgan "Vaqoe'"sini o'qib chiqqanini, Hindistonda tug'ilib-ulg'ayganiga qaramasdan, turkiycha so'zlashish va yozishdan benasib emasligini ta'kidlagan, saroyda turkiy tilni o'qituvchi muallimlar haqida ham ma'lumot bergan. Ko'rinadiki, Hindiston turkiy adabiyotining saroy atrofida rivoj topishida boburiy hukmdorlarning xizmati beqiyos bo'lgan. Manbalardan yana biri «Nafoisul-maosirot» nomli tazkira. Bu asar biz uchun yana shu bilan ham qimmatliki, unda Hindistonga safar qilgan hamda u yerda turg'un bo'lib qolgan ko'pgina mashhur o'rtaosiyolik shoir va mutafakkirlar, jumladan, Bazmiy, Manzariy Samarqandiy, Judoiy Termiziy, Sahmiy Buxoriy, Mavlono Baqoiy Buxoriy, Badi'i Samarqandiy, Mushfiqiy, Nixoniy va boshqalar haqida ma'lumot va axborot yozib qoldirilgan.[8.50-51] «Nafoisul-maosirot» 1904 yili Xorazmda yetuk olim Mulla Sayyid Abdullo bin Avazxo'ja Eshon tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilingan. Asarning tarjimasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi O'zFAShI xazinasida (inv.№810) saqlanadi. Yana bir manba Faxriy Hiraviyning "Ravzat us-salotin" asaridir. Yetti bobdan iborat ushbu tazkiraning "She'rga mayl kursatgan va (she'r) aytgan Samarkand va Xurosonning Amir Temur Kuragon avlodidan bo'lgan sultonlari zikrida" nomli uchinchi bobida Zahiriddin Muhammad Bobur podshoh va uning avlodlari, yaqinlaridan Muhammad Nosir Mirzo, Muhammad Humoyun podshoh, Komron Mirzo, Muhammad Askariy Mirzo, Muhammad Hindol Mirzo, Mirzo Haydar kabilar haqida qimmatli ma'lumotlar berilgan.[10. 68-75] Lekin ushbu ijodkorlardan Zahiriddin Muhammad Bobur va

Komron Mirzoning turkiyda ijod etganligi qayd etilgan, xolos. Jumladan, Zahiriddin Muhammad Bobur “... turkiy va forsiy ash’orda va aruz va qofiyada yuksak mahorati bor edi... Forsiyda ham ravon va aniq ayta olardi. Ammo turkiy she’riyatga moyilroq edi” [10. 68] deya ta’riflanib, ijodidan bir bayt keltirilsa, Komron Mirzoga “... so‘z iqlimida tab’ va dilpazir nazm javohirida turk va tojikning xusravidir” [10.71] deb baho beriladi. Lekin uning turkiy she’riyatidan namunalar keltirilmagan.

XULOSA

Boburning serqirra ijodi va uning davridagi saroy adabiy muhiti ko‘pgina safdosh va yosh qalamkashlarni ilhomlantirib, Hindiston turkiyzabon adabiyotining ravnaqi uchun mustahkam asos yaratdi. Boburning ijodiy va siyosiy faoliyatining eng muhim jihati shundaki, shoh Bobur umrining so‘nggi yillaridagi orzusi – butun Hindistonni yagona kuch ostida birlashtirishga ulgurmagan bo‘lsa ham, ammo shoir Bobur o‘z xalqi adabiyotini osmono‘par Himolay tog‘laridan olib o‘tib, uning badiiyatini Hindistonda kengaytirish sharafiga muyassar bo‘ldi. Turkiygo‘y shoirlarning aksariyati o‘z tillari qatori ayni vaqtda forsiyda ham qalam surganlar.

REFERENCES

1. Азимджанова С. Индийский диван Бабура. – Т.: «Фан», 1966.
2. Бекжон И. Бобурийлар маданиятига оид манба. // «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, 2013 йил 23-сон.
3. Воҳидов Р. Биз билган ва билмаган Бобур. Адабий ўйлар. –Т.: “Маънавият”, 2008. – Б.120.
4. Гулбаданбегим Заҳириддин Бобур қизи. Ҳумоюннома. //Форс тилидан С.Азимжоновна тарж.- Т.: “Маънавият”, 1998. – Б.104.
5. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. “Шарқ”, -Т.: 2002. – Б.336.
6. Иномхожиев Р. XVI аср Ҳиндистон адабий ҳаётида туркий-форсий икки тиллилик. –Т.: Фан, 1993. – Б.208.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	ATROF-MUHIT HAMDA EKOLOGIK TA'LIM	3
2	O'ZBEKISTONGA INTRODUKSIYA QILINGAN MAYMUNJON (RUBUS) TURKUMI TURLARINING BIOEKOLOGIYASI	5
3	7-12 YOSHLARDAGI BOLALARNING TANASINING ANTROPOMETRIK KO'RSATKICHLARI	9
4	OITS BILAN KASALLANGAN ONALARDAN TUG'ILGAN 7-12 YOSHLARDAGI BOLALARNING ANTROPOMETRIK KO'RSATKICHLARINI O'ZGARISHLARI	11
5	ОСОБЕННОСТИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ У СЛЕПЫХ ДЕТЕЙ	16
6	GIPOTERIOZ HOLATIDA AYOLLAR BACHADONINING O'ZGARISHLARI	19
7	THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE IN ENGLISH TEACHING	22
8	ТЕПЛОФИЗИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА АЛКИЛРЕЗОРЦИНОВЫХ ПОЛИМЕРНЫХ КОМПОЗИЦИЙ	27
9	XMLDA MA'LUMOTLAR BAZASINI TASVIRLASH	30
10	AXBOROTLARNI QAYTA ISHLASHNING TEXNOLOGIK XUSUSIYATLARI	34
11	MA'LUMOTLAR BAZASIDA MURAKKAB QIDIRUV TIZIM USULLARI VA ALGORITMLARI	38
12	MA'LUMOTLARNI MANTIQIY IZLASH MODEL, USULI VA ALGORITMLARI	41
13	NOSQL MA'LUMOTLAR BAZASI VA UNING ASOSIY PRINSIPLARI	44
14	JIGAR EXINOKOKKOZ KASALLIGIDA JARROHLIK ASPEKTLARINI TAKOMILLASHTIRISH	48
15	GIMNASTIKA VOSITALARINI QO'LLAGAN HOLDA MAHALLALARDA WORK OUT MAYDONCHASIDA JISMONIY TARBIYA MASHGULOTLARINI TASKIL ETISH USULLARI	54
16	MAKTAB O'QUVCHILARINI JISMONIY TARBIYA TIZIMIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT BAYRAMLARINI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH	57
17	СУФОРИЛАДИГАН БУҒДОЙЗОРЛАРДАГИ БЕГОНА ЎТЛАРНИ БУҒДОЙНИНГ ФУЗАРИОЗ КАСАЛЛИГИНИ РИВОЖЛАНИШИ ВА ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ	64

18	BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARIDA MULOQOT KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING LINGVISTIK ASOSLARI	73
19	QANDLI DIABET KASALLIGIDA BRONX DEVORI SHILLIQ PARDASI EPITELIYSINING MORFOLOGIK HUSUSIYATLARINI O‘RGANISH	76
20	ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ	79
21	ТИШ ҚАТОРИДАГИ АНОМАЛИЯ ВА ДЕФОРМАЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИНИ АМАЛИЁТГА ТАДБИҚ ҚИЛИШ	86
22	ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ	89
23	ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИ ВА ТИШЛОВ АНАМАЛИЯЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ	92
24	ИМПЛАНТАТЛАРНИНГ ИНСОН ҲАЁТЧАНЛИГИГА ТАЪСИРИ	95
25	ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТАЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗАРО ТАЪСИРИ	98
26	THE CLASSIFICATION OF POLYSEMY AND VARIATION IN ENGLISH VERBS	102
27	CHO‘L YAYLOVLARI TUPROQLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH VA HOSILDORLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI	105
28	PROMOTION OF PUBLIC DIPLOMACY IN THE ERA OF THE CREATION OF THE 3RD RENAISSANCE THROUGH THE EYES OF YOUTH	108
29	ТЕПЛОФИЗИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА АЛКИЛРЕЗОРЦИНОВЫХ ПОЛИМЕРНЫХ КОМПОЗИЦИЙ	111
30	MUNIS DEVONINING TARKIBIY QISMI VA MUMTOZ ADABIYOTDAGI AHAMIYATI	114
31	FARG‘ONA VODIYSI NIKOH TO‘Y MAROSIMLARIDA MILLIYLIK VA O‘ZIGA XOSLIK	120
32	CHARLZ DIKENSNING “NIKOLAS NIKLBINING SAYOHATLARI” ASARI BILDUNGSROMAN (TARBIYA ROMANI) SIFATIDA: JANR POETIKASI MUAMMOLARI	124
33	THE USE OF EMOTIONS IN AMERICAN AND ENGLISH LITERATURE	128
34	YOSHLARGA YARATILGAN IMKONIYATLAR, NAMANGAN VILOYATIDA YOSHLARGA BERILAYOTGAN KO‘MAK, E‘TIBOR...	131
35	THE IMPORTANCE OF LISTENING SKILLS IN LERNING ENGLISH ONLINE	134
36	TA‘LIMDA IMMERSIV YONDASHUV	138

37	ВЛИЯНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РОСТ	142
38	IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM JIHLTLARI	147
39	JIGAR SERROZI KASALLIGI VA UNING ALOMATLARI	151
40	ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR DAVRIDA ADABIY MUHIT VA UNING MANBALARI	154

**JOURNAL OF
NEW CENTRY
INNOVATIONS**

IN ALL AREAS

